

(Ministru kabineta
2013.gada 22.novembra
rīkojums Nr. 564)

**Apvienoto Nāciju Organizācijas
Konvencijas par personu ar invaliditāti
tiesībām īstenošanas pamatnostādnes
2014.–2020.gadam**

Rīga, 2013

Saturs

Tekstā lietotie saīsinājumi	3
1.Ievads	4
2.Esošās situācijas raksturojums un problēmu formulējums.	6
2.1. Izglītība	6
2.2. Nodarbinātība.....	13
2.3.Sociālā aizsardzība.....	17
2.4. Sabiedrības izpratne	32
3. Invaliditātes politikas pamatprincipi un mērķi.....	45
4. Rīcības virzieni un rezultāti.....	46
5.Piedāvāto risinājumu ex-ante izvērtējums.....	52
6. Ietekmes novērtējums uz valsts un pašvaldību budžetiem.....	54
7.Turpmākās rīcības plānojums, novērtēšana un pārskati.....	55
Pielikums Nr.1.....	56
Pielikums Nr.2.....	60
Pielikums Nr.3.....	70
Pielikums Nr.4.....	72

Tekstā lietotie saīsinājumi

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

CVK – Centrālā vēlēšanu komisija

EK – Eiropas Komisija

EM – Ekonomikas ministrija

EP – Eiropas Padome

ERAF – Eiropas Reģionālās attīstības fonds

ES – Eiropas Savienība

FM – Finanšu ministrija

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

KF – Kohēzijas fonds

KM – Kultūras ministrija

LDDK – Latvijas Darba devēju konfederācija

LM – Labklājības ministrija

LPS – Latvijas Pašvaldību savienība

LTRK – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera

MK – Ministru kabinets

NEPLP - Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

NVO - personu ar invaliditāti pārstāvošo interešu biedrības

SFK – Starptautiskās funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācija

SM – Satiksmes ministrija

TM – Tieslietu ministrija

VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

1.Ievads

Pamatnostādnes ir vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments, kas izstrādāts septiņiem gadiem un nosaka galvenos mērķus, pamatprincipus, rīcības virzienus un sasniedzamos rezultātus Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām (turpmāk – Konvencija) īstenošanai. Pamatnostādņu mērķi un veicamie uzdevumi ir virzīti uz to, lai veicinātu personu ar invaliditāti pamattiesību un pamatbrīvību nodrošināšanu.

Konvencijas mērķis ir veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai personas ar invaliditāti varētu vienlīdzīgi ar citiem īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības un veicināt tām piemītošās cieņas ievērošanu. Konvencija nosaka sfēras, kurās Konvencijas dalībvalstīm nepieciešams veikt pielāgojumus, lai personas ar invaliditāti varētu īstenot savas tiesības, kā arī nosaka jomas, kurās stiprināma personu ar invaliditāti tiesību aizsardzība. Konvencija veicina un aizsargā personu ar invaliditāti cilvēktiesības ekonomiskajā, sociālajā, politiskajā un kultūras dzīvē.

Konvencija maina izpratni par personu ar invaliditāti. Proti, Konvencija nosaka pāreju no medicīniskā modeļa, kas uzsver cilvēka nespēju un atkarību no citiem cilvēkiem, uz cilvēktiesību modeli, kur uzsvars tiek likts uz personas ar invaliditāti tiesībām un patstāvīgu dzīvi un aktīvu līdzdalību sabiedriskajos procesos.

Latvija Konvenciju ratificējusi 2010.gada 1.martā (spēkā kopš 2010.gada 31.marta). Eiropas Savienībā Konvencija stājusies spēkā 2011.gada 21.janvārī.

Ar Ministru kabineta 2009.gada 12.oktobra rīkojumu Nr.693 tika apstiprināts plāns „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plānu 2010.-2012.gadam”. Plāna mērķis – uzsākt Konvencijas īstenošanu ar pieejamajiem resursiem, veicot uzlabojumus un pilnveidojumus 2010.–2012.gadā, kas veicinātu Konvencijā nosprausto mērķu pakāpenisku sasniegšanu.

Labklājības ministrija ir sagatavojusi un 2013.gada 25.aprīlī iesniegusi Ministru kabinetā informatīvo ziņojumu „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plāna 2010.-2012.gadam” izpildi. Ziņojumā apkopota informācija par Labklājības ministrijas un atbildīgo nozaru ministriju paveikto invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas jomā laika periodā no 2010.gada 1.janvāra līdz 2012.gada 31.decembrim.

Pēc Konvencijas ratifikācijas jau īstenoti vairāki pasākumi Konvencijā noteikto saistību īstenošanai un normatīvo aktu pilnveidošanai (grozījumi rīcībspējas institūtā, ieviesti jauni pakalpojumi – asistenta pakalpojums pašvaldībā un izglītības iestādēs, surdotulka pakalpojums u.c.). Tomēr, lai sasniegtu Konvencijā noteikto mērķi, joprojām veicami apjomīgi pasākumi personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanai.

Pamatnostādņu izstrādei tika izveidota darba grupa¹, kuras sastāvā tika iekļauti nozaru ministriju, sociālo partneru, Tiesībsarga biroja, kā arī personu ar invaliditāti intereses pārstāvošo biedrību pārstāvji. Kopā notikušas septiņas darba grupas sēdes.

Ratificējot Konvenciju, Latvija ir apņēmusies veicināt, aizsargāt un nodrošināt visu personu ar invaliditāti pilnīgu un vienlīdzīgu cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanu. Konvencijas 4.panta 2.punkts nosaka, ka attiecībā uz ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām katra dalībvalsts, maksimāli izmantojot tai pieejamos resursus un, ja nepieciešams starptautisko sadarbību, apņemas veikt pasākumus ar mērķi pakāpeniski panākt šo tiesību pilnīgu īstenošanu.

Personu ar invaliditāti tiesību īstenošanai ir nepieciešama ne tikai Labklājības ministrijas, bet arī citu nozaru ministriju saskaņota un koordinēta izpratne un rīcība par personu ar invaliditāti tiesībām un vajadzībām. Saskaņā ar likumu „Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām” Konvencijā paredzēto saistību izpildi koordinē Labklājības ministrija un Konvencijā minēto pārraudzību nodrošina Latvijas Republikas tiesībsargs.

Tā kā Konvencija ir plašs cilvēktiesību dokuments, kas skar gan pilsoniskās un politiskās tiesības, gan ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, tajā pilnīga Konvencijā noteikto tiesību īstenošana ir iespējama tikai pakāpeniski, vairāku gadu perspektīvā. Par turpmāko septiņu gadu prioritārajiem rīcības virzieniem invaliditātes politikas jomā ir noteikti izglītība, nodarbinātība, sociālā aizsardzība un sabiedrības izpratne.

Lai ikviena persona, t.sk. persona ar invaliditāti, spētu dzīvot neatkarīgu dzīvi, tai ir nepieciešams nodrošināt iespēju iekļauties darba tirgū. Kā priekšnosacījums nodarbinātībai ir kvalitatīva izglītība, atbilstoša personas ar invaliditāti spējām un vajadzībām. Savukārt gadījumos, kad persona ar invaliditāti savu funkcionālo traucējumu dēļ nevar iegūt konkurētspējīgu izglītību, nevar strādāt atalgotu darbu, lai pati sevi nodrošinātu, nepieciešamo atbalstu jānodrošina valstij un pašvaldībām.

Tomēr vissvarīgākais, lai persona ar invaliditāti varētu īstenot savas tiesības (t.sk. tiesības uz izglītību un darbu), ir līdzcilvēku attieksme un izpratne par personu ar invaliditāti vajadzībām. Pastāvot sabiedrības tolerantai attieksmei un uzskatam, ka personas ar invaliditāti ir vienlīdzīgas un ka viņām ir tādas pašas tiesības kā ikvienam citam cilvēkam, ir iespējams panākt šo tiesību īstenošanu, pieejamos resursus izmantojot samērīgāk un efektīvāk.

Pamatnostādņu ieviešanai tiks izstrādāti trīs īstenošanas plāni: 2014.gadam, 2015.-2017.gadam un 2018.-2020.gadam, kuros tiks noteikti konkrēti pasākumi pamatnostādņēs noteikto mērķu sasniegšanai.

¹Labklājības ministrijas 2010.gada 1.marta rīkojums Nr.22 „Par darba grupas izveidošanu ANO Konvencijas „Par personu ar invaliditāti tiesībām” īstenošanas pamatnostādņu izstrādei” LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

2.Esošās situācijas raksturojums un problēmu formulējums.

Konvencijā noteiktās tiesības un pamatprincipi ir īstenojami horizontāli, t.i., nozaru (t.sk., veselība, izglītība, nodarbinātība u.c.) atbildīgās ministrijas un citas iesaistītās institūcijas katra ir atbildīga par Konvencijā noteikto saistību pakāpenisku ieviešanu attiecīgajā jomā. Izstrādājot politikas plānošanas dokumentus un tiesību aktu projektus, nozares ministrijas ir atbildīgas par to, lai tajos tiktu integrēts personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju princips, tādējādi nodrošinot personu ar invaliditāti tiesību īstenošanu. Invaliditātes aspektu konsekventa ievērošana, plānojot sabiedrībai paredzētos pakalpojumus, nodrošina to pieejamību arī cilvēkiem ar invaliditāti.

Personām ar invaliditāti ir nepieciešams tieši tas pats, kas pārējiem iedzīvotājiem, taču papildus ir nepieciešams attiecīgs atbalsts, atbilstošs personas konkrētajām vajadzībām. Turklāt atbalstam ir jābūt tādā, lai tas neizolētu šos cilvēkus no pārējās sabiedrības. Nepieciešamais atbalsts personām ar invaliditāti visām nav vienāds, jo personas ar invaliditāti pēc invaliditātes smaguma var iedalīt: ļoti smaga invaliditāte, smaga invaliditāte un mēreni izteikta invaliditāte. Līdz ar to ir personas ar ļoti smagu invaliditāti, t.sk., personas ar invaliditāti kopš bērnības, kurām, būtisko funkcionālo traucējumu dēļ iespējams būs objektīvas grūtības iegūt konkurētspējīgu izglītību un iekļauties darba tirgū, tādējādi šīm personām nepieciešams valsts sniegtais atbalsts sociālo pabalstu un pakalpojumu veidā.

Savlaicīga slimības diagnostika ir būtisks priekšnosacījums preventīvo pasākumu reālajai ieviešanai dzīvē, lai slimības tiktu atklātas jau agrīnā stadijā un būtu iespējams veikt ārstniecības pasākumu (t.sk. slimību profilakse, diagnostika, ārstēšanas un medicīniskā rehabilitācija), nepieļaujot slimības progresēšanu un invaliditātes iestāšanos. Līdz ar to svarīgi veikt pasākumus, lai nodrošinātu saskaņotu un vienotu darbību starp visām iesaistītajām iestādēm, veicot preventīvos pasākumus (piemēram, informējot sabiedrību par drošu braukšanu, par darba aizsardzības jautājumiem u.c.), tādējādi mazinot invaliditātes iestāšanās risku.

Ar Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojumu Nr.544 tika apstiprinātas pamatnostādnes „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”, kurās tika ietverti invaliditātes profilakses un invalīdu sociālās aizsardzības mērķi un pasākumi, taču, ņemot vērā to, ka pēc Konvencijas ratifikācijas ir mainījusies izpratne par personu ar invaliditāti tiesībām, proti, invaliditāti saprotot nevis medicīniskā, bet sociālā modeļa kontekstā, ir nepieciešami progresīvāki pasākumi, atbilstoši jaunajam invaliditātes konceptam. Pasākumi, kas iekļauti minētajās pamatnostādnēs tiks īstenoti tādā mērā, kādā tie atbilst jaunajam invaliditātes konceptam.

2.1. Izglītība

Konvencija nosaka, ka dalībvalstis atzīst personu ar invaliditāti tiesības uz izglītību, un nodrošina, ka persona ar invaliditāti izglītības sistēmā var iekļauties visos līmeņos un visu mūžu iegūt izglītību.

Attiecībā uz tiesībām vienlīdzīgi ar citiem sabiedrības locekļiem iegūt izglītību, jānorāda, ka Satversmes 112.pants paredz, ka ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatzglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta.

Izglītības likuma 3.¹pantā noteikts atšķirīgas attieksmes aizliegums, proti, ka personām ir tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, etniskās piederības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas. Tāpat arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11.pants paredz, ka valsts nodrošina visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējām.

Izglītība ir galvenais faktors, nodrošinot cilvēku, tostarp personu ar invaliditāti, sociālo iekļaušanu un neatkarību. Izglītība ir nozīmīga joma ikviena indivīda dzīves kvalitātes nodrošināšanā un valsts ekonomiskajā attīstībā. Izglītības pieejamība nodrošināma visos dzīves posmos, tostarp nodrošināma pieejamība vispārējai, t.i., pirmsskolas, pamatskolu, vidusskolu un profesionālajai izglītībai, kā arī augstākajai izglītībai un pieaugušo izglītībai.

Lai veicinātu personu ar invaliditāti iekļaušanu sabiedrībā un nodrošinātu izglītības pieejamību visos izglītības līmeņos, tiek īstenoti iekļaujošas izglītības principi, kas rada priekšnosacījumus bērnam ar invaliditāti sekmīgai iesaistei vispārējās izglītības sistēmā. Iekļaujoša izglītība nav papildu iespēja – tā ir pamatvajadzība².

Izglītības pieejamība un kvalitāte cieši saistīta ar nodarbinātības iespējām nākotnē. Kā liecina NVA dati (uz 2012.gada decembri), tad **pastāv iespēja, ka izglītības trūkums ir par pamatu tam, ka persona ar invaliditāti nevar būt konkurētspējīga darba tirgū, proti, attiecībā uz bezdarbnieku ar invaliditāti izglītības līmeni jāatzīmē, ka gandrīz pusei (47%) ir tikai pamatzglītība vai vispārējā vidējā izglītība, liela daļa bezdarbnieku ar invaliditāti ir ar profesionālo izglītību (43,2%), savukārt augstākā izglītība ir tikai katram 10. bezdarbniekam ar invaliditāti (9,4%).**

Izglītības vidē ir svarīgi izglītojamajiem ar invaliditāti saņemt tādu atbalstu, lai maksimāli varētu attīstīt savas spējas un iemaņas, un šāds atbalsts ir pieejams, īstenojot iekļaujošas izglītības principus. Iekļaujoša izglītība rada priekšnosacījumus tam, lai bērni ar invaliditāti, neatkarīgi no viņu funkcionālajiem traucējumiem, bet atbilstoši viņu spējām un vajadzībām saņemtu kvalitatīvu izglītību. Tāpat iekļaujoša izglītība ir instruments, kas veicinātu paradigmas maiņu, veidojot sociāli iekļaujošu kultūru un nediskriminējošu attieksmi pret cilvēkiem ar invaliditāti, kā arī veicinātu to, ka bērniem ar un bez invaliditātes, izaugot kopā un kopā mācoties, viņiem rodas lielāka izpratne un cieņa vienam pret otru.

² Eiropas izglītības, kultūras, daudzvalodības un jaunatnes lietu komisāre Andrula Vasiliu; http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-761_lv.htm. LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Izglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību atbilstoši Izglītības likuma 57.pantam izvēlas bērna vecāki. Lai arī speciālās izglītības iestādes saskaņā ar Konvenciju tiek uzskatītas par segregatīvu izglītības modeli, pieprasījums pēc tām Latvijas sabiedrībā joprojām pastāv. Izglītojamo ar speciālām vajadzībām atrašanās speciālajās internātskolās var negatīvi ietekmēt viņu saikni ar ģimeni un vietējo sabiedrību. Šķērslis izglītojamo ar speciālām vajadzībām iekļaušanai vispārējās izglītības iestādēs ir pedagogu sagatavotības nepilnības darbam ar bērniem, kuriem ir speciālās vajadzības, nepietiekamais finansējums izglītības iestādes telpu pielāgojumam, atbilstošu mācību materiālu izstrādei un iegādei, atbalsta personāla atlīdzības nodrošināšanai.

Atsaucoties vecāku, izglītības speciālistu un speciālās izglītības iestāžu pārstāvju paustajam viedoklim, ka izglītības iestāžu nosaukumā vārds „speciālā” nav pozitīvs attiecībā uz izglītojamā dzīves kvalitāti un vecāki ne vienmēr vēlas savu bērnu izglītēt speciālās izglītības iestādē, lai neizsauktu pret savu bērnu un ģimeni negatīvu reakciju no sabiedrības puses, Izglītības un zinātnes ministrija 2012.gadā ir aktualizējusi jautājumu par speciālās izglītības iestāžu nosaukumu nomaiņu, aicinot izglītības iestādes izslēgt no tiem vārdu „speciālā”. 2012./2013.mācību gadā skolas nosaukumu nomainījušas 23 vispārējās speciālās izglītības iestādes un 22 pirmsskolas izglītības iestādes. Arī 2013./2014.mācību gadā izglītības iestādes aicinātas izvērtēt speciālās izglītības iestādes nosaukuma maiņas nepieciešamību.

Pirmsskolas izglītība bērniem ar invaliditāti joprojām ir vāji pieejama. 2011./2012.mācību gadā Latvijā darbojās 41 speciālā pirmsskolas izglītības iestāde un 15 no tām atradās Rīgā un Rīgas reģionā³. Turklāt arī iestāžu personāls ne vienmēr ir pietiekoši atsaucīgs, lai bērns ar invaliditāti varētu apmeklēt izvēlēto izglītības iestādi. Tādējādi secināms, ka ne visiem bērniem ar invaliditāti tiek nodrošināta vienāda pieeja izglītībai, proti, iegūt savām spējām atbilstošu izglītību pēc iespējas tuvāk dzīvesvietai, kas nodrošinātu to, ka bērns var augt ģimenē un saņemt nepieciešamo atbalstu. Pirmsskolas izglītības pieejamība ir svarīgs priekšnosacījums tam, lai bērns ar invaliditāti saņemtu agrīnu un kvalitatīvu izglītību, jo tieši pirmsskolas ieliek pamatu cilvēka turpmākajai zināšanu apguvei, viņa prasmēm un interesēm.

Speciālās pirmsskolas izglītības iestādes uz 2012.gada 1.septembri apmeklēja 3497 bērni ar speciālām vajadzībām, bet 2011.gadā – 3601 bērns ar speciālām vajadzībām.

Lai gan izglītojamo ar speciālajām vajadzībām skaits, kas tiek integrēti vispārējās izglītības iestādēs gan speciālajās izglītības programmās, gan vispārējās izglītības programmās ir nedaudz palielinājies (2012./2013.mācību gadā mācījās 1,7% no kopējā skolēnu skaita dienas skolās, bet 2010./2011.mācību gadā - 0,8% no kopējā skolēnu skaita dienas skolās), tomēr vispārīglītojošajās skolās, apgūstot vispārējās izglītības programmu, mācās tikai zem 2% šādu bērnu. Savukārt pēc speciālās izglītības programmas vispārīglītojošajās skolās 2011./2012. mācību gadā mācījās

³ Izglītības iniciatīvu centra pētījums „Bērnu ar speciālajām vajadzībām izglītības finansēšana un pārvaldība Latvijā”, 2013.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

22% skolēnu, kam diagnosticētas speciālās vajadzības. Vispārējām izglītības iestādēm nav pieejams speciālo skolu (attīstības centru speciālistu) metodiskais un konsultatīvais atbalsts⁴.

Latvijā 2012./2013.mācību gadā kopā ir 807 vispārīzglītojošās dienas skolas, (200706 skolēnu), no kurām 61 speciālā izglītības iestāde (7916 skolēnu) (2010./2011. mācību gadā bija 63 speciālās izglītības iestādes).

Arī mājūmācībā esošo bērnu skaits obligātās izglītības līmenī ir īpaši liels starp bērniem ar intelektuālās attīstības traucējumiem - 14% bērnu un jauniešu ar intelektuālās attīstības traucējumiem nekad nav apmeklējuši skolu, kas nozīmē, ka katrs septītais bērns ar intelektuālās attīstības traucējumiem ir vai ir bijis ārpus izglītības sistēmas. Turklāt normatīvajos aktos nav iekļauta mājūmācības definīcija un nosacījums, ka mājūmācība ir izglītības veids, kas piemērojams tikai galējās nepieciešamības gadījumā.⁵

Turpina palielināties arī to izglītojamo skaits, kuri mācības turpina profesionālās izglītības iestādēs - 2012./2013.mācību gadā tie bija 382 audzēkņi, bet 2010./2011.mācību gadā tie bija 348 audzēkņi.

Pamatojoties uz Invaliditātes likuma 12.panta pirmās daļas 4.punktu, kurš nosaka no 2012.gada 1.septembra jaunu atbalsta veidu personām ar invaliditāti – asistenta pakalpojums mācību iestādēs pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai, 2012.gada 9.oktobrī tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.695 „Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu izglītības iestādē”. Noteikumi nosaka kārtību, kādā izglītojamām personām ar invaliditāti izglītības iestādē piešķir no valsts budžeta apmaksātu asistenta pakalpojumu pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai; prasības asistentam, kā arī asistenta pakalpojumam nepieciešamā valsts budžeta finansējuma aprēķināšanas un piešķiršanas kārtību.

Asistenta pakalpojums ietver palīdzību šādu darbību veikšanai: pārvietošanās izglītības iestādē; pašaprūpes veikšana (piemēram, personīgā higiēna, palīdzība ēdienreizēs, apģērbšanās vai noģērbšanās, apģērba kārtošana); komunikācija ar pedagogu; mācību pierakstu veikšana un mācību materiālu sagatavošana darbam; mācību piederumu un darbavietas sakārtošana; saskarsme ar vienaudžiem un citām personām izglītības iestādē (piemēram, starpbrīžos un pagarinātās dienas grupas laikā, ārpusstundu pasākumos u.c.); līdzdalība izglītības iestādes pasākumos un citi pakalpojumi.

Asistenta pakalpojumu pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai 2012.gadā saņēma 200 izglītojamie. Lielākais skaits asistentu bija Rīgā – 30, Daugavpilī – 18, Jelgavā – 12, Liepājā – 10.

Vispārējās izglītības likuma redakcijā, kas stājās spēkā 2011.gada 3.augustā, speciālās vajadzības ir definētas kā „nepieciešamība saņemt tāda veida atbalstu un

⁴ Izglītības iniciatīvu centra pētījums „Bērnu ar speciālajām vajadzībām izglītības finansēšana un pārvaldība Latvijā”, 2013.

⁵ Izglītības iniciatīvu centra pētījums „Bērnu ar speciālajām vajadzībām izglītības finansēšana un pārvaldība Latvijā”, 2013

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

rehabilitāciju, kas rada iespēju izglītojamajam apgūt izglītības programmu, ņemot vērā viņa veselības stāvokli, spējas un attīstības līmeni". Savukārt šī likuma 53.pants nosaka, ka „atbilstošu atbalsta pasākumu pieejamību izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, kuri integrēti vispārējās izglītības iestādē, nodrošina izglītības iestāde. Izglītības iestāde katram integrētam izglītojamajam ar speciālām vajadzībām izstrādā individuālu izglītības programmas apguves plānu". Šis pants uzliek izglītības iestādēm par pienākumu jebkuram izglītojamam ar speciālām vajadzībām, neatkarīgi no tā, vai viņš mācās vispārējās izglītības programmā vai speciālās izglītības programmā, nodrošināt viņa vajadzībām atbilstošus atbalsta pasākumus, kuru spektrs var būt ļoti plašs, t.sk. individuālā izglītības plāna izstrādi, kurā tiek noteikts, kas izglītojamam būtu jāsasniedz, veids, kā to sasniegt, un iesaistītos speciālistus. Šo plānu izstrādē ir jāiesaista izglītojamais un viņa vecāki.

Lai veicinātu iekļaujošas izglītības principa ieviešanu vispārējās izglītībā, saskaņā ar 2013.gada 27.augusta Ministru kabineta noteikumu Nr.703 „Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1616 "Kārtība, kādā aprēķina un sadala valsts budžeta mērķdotāciju pašvaldību izglītības iestādēm bērnu no piecu gadu vecuma izglītošanā nodarbināto pirmsskolas izglītības pedagogu darba samaksai un pašvaldību vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāžu pedagogu darba samaksai" 7.1.apakšpunktu, aprēķinot mērķdotāciju pedagogu darba samaksai, atbilstoši tiek piemērots papildu koeficients 1,84 atbilstoši izglītojamo (bērnu) skaitam, kas apgūst speciālās izglītības programmas speciālās izglītības klasēs (grupās) vai ir integrēti vispārējās izglītības iestādēs.

2012.gada 16.oktobrī tika pieņemti Ministru kabineta Nr.710 „Noteikumi par vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāžu nodrošinājumu atbilstoši izglītojamo speciālām vajadzībām”, nosakot prasības, kādas izvirzāmas vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestādēm, lai nodrošinātu izglītojamo ar speciālām vajadzībām integrēšanu vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestādēs.

2012.gada 16.oktobrī tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.709 „Noteikumi par pedagoģiski medicīniskajām komisijām”, kuri nosaka valsts un pašvaldību komisiju locekļu profesionālās prasības, kuras līdz šim nebija reglamentētas, kā arī kritērijus valsts komisijas un pašvaldības komisijas atzinuma sagatavošanai, akcentējot pedagoģiski psiholoģisko pieeju izglītojamā izvērtēšanā un izglītojamā speciālo vajadzību noteikšanā. Tika arī paplašināta Valsts komisijas un pašvaldību komisiju kompetence, paredzot tām jaunu uzdevumu noteikt izglītojamiem ar speciālām vajadzībām nepieciešamos atbalsta pasākumus. Pedagoģiski psiholoģiskā pieeja pretēji līdzšinējam medicīniskajam modelim, kurā diagnozes esamība nosaka nepieciešamību pēc speciālās izglītības programmas īstenošanas, paredz izglītojamā traucējuma vai saslimšanas ietekmes uz izglītības procesu izvērtēšanu, tādējādi mazinot izglītojamo ar speciālām vajadzībām sociālās atstumtības risku.

Viens no Valsts un pašvaldību pedagoģiski medicīnisko komisiju uzdevumiem ir veicināt izglītojamo ar speciālajām vajadzībām iekļaušanu vispārējās izglītības iestādēs. Valsts un pašvaldību pedagoģiski medicīnisko komisiju speciālisti sniedz konsultatīvu un metodisku palīdzību izglītības iestādēm, pašvaldībām, vecākiem par LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

jautājumiem, kas attiecas uz izglītojamo ar speciālām vajadzībām izglītības vajadzību nodrošināšanu. Tiek organizēti semināri vispārējās izglītības iestādēm par būtiskiem jautājumiem izglītības procesa organizēšanā, ja izglītības iestādē mācās izglītojamie ar speciālām vajadzībām.

Eiropas Sociālā fonda projekta „Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide” (Nr.2010/0330/1DP/1.2.2.4.1/10/IPIA/VIAA/001) ietvaros (2011.-2013.gadam) tiek sagatavoti diagnostikas instrumenti četrām klīniskajām grupām – garīgās attīstības traucējumiem, runas/valodas traucējumiem, specifiskiem mācīšanās traucējumiem, uzmanības traucējumiem. Šie instrumenti nepieciešami pedagoģiski medicīnisko komisiju psihologu un skolas psihologu darbam, lai atbilstoši Starptautiskajam slimību klasifikatoram SSK-10 (ICD-10) novērtētu bērnu psiholoģisko attīstību un uzvedību, izvērtējot potenciālos riskus vai traucējumus. Izstrādātie diagnostikas instrumenti nodrošinās starptautiski atzītu, zinātniski pamatotu testu izmantošanu izglītojamo speciālo vajadzību noteikšanai un atbalsta pasākumu ieteikšanai, kā arī radīs priekšnosacījumus vienotai pieejai speciālo vajadzību noteikšanai visā valstī. Projekta ietvaros Liepājas Universitātes, Latvijas Universitātes un Rēzeknes Augstskolās speciālisti izstrādājuši metodiskos materiālus pedagogiem darbam ar izglītojamiem, kuriem ir dažādas speciālās vajadzības – autisms, uzvedības traucējumi, mācīšanās traucējumi, redzes traucējumi, jaukti attīstības traucējumi, garīgās attīstības traucējumi un kohleārie implantīti. Augstskolas izstrādāti arī informatīvie materiāli vecākiem un aprūpētājiem par minētajām speciālo vajadzību mērķgrupām.

Augstākās izglītības jomā Eiropas Reģionālās attīstības fonda 3.1.2.1.1.apakšaktivitātes "Augstākās izglītības iestāžu telpu un iekārtu modernizēšana studiju programmu kvalitātes uzlabošanai, tajā skaitā, nodrošinot izglītības programmu apgūšanas iespējas arī personām ar funkcionāliem traucējumiem" (2009.-2013.gadam) ietvaros tiek uzlabota augstākās izglītības kvalitāte un pieejamība, modernizējot augstākās izglītības institūciju infrastruktūru, tajā skaitā pielāgojot personām ar funkcionāliem traucējumiem, un nodrošinājumu ar iekārtām, aprīkojumu un tehnoloģijām. Augstākās izglītības institūcijas pielāgošana personām ar funkcionāliem traucējumiem tiek īstenota, ja augstākās izglītības institūcija modernizē vai uzsāk īstenot studiju programmas kādā no prioritārajiem virzieniem. Patlaban apakšaktivitātes ietvaros modernizēšana notikusi 20 augstākās izglītības iestādēs.

Lai gan izglītojamos ar smagu invaliditāti var būt sarežģītāk iekļaut vispārējā mācību vidē, arvien vairāk pierādījumu liecina par to, ka ļoti lielu skaitu izglītojamo ar invaliditāti var integrēt vispārējās izglītības sistēmā, un kvalitatīva iekļaujoša izglītība ir noderīga visiem izglītojamajiem.²

Tāpat nepieciešams nodrošināt, lai pedagogi visos izglītības posmos būtu informēti un ziņoši par personu ar invaliditāti tiesībām un nepieciešamo atbalstu izglītības jomā, jo kvalitatīvas izglītības pieejamību bērniem ar invaliditāti vistiešākajā mērā ietekmē skolu vadības un pedagogu izpratne par invaliditātes jautājumiem.

Izglītības un zinātnes ministrija ir izstrādājusi pamatnostādņu projektu „Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam”⁶, kurā viens no rīcības virzieniem ir „Izglītojamo ar speciālajām vajadzībām iekļaušana izglītības sistēmā un iekļaujošas izglītības principa ieviešana”. Minētā rīcības virziena mērķis ir paplašināt pieejamību izglītībai un veicināt visu izglītojamo, kuri pakļauti izstumšanai, līdzdalību un iespējas, lai īstenotu savu potenciālu jo īpaši tādēļ, ka personām ar speciālām vajadzībām ir mazākas izredzes atrast darbu vai būt ekonomiski aktīvām nākotnē.

Šobrīd atbalsts izglītības iegūšanai bērniem ar invaliditāti nav vienmērīgs. Pašvaldību līmenī tas ir atkarīgs no pašvaldību finanšu līdzekļiem, vietējā līmeņa vajadzībām izglītībā un vietējo amatpersonu izpratnes par speciālās izglītības jautājumiem. Skolu līmenī kvalitatīvas izglītības pieejamību bērniem ar speciālām vajadzībām ietekmē gan skolu vadības un pedagogu izpratne par šiem jautājumiem, gan speciālās izglītības atbalsta personāla pieejamība⁷. Tādejādi nepieciešams nodrošināt, lai kvalitatīva izglītība un atbalsts bērniem ar invaliditāti būtu pieejams visās Latvijas pašvaldībās.

Kā būtiskākos šķēršļus izglītības pieejamības nodrošināšanā var izdalīt izglītības programmu, atbalsta personāla un infrastruktūras, t.sk., tehnisko palīgīdzekļu, trūkumu bērniem ar invaliditāti.

Konstatētās problēmas:

- nevienmērīgs nodrošinājums izglītības pieejamībai (netiek nodrošināta visiem bērniem ar invaliditāti atbilstošas izglītības programmas, ne vienmēr ir iespējas iegūt izglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē);
- izglītības iestādes, t.sk. pirmsskolas izglītības iestādes, finansiālo iespēju ierobežojums atbalsta personāla piesaistīšanai (logopēds, psihologs, skolotāja palīgi, speciālās izglītības skolotāji);
- sadarbības trūkums starp pašvaldībām, piemēram, transports, piekļuve, ja izglītības iestāde nav tuvu dzīvesvietai;
- problēmas izglītoties vispārīzglītojošās skolās bērniem ar garīga rakstura traucējumiem, t.sk., mācību materiālu trūkums izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem (mācību materiāli neesamība vieglajā valodā);
- nepietiekama pedagogu profesionālā kompetence izglītojamo ar speciālām vajadzībām izglītošanā un atbalsta personu trūkums;
- nepietiekama informācijas un komunikāciju tehnoloģiju izmantošana mācību procesā, atbilstošas programmatūras trūkums;

⁶ http://izm.izm.gov.lv/upload_file/2013/IAP_2020_projekts_pa.pdf

⁷ Ziņojums "Education and Disability/Special Needs - policies and practices in education, training and employment for students with disabilities and special educational needs in the EU", 2012.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

- nepietiekama praktiskās dzīves iemaņu apgūšanas veicināšana speciālajās izglītības iestādēs;
- cilvēku ar invaliditāti izvēle neturpināt mācības profesionālās un augstākās izglītības programmās, vāji pieejamās infrastruktūras un neelastīgās pieejas programmas organizēšanā dēļ.

2.2. Nodarbinātība

Saskaņā ar Konvencijas nosacījumiem personām ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības uz darbu un dalībvalstīm ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai aizliegtu diskrimināciju nodarbinātībā invaliditātes dēļ.

Nodarbinātība ir visu darbības vecuma cilvēku sociālās iekļaušanas un ekonomiskās neatkarības pamatelements. Uzlabojot personu ar invaliditāti nodarbinātības stāvokli, ieguvēji būs ne vien personas ar invaliditāti, bet arī darba devēji un sabiedrība kopumā. Ievērojot EM prognozēto darbaspēka nepietiekamību tuvākajos gados, saspringta darba tirgus apstākļos noteikti būs reālas iespējas izmantot darbaspējīgo personu ar invaliditāti potenciālu. Tomēr jāuzsver, ka darba tirgus iespējas arī personām ar invaliditāti vistiešākajā veidā atkarīgas no izglītības sistēmā sasniegto iespēju izmantošanas.

Attiecībā uz personu ar invaliditāti nodarbinātību secināms, ka visaugstākais nodarbinātības rādītājs ir personām ar III invaliditātes grupu – vairāk kā 1/3 daļa personu ar III invaliditātes grupu ir nodarbinātas vai pašnodarbinātas personas (saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”). Turpretī salīdzinoši zems nodarbinātības līmenis ir personu ar II invaliditātes grupu (15,5%) un jo īpaši personu ar I invaliditātes grupu (4,1%) vidū. Minētais apstāklis skaidrojams ar to, ka personas ar III invaliditātes grupu ir ar mēreni izteiktu invaliditāti, kur darbības zaudējums ir pielīdzināms 25-59%, līdz ar to šīm personām iekļaušanās darba tirgū ir vieglāka, jo personu funkcionālie traucējumi ir mazāki, nekā personām ar I un II invaliditātes grupu. Personai ar I invaliditātes grupu ir ļoti smaga invaliditāte un darbības zaudējums pielīdzināms 80-100%, savukārt personai ar II invaliditātes grupu – 60-79% darbības zaudējums. Pamatojoties uz minēto personām ar I un II invaliditātes grupu, ņemot vērā šo personu veselības stāvokli un funkcionālos traucējumus, ir samērā grūti un nereti pat neiespējami iekļauties darba tirgū un būt nodarbinātiem.

Attiecībā uz personu ar invaliditāti bezdarba rādītājiem, jānorāda, ka saskaņā ar NVA statistikas datiem 2012.gada beigās bija reģistrēti 9 799 bezdarbnieki ar invaliditāti (9,4% no kopējā reģistrēto bezdarbnieku skaita valstī). No tiem 52,3 % (5127) ir sievietes un 47,7% (4675) – vīrieši.

36,3% reģistrēto bezdarbnieku ar invaliditāti skaitu veido bezdarbnieki vecumā no 45-54 gadiem, kam seko pirmspensijas vecumā esošie bezdarbnieki ar invaliditāti, t.i., no 55-59 gadiem, - 24,9%. Tas nozīmē, ka 2/3 bezdarbnieki ar invaliditāti ir personas vecumā no 45 gadiem.

Vairāk nekā puse jeb 57% no visiem reģistrētajiem bezdarbniekiem ar invaliditāti ir ilgstošie bezdarbnieki (t.i., tādi, kuri NVA uzskaitē bijuši ilgāk par vienu

gadu), 22,8% - bezdarbnieki pirmspensijas vecumā (t.i., personas, kurām līdz valsts vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamā vecuma sasniegšanai atlikuši ne vairāk kā pieci gadi), bet salīdzinoši nelielu daļu veido jaunieši bezdarbnieki ar invaliditāti vecumā no 15-24 gadiem – 3,7%, personas pēc bērna kopšanas atvaļinājuma – 0,5% un personas pēc ieslodzījuma - 0,2%.

Bezdarbnieki ar invaliditāti bijuši aktīvi NVA organizēto pasākumu izmantotāji, tā piemēram aktīvajos nodarbinātības pasākumos, t.sk. konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi (47,6%), algoti pagaidu sabiedriskie darbi (23,4%), neformālā apmācība (14%), profesionālā apmācība, pārkvalifikācija vai kvalifikācijas celšana (7,8%) u.c. Minētajos pasākumos 2012.gada 12 mēnešos piedalījušies 15,5 tūkst. bezdarbnieki ar invaliditāti (viens cilvēks var piedalīties vairākās aktivitātēs), savukārt 2012.gada decembrī NVA organizētajos aktīvajos nodarbinātības pasākumos piedalījies trešdaļa bezdarbnieku ar invaliditāti jeb 3 090 personas.

Attiecībā uz bezdarbnieku ar invaliditāti nodarbinātības uzsākšanu 2012.gadā darbā iekārtojušās 3 194 personas, no kurām 58,7% bezdarbnieki darbu atraduši pēc kāda aktīvā pasākuma pabeigšanas.

Personām ar invaliditāti ir dažāda veida funkcionālie traucējumi, kas ietekmē šo cilvēku spēju integrēties darba tirgū, tad arī, plānojot nodarbinātības veicinošos pasākumus, nepieciešams ņemt vērā invaliditātes veidu:

1. Kustību traucējumi – cilvēkiem ir ierobežotas spējas pārvietoties. Smagākos gadījumos cilvēki ar kustību traucējumiem, lai pārvietotos, izmanto riteņkrēslus. Minētajai cilvēku grupai, lai tiktu nodrošināta pieeja nodarbinātībai, nepieciešams nodrošināt vides pieejamību, tajā skaitā attiecīgi pielāgojot darba vietu (piemēram, pielāgojot darba galda augstumu, novietojumu utt.). Tāpat darba devējam jā rūpējas par to, lai darbiniekam ar kustību traucējumiem tiktu nodrošināta piekļuve arī tām telpām, ko lieto citi darbinieki (piemēram, labierīcības, atpūtas telpas).

2. Redzes traucējumi – Personām ar redzes traucējumiem ir svarīga fiziskās vides pieejamība un darba rīku līdzekļu pielāgošana. Piemēram, cilvēki ar redzes traucējumiem var strādāt ar datoru, ja vien tas ir attiecīgi pielāgots.

3. Dzirdes traucējumi – lielākā problēma minētajai grupai ir ierobežotās komunikācijas spējas. Darbs nevar būt saistīts ar savstarpēju sarunāšanos, tālruņa izmantošanu. Darba vietas ieteicams aprīkot ar brīdinājuma signāliem, kas parādās kā vizuālā informācija.

4. Garīgā rakstura traucējumi - Cilvēki ar šāda veida invaliditāti var strādāt nekvalificētus vai daļēji kvalificētus darbus parasti kāda uzrauga vadībā. Viņiem nepieciešams atbalsts darba uzdevumu veikšanai.

Pastāv arī „neredzamā invaliditāte”, piemēram, sirds, plaušu un asinsvadu slimības, dažādu orgānu bojājumi un traucējumi ietekmē cilvēka darba spējas.

Personu ar invaliditāti nodarbinātības veicināšanai nepieciešams noteikt elastīga darba laika iespējas un iespēju strādāt nepilnu darba laiku, jāveicina pieejamību darbam – informācijai, reklāmai par darba vietām, intervēšanai jābūt pieejamai vieglā valodā.

2012.gada 20.decembrī pieņemtais „Latvijas Nacionālās attīstības plāns 2014. – 2020.gadam” paredz sniegt atbalstu sociālajai uzņēmējdarbībai. 2013.gadā plānots izstrādāt priekšlikumus sociālās uzņēmējdarbības tiesiskajam ietvaram un finansējuma piesaistei no ES struktūrfondiem 2014.-2020.plānošanas periodam.

Viens no sociālās uzņēmējdarbības atbalsta virzieniem varētu būt arī atbalsts personu ar invaliditāti integrācijai darba tirgū, paredzot ES fondu līdzfinansējumu, kas izpaustos kā atbalsts sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanai un īstenošanai, speciālistu un konsultantu piesaiste, atbalsts darba vietu izveidošanai specifiskām mērķa grupām, arī personām ar invaliditāti.

Attiecībā uz personām ar invaliditāti, kuras ir darba tiesiskajās attiecībās, piemērojami Ministru kabineta 1997.gada 8.aprīļa noteikumu Nr.138 „Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem invalīdiem, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem” 2.punktā noteiktie iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumi, proti, personai, kurai noteikta invaliditāte, ir tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu šādā apmērā:

- persona ar I vai II invaliditātes grupu - 1296 lati gadā;
- persona ar III invaliditātes grupu - 1008 latu gadā.

Nozīmīgs faktors, kas nosaka personas ar invaliditāti iespējas iekļauties darba tirgū, ir vecums, kādā invaliditāte ir iegūta. Pēc invaliditātes iegūšanas retāk tiek uzsākta vai turpināta izglītības un arī retāk veidojas sociālo kontakti, kas veicinātu personu ar invaliditāti iekļaušanos darba tirgū. No personu ar invaliditāti vecuma atkarīga arī viņu nodarbinātība.

NVA jau šobrīd sniedz atbalsta pasākumus personām ar invaliditāti. Viens no mērķa pasākumiem bezdarbnieku ar invaliditāti iekļaušanai darba tirgū ir NVA pasākums „**Pasākums noteiktām personu grupām**” - valsts līdzfinansētās darba vietas jeb subsidētā nodarbinātība. Atbalsts personām ar invaliditāti tiek sniegts arī citos aktīvās darba tirgus politikas pasākumos, nodrošinot horizontālo atbalstu tādos pasākumos kā profesionālā tālākizglītība, pilnveide, neformālās izglītības ieguve, apmācība pie darba devēja, jauniešu darba vietas, atbalsts jauniešu brīvprātīgajam darbam.

Prakse liecina, ka darba devēji visbiežāk nevēlas nodarbināt personas ar invaliditāti, jo sabiedrībā joprojām pastāv stereotipi par viņu izglītības līmeni, spējām, kā arī trūkst stimulējoši pasākumi darba devējiem. Tomēr viens no galvenajiem iemesliem ir informācijas trūkums.

Piemēram, atbalstītā darba ietvaros personai ar invaliditāti tiek sniegts atbalsts, lai persona varētu iekļauties darba tirgū (darbuzdevinātāja palīdzība apmācot darba pienākumu izpildē, skaidrojošs atbalsts, nosakot skaidrus darba uzdevumus). Specializētajās darbnīcās var veicināt amata prasmju apguvi personām ar garīga rakstura traucējumiem, personām ar redzes traucējumiem un citiem smagiem funkcionālajiem traucējumiem. Minētajās darbnīcās tiek nodrošināta patstāvīga personāla klātbūtne, kas sniedz atbalstu darba iemaņu apguvē un veic darba procesu

kontroli. Tāpat darbnīcās ir klientu vajadzībām atbilstošas telpas, ievērojot vides pieejamības nosacījumus un aprīkojums, kā arī telpas atpūtai.

Darba devēji biežāk izvēlas atbrīvot no darba darbinieku, kas veselības stāvokļa dēļ vairs nespēj veikt darba pienākumus, nekā iespēju robežās meklē risinājumus pārcelšanai uz piemērotu darbu vai vides pielāgošanai. Saistībā ar minēto nepieciešams veikt izglītojošus, informējošus pasākumus darba devējiem, jo bieži vien darba devējiem trūkst informācijas par valsts atbalstu un atvieglojumiem, ko ir iespēja saņemt, pieņemot darbā personu ar invaliditāti. Svarīgi, lai darba devējs būtu brīvprātīgi ieinteresēts nodarbināt personas ar invaliditāti.

Bērni ar invaliditāti pēc pilngadības sasniegšanas nereti nonāk sociālās aprūpes centros. Viens no iemesliem tam ir patstāvīgai dzīvei nepieciešamo iemaņu un prasmju trūkums, līdz ar to arī pusaudžiem ar invaliditāti jārada iespējas tikt nodarbinātiem vasaras darbos, kur var iegūt un pilnveidot darba iemaņas, lai bērns jau savlaicīgi varētu apgūt patstāvīgai dzīvei nepieciešamās iemaņas.

Būtiskākais šķērslis, kas kavē personu ar invaliditāti iesaistīšanos darba tirgū, ir profesionālās izglītības kvalitāte, jo, nenodrošinot kvalitatīvu profesionālo izglītību, atbilstoši pašreizējai ekonomiskajai situācijai un pieprasījumam, nav iespējams iegūt konkurētspējīgu profesiju.

Konstatētās problēmas:

- zems personu ar invaliditāti izglītības līmenis;
- darba devēju vidū nav izpratnes par invaliditāti, tās sekām un radītājiem ierobežojumiem personas ar invaliditāti dzīvē un darba iespējās;
- aroddiagnostikas un arodorientācijas trūkums;
- nepietiekamas profesionālās izglītības iespējas personām ar garīga rakstura traucējumiem, nav sasaistes ar darba tirgus pieprasījumu;
- darbiniekam ar invaliditāti ir nepieciešama speciāli pielāgota darba vieta, kam nereti uzņēmēji nepiešķir nepieciešamo uzmanību un taupa finanšu resursus;
- darba devēji uzsaka darbu personas ar invaliditāti veselības stāvokļa dēļ, nevis meklē risinājumu personas pārcelšanai uz piemērotu darbu vai vides pielāgošanu;
- personām ar garīga rakstura traucējumiem, t.sk. tām, kuras dzīvo sociālos aprūpes centros, ir ierobežotas iespējas vai vispār nav iespēju iekļauties aktīvā darba tirgū;
- nav atbalsta programmu nodarbinātībā personām ar smagu invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem, kuri veselības stāvokļa dēļ nevar strādāt atvērtā darba tirgū;
- nav nodrošinātas atbalsta personas darba vietā cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem;
- trūkst informācijas par darba devēju piedāvājumiem, t.sk., ka darba devēju piedāvātās vakances ir piemērotas personu ar invaliditāti vajadzībām.

2.3. Sociālā aizsardzība.

2.3.1. Veselība

Konvencijas dalībvalstis atzīst, ka personām ar invaliditāti ir tiesības uz visaugstāko iespējamo veselības aprūpes līmeni bez diskriminācijas invaliditātes dēļ. Dalībvalstis veic visus atbilstošos pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu tādu veselības pakalpojumu pieejamību, kuros ņem vērā dzimumu aspektus, tostarp medicīniskās rehabilitācijas pieejamību.

Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija (turpmāk - Valsts komisija) un tās nodaļas 2012.gadā apsekojušas 54 681 personu, kurām sniegti 75 608 pakalpojumi, proti, veiktas ekspertīzes prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbaspēju zaudējuma noteikšanai, izvērtētas medicīniskās indikācijas: pārejošas darbnespējas turpināšanai pēc 26 nedēļām (3012 personām), transporta pabalsta izdevumu kompensēšanas saņemšanai (231 personai), īpašas kopšanas nepieciešamībai personām ar I grupas invaliditāti un bērniem ar invaliditāti, atvieglojumiem naturalizācijas procedūras veikšanai u.c. Valsts komisijas dati liecina, ar katru gadu invaliditāte tiek noteikta arvien smagāka, īpaši invaliditātes struktūrā palielinās I grupas īpatsvars.

Lielo apsekoto personu un tiem sniegto pakalpojumu skaitu ietekmē nelabvēlīgā ekonomiskā situācija valstī, vērojama personu ieinteresētība invaliditātes noteikšanā un ar šo statusu saistīto sociālo garantiju saņemšanā, kā arī bezdarba radītās stresa situācijas, kas pasliktina slimību norises gaitu un rada nepārejošu darbaspēju zudumu. Iedzīvotāju veselību ietekmējošs faktors ir veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, taču tā ir cieši saistīta ar valsts finansiālajām iespējām. Veselības nozarei piešķirtā finansējuma apjoms pašreiz ir nepietiekams – pēc Pasaules Veselības organizācijas datiem 2009.gadā vidējais finansējums uz vienu iedzīvotāju Latvijā bija 454 ASV dolāri, kas bija trešais zemākais rādītājs Eiropas Savienībā. Piemēram, Igaunijā šis rādītājs bija 758 ASV dolāri, savukārt, vidējais rādītājs Eiropas Savienībā bija 2 566 ASV dolāri uz vienu iedzīvotāju. Jāatzīmē, ka Latvijā veiktā finansējuma samazināšana veselības aprūpei un ilgstoša finansējuma nepalielināšana (procentuāli no kopējiem valdības izdevumiem) arī pirms krīzes periodā ir pretēja citās Eiropas Savienības valstīs veiktajiem pasākumiem veselības nozares finansējumā, kur tas ir saglabāts aptuveni iepriekšējo gadu līmenī vai pirmskrīzes periodā palielināts.⁸

Samazinātais finansējums veselības aprūpes nozarē negatīvi ietekmē veselības aprūpes pakalpojumu ilgtspējību, pēctecību un stabilitāti, kā arī veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem valsts garantētajā apjomā. Vienlaikus attiecībā uz personām ar prognozējamu invaliditāti Ārstniecības likumā ir noteikts, ka ārstniecības iestādēm šīm personām veselības aprūpes pakalpojumi ir jāsniedz prioritāri.

⁸Informatīvais ziņojums „Finanšu situācija veselības aprūpes jomā”, kurš pieņemts zināšanai Ministru kabineta 2013.gada 28.maija sēdē (prot. Nr. 32 66.§, TA-1061).

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011. - 2017.gadam definēts mērķis pagarināt Latvijas iedzīvotāju veselīgi nodzīvotos dzīves gadus un novērst priekšlaicīgu nāvi, saglabājot, uzlabojot un atjaunojot veselību, kā arī noteikts apakšmērķis novērst nevienlīdzību veselības jomā, veicot pasākumus, lai nodrošinātu visiem Latvijas iedzīvotājiem vienādas iespējas uz veselību⁹.

Nozīmīgs risināmais uzdevums ir sabiedrības informētības uzlabošana, personisko iemaņu attīstības veicināšana un dzīvesveida un uzvedības maiņas veicināšana, kā arī saslimšanas profilakse (smēķēšanas atmešana, regulāras fiziskās aktivitātes un tādas pārtikas izvēle, kas atbilst racionāla jeb fizioloģiska uztura principiem un adekvātai ķermeņa svara uzturēšanai).

Jāatzīmē, ka pretēji sabiedrības viedoklim, ka invaliditātes cēlonis ir traumas, saskaņā ar Valsts komisijas sniegtajiem datiem, invaliditātes pamatā ir dažādas slimības, piemēram, asinsrites slimības un ļaundabīgie audzēji. Minētās slimības ir arī vienas no izplatītākajiem nāves cēloņiem¹⁰.

Kā liecina pētījuma rezultāti¹¹, 45,5% no respondentiem, kuriem pēdējā gada laikā bijusi nepieciešamība pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un viņi no tiem atteikušies, to darījuši finansiālu iemeslu dēļ. Pētot veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību, gandrīz piektā daļa (17,7%) respondentu uzskata, ka pēdējo 12 mēnešu laikā ārsta speciālista konsultācija ir bijusi nepieciešama, bet tā nav veikta nepietiekamu finansiālu līdzekļu dēļ (23,7%), rindu dēļ (12,8%), attāluma vai transporta trūkuma dēļ (5,4%). Tas liecina, ka pieejamības problēmas tieši šajā sektorā ir vienas no viziteiktākajām. Respondenti ar zemiem ienākumiem (līdz Ls 100 mēnesī) māsājniecībā gandrīz divas reizes retāk vēršas pie ārstiem speciālistiem, salīdzinot ar respondentiem, kuru māsājniecību ienākumi ir relatīvi vidēji vai augsti¹².

Ņemot vērā iepriekšminēto, preventīvi būtu jāveicina veselības aprūpes savlaicīgas nodrošināšanas, kas veicinātu personas veselības uzlabošanu, ar mērķi novērst invaliditātes iestāšanos – prognozējamās invaliditātes sistēmas pilnveidošanu.

No 2011.gada 1.janvāra Valsts komisija ir tiesīga ne tikai noteikt (vai nenoteikt) invaliditāti, bet arī noteikt **prognozējamu invaliditāti**. Atbilstoši Invaliditātes likumam, prognozējama invaliditāte ir slimības vai traumas radīti funkcionēšanas ierobežojumi, kas gadījumā, ja netiek sniegti nepieciešamie ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumi, var būt par iemeslu invaliditātes noteikšanai.

Prognozējamās invaliditātes noteikšanas mērķis ir novērst vai mazināt personas risku kļūt par invalīdu. Atbilstoši Invaliditātes likuma 10.pantā noteiktajam, personai ar prognozējamu invaliditāti ir obligāta individuālā rehabilitācijas plāna izstrāde, kurā

⁹ Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011.-2017.gadam (<http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3768>)

¹⁰ Skatīt 1.pielikumu

¹¹ Pētījums „Iedzīvotāju apmierinātība ar veselības aprūpes pakalpojumiem un to saņemšanas iespējām”, Veselības obligātās apdrošināšanas valsts aģentūra, 2008.

¹² G. Briģis „Iedzīvotāju veselības apsekojuma analīze”, 2008.

ir iekļaujami ārstēšanas, medicīniskās, sociālās un profesionālās rehabilitācijas pasākumi, norādot to īstenošanas termiņus. Individuālais rehabilitācijas plāns ir vērsts uz attiecīgās personas funkcionēšanas spēju saglabāšanu, uzlabošanu vai atjaunošanu, lai novērstu invaliditātes iestāšanos.

Savlaicīgas ārstniecības un medicīniskās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai personām ar prognozējamo invaliditāti veselības aprūpes pakalpojumi tiek nodrošināti ārpus plānveida veselības aprūpes pakalpojumu gaidīšanas rindām, jo Ārstniecības likums nosaka, ka grūtnieces, bērna un personas ar prognozējamo invaliditāti veselības aprūpe ir prioritāra (3.panta otrā daļa).

Uz prognozējamās invaliditātes ekspertīzi var nosūtīt pēc 6 mēnešiem, kas daudzos gadījumos pie atsevišķām saslimšanām, piemēram, pēc insulta, ir par vēlu, lai tiktu uzsākta veiksmīga rehabilitācija. Izstrādājot individuālo rehabilitācijas plānu pēc 6 mēnešiem, personas rehabilitācija nebūs tik efektīva kā gadījumā, ja to izstrādātu ātrāk, piemēram jau 5.-8. slimības nedēļā.

Individuālā rehabilitācijas plāna izstrāde personām ar prognozējamo invaliditāti ir obligāta un šā plāna izstrāde un izpildes kontrolēšana ir ārstējošā ārsta pienākums, kas tiek veikts, pamatojoties uz Valsts komisijas un personas ar prognozējamo invaliditāti ārstniecības procesā iesaistīto speciālistu ieteikumiem. Izstrādājot un izpildot individuālo rehabilitācijas plānu, ārsta pienākums ir sadarboties ar attiecīgās personas deklarētās dzīvesvietas pašvaldības sociālo dienestu, Valsts komisiju un citiem speciālistiem, kā arī pašu personu. Savukārt pēc individuālajā rehabilitācijas plānā personai ar prognozējamo invaliditāti noteikto pasākumu īstenošanas, ja nepieciešams, ārstam jānosūta personu uz atkārtotu invaliditātes ekspertīzi. Ārsta izstrādāto individuālo rehabilitācijas plānu apstiprina Valsts komisijas amatpersona.

Prognozējama invaliditāte 2012.gadā tika noteikta tikai 105 personām (2011. – 137). Rādītājs ir ļoti zems, jo sākotnēji bija plānots lielāks skaits, par pamatu ņemot to personu skaitu, kuras atzītas par pārejoši darbnespējīgām pēc 26 nedēļām 2012. gadā – 3012 personas (2010. – 3040; 2011. – 2864). Kopumā prognozējamās invaliditātes ekspertīzes veikšanai ārstējošie ārsti 2012.gadā nosūtījuši 121 personu, no tām 83 strādājošas (68,6%) un 38 (31,4%) nestrādājošas. Prognozējama invaliditāte noteikta 105 personām – 86,8%, bet netika noteikta – 16 personām (13,2%).

2012.gadā par pārejoši darbnespējīgām pēc 26 nedēļām atzītas 3012 personas. Turpretī individuālie rehabilitācijas plāni:

- apstiprināti 99 personām (81,8%);
- apstiprināti ar iebildumiem 6 personām (5%);
- netika apstiprināti 16 personām (13,2%).

Invaliditātes likums nosaka, ka darbspēju zaudējums ir darbspējīgā vecumā funkcionēšanas ierobežojuma rezultātā zaudētas vai ierobežotas vispārējās spējas strādāt, savukārt persona ar prognozējamo invaliditāti — persona, kurai minētajā likumā paredzētajā kārtībā ir noteikta prognozējama invaliditāte. 2012.gada 25.septembra Ministru kabineta noteikumu Nr.654 „Grozījumi Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumos Nr.1046 „Veselības aprūpes organizēšanas un LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

finansēšanas kārtība”” 1.7. apakšpunkts nosaka, ka atbilstoši ārstu konsilija lēmumam, kurā saslimšana atzīta kā darbības apdraudoša, norādītas piemērojamās ārstēšanas metodes un pamatota to izvēle, lai novērstu invaliditātes iestāšanos personām, kuras slimo ilgāk nekā trīs mēnešus. Šie grozījumi attiecināmi uz personas ārstniecību, nevis prognozējamās invaliditātes statusa piešķiršanu.

Savukārt 2010.gada 28.decembra Ministru kabineta noteikumi Nr.1209 „Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbības zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību” nosaka kārtību, kādā Veselības un darbības ekspertīzes ārstu valsts komisija veic prognozējamās invaliditātes un invaliditātes ekspertīzi un nosaka darbības zaudējumu.

Vienlaikus, lai risinātu problēmas, kas saistītas ar individuālo rehabilitācijas plānu izstrādi un prognozējamās invaliditātes noteikšanas sistēmu, ar 2012.gada 4.jūnija Labklājības ministrijas rīkojumu Nr.33 tika izveidota darba grupa „Par darba grupas izveidi normatīvo aktu pilnveidošanai saistībā ar individuālo rehabilitācijas plānu izstrādi personām ar invaliditāti un personām ar prognozējamu invaliditāti”, kuras mērķis ir pārskatīt un uzlabot normatīvo regulējumu saistībā ar individuālo rehabilitācijas plānu personām ar invaliditāti un personām ar prognozējamu invaliditāti izstrādi.

Darba grupā darbojas visu individuālo rehabilitācijas plānu izstrādē iesaistīto pušu pārstāvji - gan Labklājības ministrijas un Veselības ministrijas pārstāvji, gan ģimenes ārstu un sociālo dienestu biedrību pārstāvji, gan Valsts komisijas, kas nosaka prognozējamu invaliditāti, pārstāvji.

2013.gada 9.jūlijā tika sagatavots ziņojums „Par darba grupas izvērtējumu individuālā rehabilitācijas plāna un prognozējamās invaliditātes sistēmas pilnveidei”, kurā cita starpā tika norādīts, ka Valsts komisijas projekta „Darbības vērtēšanas sistēmas pilnveidošana” ietvaros tiek veikta invaliditātes noteikšanas sistēmas esošo un pilnveidoto procesu izmaksu efektivitātes analīze un 2013.gada trešajā ceturksnī tiks sniegti priekšlikumi par nepieciešamajiem grozījumiem normatīvajos aktos, t.sk. attiecībā uz prognozējamās invaliditātes noteikšanas kārtību. Līdz ar to grozījumi normatīvajos aktos saistībā ar prognozējamās invaliditātes sistēmu un rehabilitācijas plāna izstrādi personām ar prognozējamu invaliditāti ir izvērtējami pēc minēto pasākumu īstenošanas un to izvērtēšanas kontekstā ar izdarītajiem secinājumiem un piedāvātajiem risinājumiem.

2.3.2. Invaliditātes ekspertīze

Saskaņā ar Invaliditātes likumu invaliditāti un prognozējamu invaliditāti nosaka Valsts komisija.

Valsts komisija sniedz atzinumu¹³ par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionālajiem traucējumiem personai līdz 18 gadu vecumam un par īpašas kopšanas nepieciešamību personai no 18 gadu vecuma.

Saskaņā ar Valsts komisijas sniegto informāciju medicīniskās indikācijas īpašajai kopšanai no 18 gadu vecuma vidēji tiek noteiktas (turpinātas) katram trešajam bērnam ar invaliditāti, kuram līdz 18 gadu vecumam tika izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību (apmēram 35% gadījumu). Lai gan bērnam normatīvajos aktos ir noteikts īpašs statuss kā nenobriedušai personai, kurai nepieciešama īpaša kopšana, kas bieži vien ir saistīta, piemēram, ar izglītības vai citu dzīvei nepieciešamo iemaņu apguvi, realitātē bieži ir gadījumi, kad bērnam ar invaliditāti, kļūstot pilngadīgam, kopšanas vajadzības paliek tās pašas un situācija, sasniedzot 18 gadu vecumu, nemainās. Līdz ar to ir jāpārskata kritēriji pašas kopšanas indikāciju noteikšanai, pēc kuriem Valsts komisija nosaka īpašas kopšanas nepieciešamību gan pieaugušām personām ar invaliditāti, gan bērniem ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam. Rezultātā bērnam, sasniedzot 18 gadu vecumu, un kopšanas vajadzībām paliekot nemainīgām, valsts sniegtais materiālais atbalsts netiktu samazināts (apmēram 65% gadījumos, kad īpaša kopšana personai pēc 18 gadu sasniegšanas neturpinās).

Valsts komisija izsniedz invaliditāti apliecinošu dokumentu – invaliditātes apliecību¹⁴. Invaliditātes apliecībā tiek norādīta invaliditātes grupa, bet netiek norādīts attiecīgais invaliditātes veids (kustība, redzes, dzirdes, garīga rakstura traucējumi). Lai personām ar invaliditāti tiktu atvieglota pakalpojumu saņemšana (piemēram, sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, ko sniedz Latvijas Neredzīgo biedrība), uz invaliditātes apliecības būtu norādāms arī attiecīgs apzīmējums (kods), kas ietvertu informāciju par personas funkcionālo traucējumu veidu. Apzīmējumu būtu nepieciešams norādīt angļu valodā, lai nodrošinātu to, ka apliecībā norādītā informācija būtu saprotama arī gadījumā, ja persona ar invaliditāti atrodas ārpus Latvijas Republikas.

Vienlaikus, ņemot vērā normatīvajos aktos noteikto personas datu aizsardzību un to, ka invaliditātes apliecība ir ikdienā plaši pielietojams dokuments (piemēram, sabiedriskajā transportā, atlaižu saņemšanai dažādās iestādēs, pasākumos utt.), paredzēts noteikt, ka personai būtu tiesības izvēlēties, vai invaliditātes apliecībā informāciju par personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidu norādīt.

Sākot ar 2015.gada 1.janvāri, paredzēts ieviest jaunu invaliditātes noteikšanas sistēmu, balstītu uz Pasaules Veselības organizācijas izstrādātajiem SFK kritērijiem. SFK kritērijus 2001.gadā apstiprinājusi Pasaules Veselības organizācija, lai nodrošinātu vienotu veselības stāvokļu aprakstu. Nosakot invaliditāti saskaņā ar SFK kritērijiem, tiks izvērtēts ne tikai personas veselības stāvoklis, t.sk. funkcionālie traucējumi, bet arī personas darbspēju zaudējums procentos. Jaunā invaliditātes noteikšanas sistēma būs precīzāka un objektīvāka, kā arī saprotamāka gan klientiem, gan invaliditātes noteikšanā iesaistītajiem speciālistiem.

¹³ Ministru kabineta 2010.gada 28.decembra noteikumu Nr.1209 „Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību” 10.1.2. punkts

¹⁴ Ministru kabineta 2012.gada 26.jūnija noteikumi Nr.450 „Noteikumi par invaliditāti apliecinoša dokumenta paraugu, dokumenta izsniegšanas un uzskaites kārtību”.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Paredzams, ka pilnveidotās sistēmas pakāpeniska ieviešana tiks uzsākta no 2015.gada un tiks īstenota trīs līdz piecu gadu laikā. Veicot invaliditātes ekspertīzi pēc pilnveidotās sistēmas, papildus medicīniskiem kritērijiem lielāks uzsvars tiks likts uz sociālo kritēriju – funkcionēšanas (pārvietošanās un apmācības spēju, komunikāciju, personas pašaprūpes un integrācijas iespēju sabiedrībā) izvērtēšanu. Veicot personas novērtēšanu, tiks ņemts vērā arī personas pašnovērtējums. Veicot pasākumus attiecībā uz invaliditātes sistēmas pilnveidošanu, tika apzinātas vairāku ES dalībvalstu – Lietuvas, Nīderlandes, Lielbritānijas, Somijas un Zviedrijas – invaliditātes noteikšanas sistēmas, kas kalpoja par pamatu Latvijas invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveidei. Pilnveidotās invaliditātes noteikšanas sistēmas izstrādē tika iesaistīti vairāki desmiti Latvijas ārstu – dažādu ārstniecības nozaru eksperti, kā arī ārvalstu eksperti.

Izmaiņas invaliditātes noteikšanā nav paredzētas ar atpakaļejošu datumu, proti, tām personām, kam invaliditāte noteikta būs līdz 2014.gada 31.decembrim, situācija paliks nemainīga.

Invaliditātes ekspertīzi veic Valsts komisijas ārsti eksperti, kuri ieguvuši ārsta eksperta sertifikātu. Ārsti eksperti ekspertīzes veikšanā ir neatkarīgi.

Saskaņā ar Ārstniecības likuma 26.panta otro daļu patstāvīgi nodarboties ar ārstniecību konkrētā pamatspecialitātē, apakšspecialitātē vai papildspecialitātē atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai kompetencei atļauts ārstniecības personām, kuras ir sertificētas un reģistrētas ārstniecības personu reģistrā. Saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 24.marta noteikumiem Nr.268 „Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu”, ārstniecības personas papildspecialitāte „Eksperts” ir apgūstama rezidentūras studiju programmas ietvaros, kuras ilgums ir divi gadi.

Ārstu ekspertu skaits uz 2013.gada 1.janvāri Valsts komisijā bija 50, kas ir nepietiekams komisijas funkciju savlaicīgai un kvalitatīvai nodrošināšanai, jo saskaņā ar Valsts komisijas sniegto informāciju 2012.gadā Valsts komisijā ārsta eksperta amatā strādāja 10 ārsti, kuriem būtu nepieciešams iegūt ārsta eksperta sertifikātu. Lai nodrošinātu Valsts komisijai nepieciešamo ekspertu skaitu, ir nepieciešams palielināt no valsts budžeta līdzekļiem finansēto studiju vietu skaitu eksperta rezidentūras studiju programmas apguvei (2012.gadā tika finansēta 1 vieta, savukārt 2013.gadā - neviena).

28% no kopējo Valsts komisijas kopējo sniegto pakalpojumu skaita veido atzinumu un ieteikumu sniegšana. Minēto uzdevumu izpildei nepieciešams liels cilvēkresursu un laika resursu patēriņš, kā rezultātā tiek kavēta Valsts komisijas pamatfunkcijas kvalitatīva izpilde, proti, invaliditātes ekspertīzes veikšana).

Tāpat 2012.gadā veiktās iedzīvotāju aptaujas¹⁵ rezultāti attiecībā uz invaliditātes ekspertīzi un Valsts komisijas darbību kopumā liecina, ka aptuveni trešā daļa respondentu, kuriem veikta invaliditātes ekspertīze, uzskata, ka Valsts komisijas darbībā būtu veicami uzlabojumi, nodrošinot kvalitatīvāku pakalpojumu sniegšanu un cilvēcīgāku attieksmi no ārstu ekspertu puses.

Tādejādi, lai Valsts komisija nodrošinātu kvalitatīvu pamatfunkcijas izpildi, nepieciešams izvērtēt, vai atsevišķu uzdevumu izpilde būtu deleģējama citām institūcijām, kā arī no kuru uzdevumu izpildes Valsts komisija varētu atteikties.

Saistībā ar minēto arī valsts atbalsta sistēmu personām ar invaliditāti ir nepieciešams vērtēt kopumā, izvērtējot gan valsts pabalstu, gan pakalpojumu un citu atbalsta pasākumu efektivitāti.

Esošais valsts sniegtais atbalsts personām ar invaliditāti (sociālās apdrošināšanas pakalpojumi, valsts sociālie pabalsti un citi atbalsta pasākumi) ir atspoguļots 2.pielikumā.

2.3.3.Valsts sniegtais atbalsts

Valsts sniegto atbalstu personām ar invaliditāti pārsvarā piešķir, atbilstoši personai noteiktai invaliditātes grupai – ja personai ir noteikta smagāka invaliditātes pakāpe, valsts sniegtais atbalsts nepieciešams lielāks. Saskaņā ar Invaliditātes likumu I invaliditātes grupa ir ļoti smaga invaliditāte, II invaliditātes grupa – smaga invaliditāte, III invaliditātes grupa – mēreni izteikta invaliditāte.

Pašreiz valsts atbalsts pārsvarā ir noteikts, atbilstoši personas invaliditātes grupai, taču ir ieviesti arī atbalsta veidi, kurus personām ar invaliditāti piešķir atkarībā no tām piemītošā funkcionālo traucējumu veida¹⁶.

Personām ar I grupas **redzes invaliditāti**, sākot ar 2011.gada 1.janvāri, tika ieviests **pabalsts par asistenta pakalpojuma izmantošanu** līdz 10 stundām nedēļā, pašām izvēloties konkrēto asistentu. Pabalstu piešķir tām personām ar I grupas redzes invaliditāti, kuras nesaņem asistenta pakalpojumu pašvaldībā¹⁷ vai pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana. Pabalsta apmērs ir 12 lati nedēļā (48 Ls mēnesī). 2012.gadā pabalstu par asistenta izmantošanu saņēma 1803 personas.

Pabalsts par asistenta izmantošanu tika ieviests, lai sniegtu materiālu atbalstu tām personām ar I grupas redzes invaliditāti, kurām nav tiesību saņemt pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, jo minēto pabalstu var saņemt tikai tie I grupas invalīdi, kuriem nepieciešama īpaša 24 stundu nepārtraukta kopšana un kurām Bartela indekss ir zemāks par 7 punktiem. Savukārt personas ar I grupas redzes

¹⁵ Iedzīvotāju aptaujas – administratīvo procedūru novērtējums: veselības, sociālie un iekšējās drošības pakalpojumi, 2012.gada ziņojums. (<http://www.mk.gov.lv/lv/esstrukturfondi/vk-realizetie-projekti/aktivitate1512/petijumi/>)

¹⁶ Skatīt arī 2.pielikumu.

¹⁷ Asistenta pakalpojumu pašvaldībā personas ar I grupas redzes invaliditāti, kuras saņem pabalstu par asistenta izmantošanu, var saņemt daļā, kas pārsniedz 10 stundas nedēļā. LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

invaliditāti, kurām invaliditātes cēlonis ir redzes traucējumi, nekvalificējas minētajiem īpašas kopšanas nepieciešamības noteikšanas kritērijiem, kas dod tiesības saņemt pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana.

Minēto pabalstu par asistenta izmantošanu līdz 2014.gada 31.decembrim izmaksā NVA no ES politiku instrumentu līdzekļiem, bet no 2015.gada 1.janvāra pabalstu piešķirs no valsts budžeta līdzekļiem. Ņemot vērā to, ka no valsts budžeta līdzekļiem tiek apmaksāts arī asistenta pakalpojums pašvaldībā, kuru pašreiz daļā, kas pārsniedz 10 stundas nedēļā, var saņemt arī personas ar I grupas redzes invaliditāti, jādomā par atbalsta sistēmas pilnveidošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti, lai nodrošinātu efektīvāku atbalstu un vienlīdzīgu attieksmi ar citām personu ar invaliditāti grupām, kuras saņem līdzīga veida atbalstu.

Personām ar invaliditāti, kurām ir pārvietošanās traucējumi, t.sk., **kustību traucējumi**, tiek piešķirts **pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās**. Tā mērķis ir atbalstīt un veicināt invalīdu, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, iekļaušanos sabiedrībā un to piešķirt personai, kurai pašai vai kuras bērnam ir noteikta invaliditāte un izsniegts atzinums par medicīnisko indikāciju noteikšanu speciāli pielāgota vieglā automobiļa iegādei un pabalsta saņemšanai. Pabalsta apmērs ir 56 Ls par katru pilnu sešu mēnešu periodu un to izmaksā divas reizes gadā, skaitot no dienas, kad izsniegts Valsts komisijas atzinums¹⁸. Saskaņā ar VSAA sniegtajiem datiem 2012.gada decembrī pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, saņēma 16 556 personas.

Pabalsta apmērs sākotnēji tika noteikts 28 latu apmērā par katru pilnu sešu mēnešu periodu, sākot ar 2007.gada 1.janvāri, pabalsta apmērs tika dubultots un noteikts pašreizējā apmērā – 56 lati par katru sešu mēnešu periodu. Pabalsta apmērs nav pārskatīts vairāk kā 5 gadus un ņemot vērā arī patēriņa cenu pieaugumu, t.sk. degvielai, pabalsta apmēru ir nepieciešams pārskatīt.

Tāpat personām ar pārvietošanās traucējumiem, t.sk., **ar kustību traucējumiem un garīga rakstura traucējumiem**, ir pieejams **asistenta pakalpojums pašvaldībā** pēc personas deklarētās dzīvesvietas. Tiesības saņemt šo pakalpojumu ir personām ar I vai II invaliditātes grupu, pamatojoties uz Valsts komisijas atzinumu par asistenta pakalpojuma nepieciešamību, un personām no 5 līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, pamatojoties uz Valsts komisijas atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem. Minētais pakalpojums paredzēts, lai atvieglotu cilvēku ar invaliditāti pārvietošanos ārpus mājokļa un nokļūšanu vietā, kur cilvēks strādā, mācās vai saņem pakalpojumu. Asistenta pakalpojumu pašvaldībā vienai personai var piešķirt līdz 40 stundām nedēļā (no 2013.gada 1.janvāra).

¹⁸ Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumi Nr.1606 „Noteikumi par pabalsta apmēru transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību”.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Asistenta pakalpojuma saņemšanas priekšnosacījums pieaugušām personām ar I un II invaliditātes grupu ir Valsts komisijas izsniegts atzinums par asistenta pakalpojuma nepieciešamību, savukārt bērniem ar invaliditāti – Valsts komisijas izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem. Saskaņā ar Valsts komisijas atskaiti par darba plāna izpildi uz 27.03.2013. Valsts komisija ir sniegusi 2471 atzinumu par asistenta pakalpojuma nepieciešamību personām ar I un II invaliditātes grupu. Vienlaikus Labklājības ministrijas apkopotie dati liecina, ka uz 2013.gada februāra mēnesi, kopumā asistenta pakalpojumu kopš tā ieviešanas gada sākumā saņem 97 personas ar invaliditāti, savukārt pakalpojumu sniedz 94 asistenti.

Valsts komisija nevērtē, kādiem mērķiem personai asistents nepieciešams, bet gan vērtē atbilstību kritērijiem¹⁹, savukārt pašvaldības sociālais dienests izvērtē personas atbilstību pakalpojuma saņemšanas nosacījumiem, pieņem lēmumu par asistenta pakalpojuma piešķiršanu un nosaka tā apjomu.

Nemot vērā minēto, kā arī Valsts komisijas sniegto atzinumu un piešķirto pakalpojumu skaita attiecību, nepieciešams izvērtēt, cik efektīvs ir nosacījums, ka pakalpojuma saņemšanas priekšnosacījums pieaugušām personām ar I un II invaliditātes grupu ir Valsts komisijas atzinums par asistenta pakalpojuma nepieciešamību.

Personām ar invaliditāti, kuram ir **kustību traucējumi** un Valsts komisijas izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību, ir pieejams no valsts budžeta apmaksāts **asistenta pakalpojums pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai** pirmsskolas izglītības, vispārējās pamatizglītības, profesionālās pamatizglītības, arodizglītības, vispārējās vidējās izglītības un profesionālās vidējās izglītības iestādēs (izņemot speciālās izglītības iestādes, kas saņem uzturēšanas izdevumus no valsts budžeta) izglītojamiem. Minēto asistenta pakalpojumu ir tiesības saņemt gan pilngadīgai personai ar I vai II invaliditātes grupu, pamatojoties uz Valsts komisijas atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību, gan bērnam ar invaliditāti no 5 līdz 18 gadu vecumam, pamatojoties uz Valsts komisijas atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem (no 2012.gada 1.septembra).

Saskaņā ar IZM datiem uz 2013.gada 1.aprīli asistenta pakalpojumu izglītības programmu apguvei saņēma 213 izglītojamie, no kuriem vairāk kā puse jeb 55% mācās no 2.-8.klasei, kā arī 10. un 11.klasē, 22% apgūst pirmsskolas izglītības programmu, 12% apgūst 1.klases vielu, 8% mācās 9.klasē, savukārt 12.klasē mācās 3 personas. Saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu asistenta pakalpojumu nevar saņemt tās personas ar invaliditāti (izņemot personas ar redzes invaliditāti), kuras apgūst augstākās izglītības programmu. Asistenta pakalpojumu pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai 2012.gadā saņēma 200 izglītojamie. Lielākais skaits asistentu bija Rīgā – 30, Daugavpilī – 18, Jelgavā – 12, Liepājā – 10.

¹⁹ Atbilstoši Ministru kabineta 2012.gada 18.decembra noteikumu Nr.942 „Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu pašvaldībā” 2.punktā noteiktajiem kritērijiem.
LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Lai nodrošinātu izglītības pieejamību un tās pēctecību personām ar invaliditāti visās izglītības pakāpēs, t.sk. pieejamību augstākās izglītības apguvei (līdzīgi kā tas ir ar Invaliditātes likuma 13.pantā noteikto surdotulka pakalpojumu izglītības programmu apguvei²⁰), ir jānodrošina asistenta pakalpojums izglītības programmu apguvei pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai arī tām personām ar invaliditāti, kuras izglītojas augstākās izglītības mācību iestādēs un kurām tas būtu nepieciešams. Līdz ar to nepieciešams izvērtēt, vai asistenta pakalpojums izglītības programmu apguvei būtu nepieciešams piešķirt arī izglītojamiem, kuri apgūst augstāko izglītību.

Bērnam līdz 18 gadiem, kuram invaliditāte noteikta pirmreizēji un kurš dzīvo ģimenē, kā arī tās likumiskajam pārstāvim ir tiesības saņemt no valsts budžeta apmaksātu **psihologa pakalpojumu**, lai mazinātu psihosociālo spriedzi, kas radusies līdz ar invaliditātes iestāšanos ilgstošas saslimšanas vai traumas dēļ. Pakalpojuma mērķis ir atvieglot šīm ģimenēm krīzes pārvarēšanu, normalizēt sociālo funkcionēšanu un veicināt reintegrāciju sabiedrībā. Psihologa pakalpojums ir divas 45 minūšu konsultācijas. Lēmumu par pakalpojuma piešķiršanu pieņem pašvaldības sociālais dienests, kurā deklarēta personas dzīvesvieta.

Dažkārt ģimenes nespēj tikt galā ar fiziskiem, psiholoģiskiem šķēršļiem, ko radījusi bērna slimība un invaliditātes noteikšana, kas var būtiski ietekmēt bērna un tā likumisko pārstāvju ikdienu, t.sk. psiholoģisko klimatu ģimenē, nodarbinātību, līdzdalību sabiedrības dzīvē. Turklāt psiholoģiskās sekas, ko radījusi invaliditātes noteikšana bērnam, nav tieši saistāmas ar invaliditātes smaguma pakāpi, jo katram indivīdam ir atšķirīga dzīves pieredze, spēja pielāgoties un pārvarēt grūtības. Lai personas ar invaliditāti, kā arī viņu likumiskie pārstāvji varētu panākt un saglabāt maksimālu patstāvību, pilnīgas fiziskas, garīgas, sociālās un profesionālās spējas, pilnīgu iekļaušanos un līdzdalību visās dzīves jomās, nepieciešams sniegt psihologa pakalpojumu pēc iespējas agrākā posmā un tā pamatā jābūt indivīda vajadzību vērtējumam. Psiholoģiskā konsultēšana ir process, kas palīdz klientam risināt noteiktas viņa šā brīža dzīves grūtības, vairāk orientējoties tieši uz tagadni un nākotni. Konsultācijas mērķis ir sniegt atbalstu personai krīzes situācijā, kas radusies sakarā ar invaliditātes noteikšanu bērnam.

Psihologa pakalpojuma saņēmēju mērķgrupa ir bērni, kuriem invaliditāte pirmreizēji noteikta līdz 18 gadu vecumam, kā arī šo bērnu likumiskie pārstāvji. Saskaņā ar Valsts komisijas datiem pirmreizēji invaliditāte 2012.gadā noteikta 939 bērniem. Līdz ar to teorētiski psihologa pakalpojums varētu būt nepieciešams un tiesības uz to ir minētajam skaitam personu. Turpretī faktiskie pakalpojuma saņēmēju dati liecina, ka šis pakalpojums kopš tā ieviešanas nav bijis pietiekami pieprasīts - 2011.gadā, kas bija pirmais pakalpojuma nodrošināšanas gads, psihologa pakalpojumu saņēma 7 personas, bet 2012.gadā – vien 2 personas.

Nelielais pakalpojuma saņēmēju skaits varētu būt skaidrojams ar to, ka valsts apmaksā tikai divas 45 minūšu ilgas psihologa konsultācijas, kas, lai sasniegtu

²⁰ Skatīt 2.pielikumu.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

efektīvu rezultātu, ir par maz. Lai tiktu sniegts nepieciešamais atbalsts bērniem, kuriem invaliditāte noteikta pirmreizēji, un viņu ģimenēm, nepieciešamais psihologa pakalpojuma apjoms būtu jāpalielina. Arī apstākļi, ka pakalpojuma administrēšanu nodrošina pašvaldības sociālais dienests varētu ietekmēt nelielo pakalpojumu saņēmēju skaitu, jo nereti pakalpojuma pieprasītāji nevēlas atklāti runāt par savām problēmām ar sociālā dienesta darbiniekiem.

Nemot vērā minēto, kā arī to, ka psihologa pakalpojuma nesniegšana var palielināt sociālās atstumtības risku bērniem, kuriem invaliditāte noteikta pirmreizēji, nepieciešams pilnveidot psihologa pakalpojumu padarot to efektīvāku un pieejamāku.

Personām ar I grupas invaliditāti (neatkarīgi no traucējumu veida), personām ar **II grupas redzes vai dzirdes invaliditāti** un personām līdz 18 gadu vecumam, kurām ir noteiktas medicīniskās indikācijas bērna invalīda īpašas kopšanas nepieciešamībai, ir tiesības saņemt **atbalstu viena mājokļa pielāgošanai** (atbalstu sniedz, piešķirot no valsts budžeta līdzekļiem finansējumu, lai atlīdzinātu par personas mājokļa pielāgošanu samaksātos kredīta procentus atbilstoši līgumam ar Latvijas Republikā reģistrētu kredītiestādi). Minētā pakalpojuma saņēmēji 2011. un 2012.gadā ir tikai 2 personas (abas ar I grupas invaliditāti), kas liecina, ka pakalpojums personām ar invaliditāti nav pieejams, lai gan ir ļoti nepieciešams, jo, lai valsts sniegto materiālo atbalstu izmantotu, personai jāņem kredīts kredītiestādē, kas ne vienmēr personām ar invaliditāti, īpaši nenodarbinātām vai tādām, kuru ienākumu līmenis ir zems, ir iespējams.

Līdz ar to ir jāpilnveido šā pakalpojuma piešķiršanas nosacījumus, veicinot personu ar invaliditāti mājokļu pielāgošu atbilstoši viņu funkcionālajiem traucējumiem un vajadzībām.

Personām ar I vai II invaliditātes grupu, personām līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti un personai, kas pavada personu ar I invaliditātes grupu vai personu līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, ir tiesības par valsts budžeta līdzekļiem **bez maksas izmantot Latvijas Republikas teritorijā izmantot visu veidu sabiedrisko transportu**, izņemot aviotransportu, taksometrus un pasažieru pārvadājumus pa iekšējiem ūdeņiem. Nozīmīgs valsts sniegtais atbalsts personu ar invaliditāti ikdienas dzīves atvieglošanai un neatkarīgas dzīves veicināšanai ir sabiedriskā transporta nodrošināšana par brīvu. Saskaņā ar Invaliditātes likuma 12.panta pirmās daļas 7.punktu personām ar I vai II invaliditātes grupu, personām līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti un personai, kas pavada personu ar I invaliditātes grupu vai personu līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, ir tiesības par valsts budžeta līdzekļiem bez maksas izmantot Latvijas Republikas teritorijā visu veidu sabiedrisko transportu, izņemot aviotransportu, taksometrus un pasažieru pārvadājumus pa iekšējiem ūdeņiem. Tiesības bez maksas izmantot sabiedrisko transportu personai, kas pavada personu ar I grupas invaliditāti un bērnu ar invaliditāti, noteiktas, lai personai ar invaliditāti tiktu sniegta palīdzība pārvietojoties, iekļūstot un izkļūstot no sabiedriskā transporta līdzekļa. Līdz ar to pavadona pienākums sabiedriskajā transportā ir palīdzēt personai ar invaliditāti nokļūt no viena galamērķa citā, pavadot viņu visu brauciena laiku.

Attiecībā uz personas, kurai ir tiesības bez maksas sabiedriskajā transportā pavadīt bērnu līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, vecuma ierobežojumu, vēršam uzmanību, ka minētā persona, jeb bērna ar invaliditāti pavadonis sabiedriskajā transportā, nevar būt jaunāka par 13 gadiem. Minētais nosacījums izriet no Bērnu tiesību aizsardzības likuma 24.panta 6.punktu, kas nosaka, ka vecāku pienākums ir neatstāt bērnu līdz septiņu gadu vecumam bez pieaugušo vai personu, ne jaunāku par 13 gadiem, klātbūtnes. Tas nozīmē, ka bērns līdz 12 gadu vecumam (ieskaitot) nevar uzņemties atbildību par kādu citu personu. Līdz ar to, lai persona varētu izmantot Invaliditātes likuma 12.panta pirmās daļas 7.punktā noteiktās tiesības un, pavadot personu ar I grupas invaliditāti vai bērnu līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, sabiedriskajā transportā braukt bez maksas, šai personai jābūt vismaz 13 gadus vecai.

Taču tā kā normatīvajos aktos nav noteikti pavadona pienākumi, pavadot personu ar invaliditāti sabiedriskajā transportā, praksē ir gadījumi, kad rodas attiecīgi pārpratumi, jo ir gadījumi, kad personas ar invaliditāti pavadonis izkāpj no sabiedriskā transporta līdzekļa ātrāk nekā persona ar invaliditāti. Līdz ar to, lai izvairītos no iespējamām konfliktsituācijām nākotnē, normatīvajos aktos ir skaidri jānosaka šā cilvēka pienākumi konkrētajā gadījumā.

Valsts atbalsta sistēma paredz sniegt atbalstu valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu un valsts sociālo pabalstu veidā tikai pašām personām ar invaliditāti, neņemot vērā personu ar invaliditāti apgādībā esošo personu skaitu, taču valsts sniegtais atbalsts nav pietiekams gadījumos, kad personas ar invaliditāti apgādībā ir bērni. Civillikuma 179.pantā ir noteikts vecāku pienākums uzturēt bērnus samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli, katram bērnam nodrošinot uzturlīdzekļus Ministru kabineta noteiktajā minimālajā apmērā. Pašreizējais sociālā nodrošinājuma modelis neparedz nepieciešamo aizsardzību personai ar invaliditāti darbaspēju zaudējuma gadījumā, kā rezultātā šo personu pienākums uzturēt un gādāt par savu bērnu labklājību var netikt pildīts pienācīgā apmērā. Līdz ar to ir nepieciešams izvērtēt nepieciešamību ieviest noteiktu valsts atbalstu gadījumos, kad personas apgādībā, zaudējot darba spējas un iegūstot invaliditātes statusu, ir viens vai vairāki bērni.

Attiecībā uz valsts atbalsta palielināšanu personām ar invaliditāti informējam, ka Labklājības ministrija izstrādāja informatīvo ziņojumu „Par valsts atbalsta palielināšanu personām ar invaliditāti”, kas tika izskatīts Ministru kabineta 2013.gada 4.jūnija sēdē, atbalstot Labklājības ministrijas priekšlikumu palielināt valsts atbalstu personām ar invaliditāti, palielinot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un pabalsta invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, apmēru (protokols Nr.33, 33.§), vienlaikus nosakot, ka jautājumu par Labklājības ministrijai nepieciešamo papildu finansējumu 2014. – 2016.gadā jāizskata Ministru kabinetā likumprojekta „Par valsts budžetu 2014., 2015., un 2016.gadam” un likumprojekta „Par valsts budžetu 2014.gadam” sagatavošanas un izskatīšanas procesā kopā ar visu ministriju un citu centrālo valsts iestāžu jauno politikas iniciatīvu pieprasījumiem. Līdz ar to Labklājības ministrija, sagatavojot jauno politikas iniciatīvu pieprasījumu, kā pirmo jauno politikas iniciatīvu iesniedza minēto pasākumu „Valsts atbalsta palielināšana personām ar invaliditāti”, kas paredz:

1. Palielināt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru personām ar I un II invaliditātes grupu vispārējā gadījumā un personām ar invaliditāti kopš bērnības (valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam (45 Ls), piemērojot attiecīgus koeficientus: I invaliditātes grupai - 1,3 un II invaliditātes grupai - 1,2), tai skaitā:

- 1.1. personām ar I invaliditātes grupu – no 45 latiem uz 58,50 latiem mēnesī,
- 1.2. personām ar II invaliditātes grupu – no 45 latiem uz 54 latiem mēnesī,
- 1.3. personām ar I invaliditātes grupu kopš bērnības – no 75 latiem uz 97,50 latiem mēnesī,
- 1.4. personām ar II invaliditātes grupu kopš bērnības – no 75 latiem uz 90 latiem mēnesī.

2. Palielināt pabalsta apmēru invalīdam, kuram nepieciešama īpaša kopšana, no 100 latiem uz 150 latiem mēnesī.

Ministru kabineta 2013.gada 27.augusta sēdē (prot.Nr.46, 102.§) tika atbalstīts papildu finansējums minētās jaunās politikas iniciatīvas īstenošanai, sākot ar 2014.gada 1.jūliju, 2014.gadā 4 712 447 latu apmērā, 2015.gadā 9 853 563 latu apmērā un 2016.gadā 10 30 431 latu apmērā.

2.3.4. Atbalsts bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm.

Konvencija nosaka, ka dalībvalstis veic visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka bērni ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem bērniem pilnībā var īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

Valsts un pašvaldības pienākums ir palīdzēt bērnam ar invaliditāti iekļauties sabiedrībā, nodrošināt izglītību, veselības aprūpes un sociālos pakalpojumus. Īpaši svarīgi aizsargāt un nodrošināt bērna ar invaliditāti tiesību ievērošanu. Lai gan Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.pantā ir noteikts vispārējs diskriminācijas aizliegums bērna veselības stāvokļa dēļ, tomēr, lai nodrošinātu bērna ar invaliditāti pilnīgāku tiesību aizsardzību, nepieciešams izvērtēt grozījumu veikšanas nepieciešamību attiecīgajā tiesību normā, papildinot to ar diskriminācijas aizliegumu tieši bērna invaliditātes dēļ.

Vienlaikus ir nepieciešams turpināt pilnveidot pasākumus, kas uzlabotu bērnu, kuriem noteikta invaliditāte, un viņu ģimeņu dzīves kvalitāti, jo, kā liecina pētījumi, patlaban pieejamais atbalsts to nenodrošina.²¹ Kā secināts pētījumā, emocionālās, fiziskās un sociālās labklājības jomās sniegtais atbalsts nekompensē bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz ģimeņu dzīves kvalitāti, jo sniegtais atbalsts ir vai nu neatbilstošs šo ģimeņu vajadzībām, vai arī ģimenes saskaras ar dažādiem šķēršļiem nepieciešamā atbalsta saņemšanai.

Valsts politika attiecībā uz ģimeņu atbalstu, kurās ir personas (bērni) ar funkcionāliem traucējumiem, ir nostiprinātas Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes

²¹ Pētījums „Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāte Latvijā”, Jolanta Millere: http://www.velki.lv/pdf/Jolanta%20Millere/promocijas_darbs_millere.pdf
LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

2011. – 2017.gadam²². Pamatnostādnēs ietverti šādi uzdevumi: atbalstīt bērnu ar invaliditāti un ilgstoši slimojošu bērnu aprūpi mājās; palielināt bērnu ar invaliditāti aprūpei piemērotu un dažādotu tehnisko palīglīdzekļu piegādi kvantitatīvi un kvalitatīvi; sekmēt bērnu ar invaliditāti integrāciju vispārīgākajās izglītības iestādēs; nodrošināt valsts apmaksātu sociālās rehabilitācijas kursu ģimenei dzīvesvietā pirmreizēji bērnam noteiktas invaliditātes gadījumā.

Personai līdz 18 gadu vecumam invaliditāti nosaka bez iedalījuma grupās. Saskaņā ar VSAA datiem 2012.gada decembrī valstī bija 7531 bērns ar invaliditāti²³. Saskaņā ar Valsts komisijas sniegto informāciju pirmreizējā invaliditāte bērniem līdz 18 gadu vecumam 2012.gadā tika noteikta 938 bērniem²⁴.

Bērnu ar invaliditāti vecākiem bieži vien ir ierobežotas iespējas izmantot ne vien piedāvātās nodarbinātības un izglītības ieguves iespējas, kas liedz šīm ģimenēm nepieciešamos resursus savu vajadzību apmierināšanai, bet arī apmeklēt kultūras pasākumus, veidot sociālos kontaktus un nodrošināt ģimenes vajadzībām atbilstošus dzīves apstākļus, kas pasliktina ģimeņu dzīves kvalitāti. Bērniem ar invaliditāti ir tādas pašas vajadzības kā pārējiem bērniem attiecīgajā vecumā, kurām pievienojas vēl papildus, unikālas un raksturīgas tieši konkrētajam bērnam, vajadzības.

Lai novērstu bērnu ar invaliditāti ģimeņu nabadzības un sociālās atstumtības risku un likvidētu šķēršļus piekļuvei darba tirgum, kā arī veicinātu šo ģimeņu labklājību, nepieciešams attīstīt pakalpojumus, kas sekmē darba un ģimenes dzīves saskaņošanu, veicinot kvalitatīvu un daudzveidīgu ģimenes atbalsta pakalpojumu pieejamību pašvaldībās, t.sk. bērnu ar invaliditāti aprūpes pakalpojumi, sociālās rehabilitācijas pakalpojumi bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm. Bērnu aprūpes pakalpojumu attīstība veicinās nodarbinātību un mazinās nabadzības risku, jo īpaši viena vecāka ģimenēm, no kurām trešdaļa saskaras ar nabadzības draudiem.

Saskaņā ar pasaules praksi visbiežākais iemesls, kādēļ bērnus ievieto aprūpes iestādēs, ir bērnu fiziskās un garīgās attīstības traucējumi. Saskaņā ar valsts sociālās aprūpes centru filiāļu darbinieku sniegto informāciju bērnus ar funkcionālajiem traucējumiem viņu veselības stāvokļa dēļ nelabprāt ņem aizbildnībā, audžuģimenēs vai adoptē, kā rezultātā daudz bērnu līdz pilngadības sasniegšanai un arī pēc tam dzīvo valsts ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās.

Ģimenei sniedzams nepieciešamais atbalsts, lai maksimāli novērstu tādu apstākļu rašanos, kas būtu šķērslis bērnam atrasties ģimenē. Pats fakts, ka bērnam vai bērna vecākam, kurš bērnu aprūpē, noteikta invaliditāte, nekādā gadījumā nedrīkst būt par iemeslu bērna šķiršanai no ģimenes. Ir nepieciešams vērtēt pēc būtības, vai ar invaliditāti saistītais funkcionālo spēju ierobežojums ir tik liels, ka to nevar kompensēt ar valsts un pašvaldības nodrošināto atbalstu, lai bērns varētu turpināt dzīvot ģimenē. Praksē ir gadījumi, kad, piedzimstot bērniņam ar smagiem funkcionālajiem

²² <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3583>

²³ VSAA statistikas dati par 2012.gadu

²⁴ Skatīt 1.pielikumu

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

traucējumiem, ārstniecības personas iesaka ģimenēm atteikties no bērna, tādejādi, pārkāpjot bērna tiesības augt ģimenē.

Nepieciešams veikt arī attiecīgo speciālistu apmācību par bērnu ar invaliditāti tiesībām, līdz ar to veicami grozījumi normatīvajā regulējumā²⁵, kas nosaka kārtību, kādā valsts un pašvaldību institūciju speciālisti, kuri izskata lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību, apgūst speciālas zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, un šo zināšanu saturu papildinot minēto noteikumu 2.punktu ar jaunu apakšpunktu, ietverot nosacījumus par bērnu ar invaliditāti tiesību un cieņas ievērošanu.

Saskaņā ar pētījuma datiem²⁶ pēc diagnozes uzstādīšanas bērnam ar attīstības traucējumiem, vecākiem netiek sniegts pietiekama apjoma psiholoģiskais un informatīvais atbalsts. Gandrīz katrs otrais no vecākiem (51,7%) ir izjutis neapmierinātību ar veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību viņu bērnam. 63% no aptaujāto vecāku bērniem ar intelektuālās attīstības traucējumiem nav saņēmuši rehabilitāciju agrīnā vecumā – posmā, kad agrīnā iejaukšanās ir īpaši efektīva un 41,8% no vecākiem, kuru bērni ir saņēmuši rehabilitāciju agrīnā vecumā uzsver, ka pakalpojums ir nodrošināts diezgan novēloti vai ļoti novēloti. Tikai 8,8% no vecākiem ir atbildējuši, ka viņu bērnam ar intelektuālās attīstības traucējumiem ir izstrādāts individuālais sociālās rehabilitācijas plāns, un turklāt tikai seši no 170 vecākiem ir bijuši iesaistīti rehabilitācijas plāna izstrādē. Tikai 6,5% no vecākiem atzīmēja, ka sociālo pakalpojumu piedāvājums viņu pašvaldībā ir pietiekams. 43,5% no vecākiem atzīmē, ka ir bijis izteikts piedāvājums atdot bērnu/jaunieti ilgstošās aprūpes iestādē, valsts apgādībā.

Nereti uz ārstniecības personas valsts finansētu konsultāciju bērnam ir jāgaida nesamērīgi ilgi, kas iespējams ne vienmēr ir savienojama ar efektīvu un savlaicīgu bērnam diagnosticētās slimības ārstēšanas plānu. Ievērojot minēto, nepieciešams veicināt veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību bērniem ar invaliditāti.

Psihoneiroloģiskajās slimnīcās bieži vien bērni tiek ievietoti pilngadīgo pacientu nodaļās, kurā netiek nodrošināta bērnu drošībai, veselībai un attīstībai labvēlīga vide.

Konstatētās problēmas:

- nepietiekams atbalsts vecākiem bērna ar invaliditāti aprūpē, vecāki nereti atsakās no saviem bērniem, kuriem noteikta invaliditāte;
- attīstot dažādus pakalpojumus, piemēram, bērna pieskatīšanas pakalpojumus, netiek pievērsta pietiekama uzmanība tam, vai pakalpojums ir pieejams (infrastruktūra,

²⁵ Ministru kabineta 2005.gada 27.septembra noteikumos Nr.729 „Noteikumi par speciālu zināšanu apguves kārtību bērnu tiesību aizsardzības jomā un šo zināšanu saturu”.

²⁶ „Bērnu un jauniešu ar intelektuālās attīstības traucējumiem situācija Latvijā”; http://www.lkndz.lv/lv/LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

fiziskā vide, personāla kvalifikācija u.c.) arī bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un bērniem, kuriem ir nepieciešama paliatīvā aprūpe;

- noteiktais termiņš, pēc kura personu var nosūtīt prognozējamās invaliditātes ekspertīzei, t.i., 6 mēneši, ir par ilgu, lai sniegtie rehabilitācijas pakalpojumi būtu efektīvi;
- invaliditātes noteikšana neatbilst SFK noteiktajiem principiem;
- atšķirīgi kritēriji personām līdz 18 gadu vecumam un personām no 18 gadu vecuma kritērijiem par īpašas kopšanas nepieciešamību;
- personas ar invaliditāti apliecinošs dokuments – invaliditātes apliecība nesatur nepieciešamo informāciju, kas atvieglotu attiecīgu pakalpojumu saņemšanu;
- administratīvs slogs personai invaliditātes ekspertīzes uzsākšanai;
- invaliditātes ekspertīzes reglamentējošajos normatīvajos aktos noteikts, ka prognozējamās invaliditātes un invaliditātes ekspertīzi var veikt tikai ārsti eksperti;
- daudzo uzdevumu izpildei nepieciešams liels cilvēkresursu un laika resursu patēriņš, kā rezultātā tiek kavētas Valsts komisijas pamatfunkcijas kvalitatīva izpilde (invaliditātes ekspertīzes veikšana);
- pabalsta apmērs transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, ir nepietiekošs;
- Valsts komisijas atzinums par asistenta pakalpojumu nepieciešamību personām ar I un II invaliditātes grupu ir papildus slogs;
- psihologa pakalpojums bērniem, kuriem invaliditāte noteikta pirmreizēji, kā arī viņu ģimenes locekļiem ir neefektīvs un maz pieprasīts;
- mājokļa pielāgošanas pakalpojums nav pieejams un līdz ar to ir maz pieprasīts;
- nav noteikti pienākumi personai, kura sabiedriskajā transportā pavada personu ar I grupas invaliditāti vai bērnu ar invaliditāti;
- asistenta pakalpojums izglītības programmu apguvei nav pieejams, ja persona ar invaliditāti vēlas mācīties augstākajā izglītības iestādē.

2.4. Sabiedrības izpratne

Saskaņā ar Konvencijas 8.pantu, Latvija tāpat kā citas dalībvalstis ir apņēmusies veikt pasākumus, lai sabiedrībā veicinātu izpratni par personām ar invaliditāti, veicinātu personu ar invaliditāti tiesību un cieņas ievērošanu, kā arī, informētu par personu ar invaliditāti spējām un veikto ieguldījumu. Arī Eiropas Pamattiesību hartas 1.pantā ir noteikts, ka „cilvēka cieņa ir neaizskarama. Tā ir jārespektē un jāaizsargā”.

Pēdējās desmitgades laikā Eiropā ir notikušas būtiskas politiskas, ekonomiskas un sociālas pārmaiņas un persona ar invaliditāti vairs netiek uzskatīta tikai par

pacientu, kuram vajadzīga aprūpe un kurš nedod ieguldījumu sabiedrībā, taču, lai varētu nodrošināt to, lai cilvēks ar invaliditāti varētu pilnvērtīgi līdzdarboties sabiedriskajos procesos, jāturpina veicināt paradigmas maiņa²⁷.

Personas ar invaliditāti joprojām sastopas ar daudziem šķēršļiem, kas kavē viņu līdzdalību sabiedrībā, kā arī viņu atzīšanu par pilntiesīgiem un vienlīdzīgiem sabiedrības locekļiem.²⁸ Lielāka daļa personu ar invaliditāti uzskata, ka sabiedrības attieksme ir lielākais šķērslis viņu pilnīgai integrācijai. Personas ar invaliditāti vēl aizvien saskaras ar nepieņemamu attieksmi, kas pamatota uz sabiedrībā esošajiem aizspriedumiem, un neticību viņu spējām.

Personu ar invaliditāti iekļaušanos sabiedrībā vai atstumtību no sabiedrības lielā mērā nosaka ikdienas kontakti ar līdzcilvēkiem un sociālais atbalsts, resursu un iespēju pieejamība, kas attiecīgi ietekmē personas dzīves kvalitāti kopumā. Tā kā Latvijas sabiedrībā dzīvo cilvēki ar dažāda veida invaliditāti (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi), tad katrai invalīdu grupai ir nepieciešama cita veida sabiedrības izpratne un atbalsts, kas ietver vienlīdzīgas iespējas, psiholoģisku palīdzību, atvieglojumus darba vietās, vides pieejamības uzlabojumus, sociālu un materiālu atbalstu vai kopšanu.

Latvijas sabiedrībā joprojām nav pietiekoša izpratne par invaliditātes aspektiem un veidiem, personām ar invaliditāti nepieciešamajām atbalsta formām un pakalpojumiem. Neraugoties uz jau esošajiem normatīvajiem aktiem un to daudzajām izmaiņām, lai uzlabotu personu ar invaliditāti situāciju, vēl aizvien ir daudz cilvēku, kuriem nav bijusi iespēja realizēt savas tiesības kādā no ANO Konvencijā minētajām jomām. Turklāt cilvēki ar invaliditāti bieži vien nav informēti par savām tiesībām²⁹.

Lai sasniegtu konkrēto mērķi, nepieciešams rīkoties divos virzienos:

- 1) veikt pasākumus, lai uzlabotu sabiedrības izpratni invaliditātes jautājumos;
- 2) sekmēt, lai personas ar invaliditāti būtu informētas par savām tiesībām un par to īstenošanas iespējām.

Sabiedrībā vēl arvien ir vērojami aizspriedumi, neiecietīga attieksme un norobežošanās no cilvēkiem ar garīgā rakstura traucējumiem. Tā pamatā ir nezināšana par cilvēkiem ar garīgā rakstura attīstības traucējumiem un viņu uztveres īpatnībām. Sabiedrības vāja informētība, no vienas puses, un vēlme izvairīties no negatīvas pieredzes, no otras puses, rada saskarsmes problēmas, kas savukārt ir pamats cilvēku ar garīgā rakstura traucējumiem sociālai izolācijai. Tas ļoti apgrūtina cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem iekļaušanos dažādās dzīves jomās, bet, jo īpaši, darba tirgū. Īpaši tas būtu attiecināms uz cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem un

²⁷ Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikums Rec (2006)5 dalībvalstīm "Par Eiropas padomes rīcības plānu personu ar invaliditāti tiesību un pilnīgas līdzdalības sabiedrībā veicināšanai: personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes uzlabošana Eiropā 2006.-2015.gadā"11.lp.

²⁸ Thomas Hammarberg, Persons with disabilities have a right to be included in the community-and others must respect this principle.Posted on 2012-03-13 http://commissioner.cws.coe.int/tiki-view_blog_post.php?postId=211

²⁹ European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe. EC, Brussels, 15.10.2010 Com (2010) 636 final, page 9.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

cilvēkiem ar psihiskām slimībām, kuras ir sabiedrības aizspriedumiem un stereotipiskai attieksmei visvairāk pakļautās personu ar invaliditāti grupas.

Saskaņā ar pētījuma datiem³⁰ 50% respondentu uzskata, ka diskriminācija uz invaliditātes pamata ir izplatīta Latvijā. Salīdzinājumā ar 2009.gadā veikto pētījumu ir pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas diskriminācijas izplatību uz invaliditātes pamata vērtē kā reti izplatītu vai neizplatītu parādību. Lai gan Latvijas iedzīvotāju izpratni par diskrimināciju var vērtēt kā pietiekamu, jo 80% pētījuma respondentu apgrūtinātu pieejamību precēm un pakalpojumiem uzskata kā diskriminējošu faktoru personām ar invaliditāti, tomēr vēl joprojām ir daļa sabiedrības, kas iepriekšminētajā faktorā nesaskata diskriminācijas pazīmes. Latvijā ir otrs augstākais respondentu īpatsvars starp ES dalībvalstīm, kas ir dzirdējis vai zina par diskrimināciju uz invaliditātes pamata – 13% (ES27 – 8%). Taču tai pašā laikā Latvijas respondentu vidū ir viens no zemākajiem iedzīvotājiem izpratnes līmeņiem par savu tiesību aizstāvību diskriminācijas gadījumā starp visām ES dalībvalstīm – 25% (ES27 – 37%). Salīdzinot ar 2009. gada pētījumu, 2012. gadā par 7% ir samazinājies to respondentu īpatsvars, kas uzskata, ka darba vietās pietiekami tiek ņemts vērā invaliditātes aspekts – 34% (ES27 – 45%). Pētījuma rezultāti liecina, ka 65% Latvijas respondentu uzskata, ka ekonomiskā krīze darba tirgū ir izraisījusi diskriminācijas pieaugumu, kas izriet no personas invaliditātes (ES27 – 53%).

Viens no ietekmīgākajiem veidiem, kā uzlabot izpratni par invaliditātes jautājumiem, ir plašsaziņu līdzekļi. Tomēr joprojām masu medijos cilvēki ar invaliditāti netiek attēloti kā vienlīdzīgi sabiedrības locekļi. Arī bērnu ar invaliditāti jautājumi masu medijos atspoguļoti netiek, vai arī tiek atspoguļoti labdarības un nevis vienlīdzīgu iespēju kontekstā. Turklāt ir būtiski akcentēt to, kādu pozitīvu ieguldījumu dod visas personas ar invaliditāti, būdami aktīvi un pilntiesīgi sabiedrības locekļi.

Terminiem, ko lieto sabiedrība, lai apzīmētu personas ar invaliditāti, ir būtiska loma negatīvu stereotipu radīšanā un uzturēšanā. Termins „invalīds”, „cilvēks ar īpašām vajadzībām” u.c. uzsver invaliditāti, nevis personu, kurai ir tiesības un kura, saņemot attiecīgo atbalstu, var līdzdarboties sabiedriskajos procesos. Konvencijā, Invaliditātes likumā un tam pakārtotajos normatīvajos aktos tiek lietots termins „persona ar invaliditāti”, taču vairums normatīvajos aktos, kas skar personu ar invaliditāti intereses, kā arī sabiedrībā, šāds termins lietots netiek.

Valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem trūkst zināšanu un prasmju sekmīgai komunikācijai ar personām ar invaliditāti. Izpratnes veidošanas jautājuma nozīmība ir atzīta arī „Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam”. Valsts ilgtermiņa attīstības plānā ir aktualizēta nepieciešamība vairot sabiedrības informētību par dažādību. Uzsvērts, ka ļoti būtiski ir izglītēt valsts pārvaldē strādājošos, īpaši augstākā un vidējā līmeņa vadītājus, kā arī darbiniekus, kuri strādā tiešā saskarsmē ar klientiem, par dažādu sociālo grupu esamību, situācijām un vajadzībām.

Lielai daļai publisko pakalpojumu sniegšanā iesaistītajām personām nav izpratnes par saskarsmi ar personām ar invaliditāti un viņu vajadzībām. Piemēram, ir

³⁰ Speciālais Eirobarametrs nr.393, ziņojums „Diskriminācija ES 2012.gadā”, 53., 54., 57., 68., 73., 99., T53.lpp. LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

gadījumi, kad personas ar invaliditāti normatīvajos aktos noteiktos atvieglojumus un tiesības nevar izmantot, jo nereti pielāgotie transportlīdzekļi nav faktiski izmantojami (vadītājiem trūkst attiecīgu iemaņu vai ierīces nedarbojas), kā arī atsevišķos gadījumos sabiedrisko transportlīdzekļu vadītāju attieksme ir neiecietīga.

Tāpat arī praksē ir gadījumi, kad persona invaliditātes dēļ nav ielaista izklaides iestādē³¹.

Normatīvajā regulējumā ir noteikts, ka jebkurā gadījumā (arī ārpus gājēju pārejām) transportlīdzekļa vadītājam jāpalaiž garām neredzīgi gājēji, kas rāda signālu ar **baltu spieķi**³². Taču diemžēl transportlīdzekļu vadītājiem un sabiedrībai kopumā joprojām nav pietiekošas informācijas un izpratnes par baltā spieķa nozīmi personu ar redzes invaliditāti ikdienā. Līdz ar to nepieciešams par to informēt sabiedrību, lai veicinātu vājredzīgu un neredzīgu cilvēku drošas pārvietošanās iespējas. Katru gadu 15.oktobrī visā pasaulē tiek atzīmēta Starptautiskā Baltā spieķa diena. Tā ir diena, kad plašāka sabiedrība tiek informēta par redzes invalīdiem, viņu vajadzībām un problēmām. Neredzīgi cilvēki spieķi izmantojuši kopš seniem laikiem - galvenokārt kā palīglīdzekli šķēršļu konstatēšanai un pārvarēšanai. Neredzīgi cilvēki spēj būt neatkarīgi un līdzvērtīgi sabiedrības locekļi – gluži tāpat kā visi pārējie. Un Baltais spieķis ir kļuvis par vienīgo un vispāratzīto neredzīgo un vājredzīgo cilvēku pazīšanas zīmi visā pasaulē. Baltais spieķis ir neredzīgo zaļā gaisma luksoforā un brīdinājuma zīme transportlīdzekļu vadītājiem. Ja tas tiek pacelts, autovadītājiem jāapstājas arī vietās, kur nav gājēju pārejas.

Nepietiekama uzmanība tiek pievērsta arī bērnu attieksmes pret cilvēkiem ar invaliditāti veidošanai, jo pašreiz skolās pārsvarā gadījumu ir vērojama neiecietīga, nievājoša attieksme, neiejūtība un vardarbība pret vājākiem. Bērni ar funkcionāliem traucējumiem pārsvarā tiek izglītoti no pārējās vides nošķirtās internātskolās, kas kavē prasmju un iemaņu apgūšanu viņu patstāvīgai dzīvei nākotnē.³³ Īpaša uzmanība būtu jāpievērš cieņas pilnas attieksmes veicināšanai pret personu ar funkcionāliem traucējumiem tiesībām visos izglītības sistēmas līmeņos, tostarp, visiem bērniem no mazotnes. Vispārējās izglītības sistēmas mācību procesā netiek iekļauti jautājumi par invaliditāti un tās aspektiem, par stereotipiem pret personām ar invaliditāti. Līdz ar to skolu jaunatnei ir ļoti zems izpratnes līmenis par šiem sabiedrības locekļiem.

Nepieciešams veikt motivējošus pasākumus darba devēju izpratnes veicināšanai par personu ar invaliditāti nodarbinātību. Saskaņā ar VSAA datiem uz 2012.gada decembri bija nodarbinātas 33 920 personas ar invaliditāti, kas veido tikai 22,6% no kopējā personu ar invaliditāti skaita. Vienlaikus ir vērts akcentēt esošos darba devējus, kuri atbalsta iekļaujošu personāla politiku savā uzņēmumā. Piemēram, uzņēmums „Rimi” ir atvērts arī cilvēkiem ar invaliditāti. Kopumā šobrīd uzņēmumā strādā ap 80 personām ar invaliditāti ar dažādām invaliditātes grupām un dažādiem funkcionālo traucējumu veidiem. Uzņēmums ir arī atvērts ratiņkrēslos esošo personu ar invaliditāti nodarbināšanai. Kā norādīts uzņēmuma „Rimi” mājas lapā www.rimi.lv, uzņēmums

³¹ Latvijas Republikas tiesībsarga 2010.gada pārskats, 75.lpp.

³² Ministru kabineta 2004.gada 29.jūnija noteikumu Nr.571 „Ceļu satiksmes noteikumi” 161.punkts

³³ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030.,2010.gada jūnijs, Latvijas Republikas Saeima,29.lpp.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

esot gatavs ierīkot vairākas speciālas kases un šobrīd sadarbojas ar invalīdu biedrību “Apeiron” un organizāciju “Ideju partneru fonds” par invalīdu iesaistīšanu darbā³⁴.

Sabiedrībai ir jāapzinās, ka uz personām ar invaliditāti attiecas tādas pašas cilvēktiesības, kādas uz visiem pārējiem cilvēkiem, un ka sabiedrībā ir daudz tādu šķēršļu, kas traucē vai liedz personām ar invaliditāti īstenot šīs tiesības. Šo šķēršļu novēršana pozitīvi ietekmēs ne vien personas ar invaliditāti, bet arī sabiedrību kopumā.

Neraugoties uz objektīvām un subjektīvām grūtībām veidot dialogu starp cilvēkiem ar invaliditāti un pārējo sabiedrību, tomēr arvien vairāk nostiprinās uzskats par cilvēku ar invaliditāti kā vērtību un pieaugusi tendence rūpēties par cilvēku ar invaliditāti izglītību, labklājību un cilvēktiesībām, jo cilvēku ar invaliditāti vajadzību apzināšana, respektēšana un iedzīvināšana novērš diskrimināciju, veicina integrāciju un pārējo cilvēku sapratni un toleranci.

2.4.1. Deinstitutionalizācija

Konvencija nosaka, ka visām personām ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības dzīvot sabiedrībā ar tādu pašu izvēles brīvību kā citiem cilvēkiem. Konvencijas nosacījumi par nepieciešamību nodrošināt personai ar invaliditāti dzīvot sabiedrībā neatkarīgu dzīvi ietver sevī priekšnosacījumu personai ar invaliditāti nodrošināt tiesības izvēlēties kur, ar ko un kā dzīvot savu dzīvi. Neatkarīga dzīve nozīmē, ka personai ir izvēle un kontrole pār savu dzīvi un dzīvesveida brīvību.

Patstāvīga dzīvesveida nodrošināšana, nodrošina iespēju personām ar invaliditāti iekļauties ikdienas dzīves aktivitātēs, sabiedrības dzīvē kopumā. Personas ar invaliditāti, saņemot attiecīgu atbalstu (dažādi pakalpojumi, tehniskie palīglīdzekļi, pieejamas vides nodrošinājums), spēj dzīvot patstāvīgu dzīvi un iekļauties sabiedrībā. Arī tām personām, kam ir ļoti smagi traucējumi ir tiesības uz neatkarīgu dzīvi – atšķiras tikai nepieciešamais atbalsta apjoms.

Lai veicinātu dzīvi sabiedrībā, nepieciešams veikt pasākumus, lai nodrošinātu pāreju no institucionālās aprūpes uz tādiem sabiedrības dzīves modeļiem, kas ietver iespēju dzīvot neatkarīgi. Tas ietver arī koordinētas pieejas izmantošanu, nodrošinot attiecīgus atbalsta pakalpojumus. Nodrošinot pakalpojumus, ir jāņem vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veids, kas ir kā priekšnosacījums, lai pakalpojums būtu kvalitatīvs un efektīvs.

Deinstitutionalizācijas procesā būtiska ir pieeja sabiedriskajiem pakalpojumiem, atbalstu pieejamībai un pieejamu mājokļu nodrošināšana. Deinstitutionalizācijas mērķis ir nodrošināt personām ar invaliditāti iespēju augt kopā ar savām ģimenēm, nevis tiek nošķirti un izolēti no sabiedrības.³⁵ Lai īstenotu Konvencijā noteiktās

³⁴ <http://www.rimi.lv/rimi-rup/dialogs>

³⁵ European Network of Independent Living, www.enil.eu

saistības, nepieciešams attīstīt alternatīvos sociālās aprūpes pakalpojumus – pusceļa mājas, grupu mājas un aprūpes mājas.

Daudzas personas ar invaliditāti varētu dzīvot sabiedrībā, ja viņiem būtu nodrošināts atbalsts dzīves vietā. Taču jāņem vērā, ka pakalpojumiem jābūt pieejamiem personām ar invaliditāti atkarībā no viņa funkcionālā traucējuma veida un smaguma pakāpes, jo personām ar dažāda veida funkcionālajiem traucējumiem būs nepieciešami atšķirīgi pakalpojumi un atbalsts.

Labklājības ministrijā pašreiz tiek izstrādātas „Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.-2020.gadam”, kas noteiks galvenos mērķus, pamatprincipus, rīcības virzienus un sasniedzamos rezultātus sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai. Minēto pamatnostādņu veicamie pasākumi ir virzīti uz to, lai personām, kuras sava vecuma vai funkcionālo traucējumu dēļ nespēj nodrošināt savas pamatvajadzības un integrēties sabiedrībā, nodrošinātu viņu vajadzībām atbilstošu, efektīvu un kvalitatīvu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstību.

2.4.2. Vienlīdzīga tiesībspēja

Konvencija nosaka, ka personām ar invaliditāti tāpat kā citām personām ir rīcībspēja visās dzīves jomās un dalībvalstīm jāveic attiecīgi pasākumi, lai nodrošinātu tā atbalsta pieejamību, kas personām ar invaliditāti varētu būt nepieciešams, īstenojot savu rīcībspēju. Veicot ar rīcībspējas īstenošanu saistītos pasākumus, tiek ievērotas attiecīgās personas tiesības, griba un izvēle, netiek pieļauti interešu konflikti un ietekmes ļaunprātīga izmantošana, tie ir samērīgi un atbilstoši konkrētās personas apstākļiem, tos piemēro pēc iespējas īsāku laiku un regulāri pārbauda kompetenta, neatkarīga un objektīva iestāde vai tiesu instance. Šīm garantijām ir jābūt proporcionālām tam, cik lielā mērā šie pasākumi skar konkrētās personas tiesības un intereses.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa (ST) 2010.gada 27.decembrī pieņēma spriedumu lietā Nr.2010-38-01, kurā tā atzina Civillikuma 358. un 364.panta neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam, un minēto pantu spēkā neesamību ar 2012.gada 1.janvāri.

Saistībā ar minēto ST spriedumu un, lai īstenotu Konvencijas 12.pantā noteiktās saistības, tika veikti grozījumi Civillikumā, Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā, kas stājās spēkā ar 2013.gada 1.janvāri. Izmaiņas normatīvajos aktos paredz atteikties no pilnīgas rīcībspējas atņemšanas, aizstājot to ar ierobežotas rīcībspējas institūtu. Ar Civillikuma izmaiņām tiek atcelti vairāki ierobežojumi, tostarp aizliegums personām ar garīga rakstura traucējumiem atzīt un apstrīdēt paternitāti, kā arī slēgt laulības.

Līdz 2013. gada 1. janvārim Civillikuma normas paredzēja, ka personai, kurai trūkst lielākās daļas vai visu garīgo spēju, var pilnībā ierobežot rīcībspēju. Tas nozīmēja, ka persona nevarēja pati pieņemt lēmumus par savā dzīvē svarīgiem jautājumiem, piemēram, kur dzīvot, vai dibināt ģimeni, kā arī personai bija liegtas politiskās tiesības.

Saskaņā ar Civillikuma pašreiz spēkā esošo redakciju personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem rīcībspēju var ierobežot, ja tas nepieciešams šīs personas interesēs un ir vienīgais veids, kā tās aizsargāt. Civillikuma 358.¹ pants nosaka, ka rīcībspēja personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem var tikt ierobežota tādā apjomā, kādā tā nespēj saprast savas darbības nozīmi vai nespēj savu darbību vadīt. Šādā gadījumā personai nodibināma aizgādība. Tiesa, izvērtējot personas spējas, vispirms nosaka, vai un kādā apjomā aizgādnieks ar aizgādībā esošo rīkojas kopā, un tikai pēc tam — vai un kādā apjomā aizgādnieks rīkosies patstāvīgi.

Civillikuma 356.¹ pants nosaka, ka persona nav ierobežojama personiskajās nemantiskajās tiesībās, kā arī aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses iestādēs un tiesā saistībā ar tās rīcībspējas un brīvības ierobežojumiem, domstarpībām, strīdiem ar aizgādnieku un aizgādņa iecelšanu un atcelšanu. Rīcībspēju varēs ierobežot tikai noteiktās jomās, piemēram, par finanšu jautājumiem un tiesībām pārvaldīt savu mantu. Pilnas rīcībspējas ierobežošana vairs nebūs iespējama.

Attiecībā uz mantiskiem jautājumiem Civillikumā paredzēti arī divi rīcībspējas ierobežošanai alternatīvi risinājumi:

- 1) personai neierobežo rīcībspēju, bet iecel pagaidu aizgādnieku uz termiņu, kas nav ilgāks par diviem gadiem. Šādu risinājumu varēs piemērot, ja personai ir tāds veselības stāvoklis, ka tā nespēj komunicēt un paust savu gribu, bet ir nepieciešams nodrošināt viņa interešu un tiesību aizsardzību. Šāds risinājums būs iespējams, ja: tas steidzami nepieciešams personas interesēs; traucējumi ir pārejoši; persona ar savu aktīvo darbību nespēj radīt sev kaitējumu.
- 2) jebkura persona, jebkurā dzīves posmā varēs izsniegt nākotnes pilnvarojumu. Ar nākotnes pilnvarojumu pilnvarotājs uzdod pilnvarniekam pārzināt viņa lietas gadījumā, ja pilnvarotājs veselības traucējumu vai arī citu iemeslu vai apstākļu dēļ nespēs saprast savas darbības nozīmi un nespēs vadīt savu darbību (Civillikuma 2317.¹ pants, stājas spēkā 2013.gada 1.jūlijā). Iespēja taisīt nākotnes pilnvarojumu ļaus pašai personai savlaicīgi atrisināt jautājumu par to, kas pārstāvēs viņas intereses gadījumā, ja tā zaudēs spēju pati izteikt savu gribu. Līdz ar to nebūs nepieciešams iesaistīt tiesu vai bāriņtiesu, lai nodibinātu aizgādību.

2013. gada 1. janvārī visas līdz šim par rīcībnespējīgām atzītās personas kļuva par personām ar daļēji ierobežotu rīcībspēju (Latvijā bija 2380 rīcībnespējīgas personas (IeM PMLP dati uz 01.07.2012.), turklāt 1230 rīcībnespējīgas personas (LM dati uz 31.12.2011.) atradās ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās). Šo personu rīcībspēju nepieciešams pārskatīt, lai noteiktu jomas/apjomu, kur rīcībspēja joprojām ierobežojama vai lai rīcībspēju atjaunotu pilnībā.

Jaunais rīcībspējas institūta regulējums vēl arvien pilnībā neatbilst Konvencijai, jo likumā nav ietvertas pilnvērtīgas alternatīvas rīcībspējas ierobežošanai, piemēram, atbalstītās lemtspējas institūts, tāpēc nepieciešams turpināt rīcībspējas institūta pilnveidošanu, nodrošinot personai ar invaliditāti atbalstu, atbilstoši konkrētās personas vajadzībām. Atbalstītā lemtspēja ir alternatīvs mehānisms personas

rīcībspējas ierobežošanai. Personai rīcībspēja tiek saglabāta pilnā apjomā, bet tiek noteikts kādās jomās un apjomā personai nepieciešams atbalsts, kuru nodrošina atbalsta persona. Tā palīdz personai ar garīga rakstura traucējumiem plānot un pašai pieņemt lēmumus par savu dzīvi, veselības vai sociālo aprūpi, finansēm un īpašumiem. Atbalsta sniedzējs palīdz personai izprast informāciju, pieņemt lēmumus, pamatojoties uz personas vēlmēm, izskaidrot atbalstāmā pozīciju trešajām pusēm un komunicēt ar tām.

2.4.3. Pieejamība

Lai personas ar invaliditāti varētu īstenot savas tiesības vienlīdzīgi ar citiem cilvēkiem, nepieciešams nodrošināt pieejamību visās dzīves jomās. Lai īstenotu Konvencijā noteikto pieejamības principu, jāņem vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veids (redze, dzirde, kustību, garīga rakstura traucējumi), jo pie katra no funkcionālā traucējuma veida var būt atšķirīgs nepieciešamais pielāgojums:

- **cilvēkiem, kuri pārvietojas riteņkrēslā**, svarīga ir uzbrauktuvju, liftu, pacelāju pieejamība u.c.;
- **cilvēkiem ar redzes invaliditāti** ir nodrošināmi taktili apzīmējumi (sataustāmi), audio signāli, informācija braila rakstā u.c.;
- **cilvēkiem ar dzirdes invaliditāti** nepieciešamas precīzas norādes un vizuālā informācija, trauksmes vai avārijas signāliem jābūt vizuāli pamanāmā formā u.c.;
- **cilvēkiem ar garīga rakstura invaliditāti** informācija nodrošināma vienkāršā un saprotamā veidā (vieglā valodā) u.c.

Turklāt būtiski pieejamības jautājumus risināt savlaicīgi (jau projekta izstrādes stadijā), tādējādi sasniedzot pēc iespējas efektīvāku rezultātu katrai no mērķgrupām. Bieži vien praksē ieviestie pielāgojumi cilvēkiem ar invaliditāti nav izmantojami, jo nereti tie veikti formāli, neņemot vērā objektīvas vajadzības (piemēram, uzbrauktuvju slīpums nav atbilstošs, pacelāji nedarbojas u.c.).

Tāpat būtiski nodrošināt ikviena pakalpojuma, infrastruktūras, kā arī vides pieejamību ikvienam sabiedrības loceklim, ne tikai personai ar invaliditāti, tādēļ, risinot pieejamības jautājumus, jāievēro Konvencijā noteiktais universālā dizaina princips. Konvencijas izpratnē „universālais dizains” nozīmē tādu produktu, vides, programmu un pakalpojumu dizainu, kurus, cik vien iespējams, visi cilvēki var izmantot bez pielāgošanas vai īpaša dizaina nepieciešamības.

Jānorāda, ka pielāgojumu veikšana ne vienmēr ir saistīta ar lielām finanšu izmaksām, bet arī ar sabiedrības izpratni un attieksmi pret risināmo jautājumu. Piemēram, informācijas uztveršanu cilvēkam ar redzes un garīga rakstura invaliditāti atvieglotu informācija, kas sniegta palielinātā šriftā, kontrastējošās krāsās un precīza audio informācija, cilvēkiem ar dzirdes invaliditāti – būtiska precīza vizuālā informācija (sabiedriskajā transportā pieejama precīza vizuālā informācija par konkrēto pieturvietu u.c.).

Nodrošinot pieejamību, jāievēro „saprātīga pielāgojuma” princips, kas nozīmē, ka vidē tiek veikti atbilstoši pārveidojumi vai pielāgojumi, lai cilvēki ar invaliditāti varētu īstenot savas cilvēktiesības un pielāgojumi neradītu nesamērīgas vai nepamatotas grūtības pielāgojumu veicējiem.

Vēlēšanu pieejamība.

Konvencijas 29.pants noteic, ka dalībvalstis garantē personām ar invaliditāti politiskās tiesības un iespējas tās izmantot vienlīdzīgi ar citiem, proti, nodrošina, ka personas ar invaliditāti var efektīvi un pilnvērtīgi piedalīties politiskā un sabiedriskā dzīvē vienlīdzīgi ar citiem, tostarp tiesības un iespējas personām ar invaliditāti balsot un tikt ievēlētām. Īstenojot personas ar invaliditāti politiskās tiesības, nepieciešams nodrošināt, lai balsošanas procedūras, objekti un materiāli būtu pieejami un viegli saprotami.

Lai personas ar invaliditāti varētu īstenot savas demokrātiskās tiesības, nepieciešams nodrošināt, ka balsošanas kārtība un telpas, kurās tiek organizētas vēlēšanas, ir pieejamas personām ar invaliditāti. Informācija par to, kuri vēlēšanu iecirkņi ir pieejami vēlētājiem ar funkcionālajiem traucējumiem, ir pieejama CVK mājaslapā: www.cvk.lv. Informācija par vēlēšanu iecirkņu pieejamību mājaslapā tiek ievietota, tiklīdz kļūst zināms iecirkņu saraksts attiecīgajām vēlēšanām vai tautas nobalsošanai.

Saskaņā ar CVK sniegto informāciju apmēram puse (47%) no 950 vēlēšanu iecirkņiem ir pieejami personām ar funkcionālajiem traucējumiem. Pieaugot vispārīgai ēku pieejamībai valstī, pieaugs arī vēlēšanu fiziskās vides pieejamība, jo lielākā daļa no vēlēšanu iecirkņiem tiek izvietoti skolās vai citās valstij vai pašvaldībai piederošās ēkās.

Tāpat, lai nodrošinātu ar vēlēšanām saistīto informāciju personām ar invaliditāti pieejamos formātos, kopš 2001.gada CVK gatavo materiālus vieglajā valodā par vēlēšanu kārtību, kas pieejami CVK mājas lapā (www.cvk.lv), kā arī tiek izplatīti vēlēšanu iecirkņos un pašvaldību sociālajiem dienestiem.

2013.gada 1.janvārī spēkā stājās grozījumi Civillikumā, kas paredz atteikties no pilnīgas rīcībspējas atņemšanas, aizstājot to ar ierobežotas rīcībspējas institūtu. Personas ar garīga rakstura traucējumiem rīcībspēju var ierobežot tikai tādā apjomā, kādā tā nespēj saprast savas darbības nozīmi vai to vadīt. Personas ar garīga rakstura traucējumiem rīcībspēju var ierobežot, ja tas nepieciešams personas interesēs un tas ir vienīgais veids, kā tās aizsargāt. Šādā gadījumā personai nodibināma aizgādība. Ar grozījumiem tiek atcelti vairāki ierobežojumi, tostarp aizliegums personām ar garīga rakstura traucējumiem īstenot savas politiskās tiesības, proti, balsot un kandidēt vēlēšanās. Saistībā ar minēto pašreiz Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijā tiek gatavoti grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā, Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumā, Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā, likumā „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam ir noteikts, ka, lai atvieglotu pilsoņu iespēju piedalīties referendumos un parakstu vākšanā gan lokālā,

gan nacionālā līmenī, būtu jānodrošina iespēja piedalīties referendumā un iesniegt petīcijas, izmantojot e-tehnoloģijas.

Satiksmes ministrija ir izstrādājusi koncepcijas projektu „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”³⁶. Koncepcijā analizēta jauna balsošanas veida – interneta vēlēšanu sistēmas ieviešanu, paredzot iepriekšēju elektronisko balsošanu internetā. 2013.gada 12.augustā minētais koncepcijas projekts tika izskatīts Ministru kabineta komitejas sēdē (prot.nr.29.1.§) (VSS-1647). Satiksmes ministrijai tika uzdots precizēt un saskaņoto koncepcijas projektu iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā.

Ja tiek ieviesta elektroniskā balsošana vai balsošana caur datoru vēlēšanu iecirknī, tiem ir jābūt pieejamiem, izmantojot pieejamos formātus: viegli lasāms teksts, liela raksta teksts, audio, video, zīmju valoda un nodrošināt, ka tas var tikt izmantots kopā ar runas tehnoloģiju neredzīgiem un vājredzīgiem cilvēkiem.

Daudziem cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem ir grūtāk apstrādāt un uztvert sarežģītu informāciju, t.sk. informāciju, kas saistīta ar vēlēšanām un referendumiem. Tomēr ar vienkāršāku, vieglāk saprotamu informāciju, kā arī ar pareizu atbalstu, daudzi cilvēki ar invaliditāti, kuriem ir intelektuālās attīstības traucējumi, ir pilnībā spējīgi izpaust savus uzskatus un pieņemt informētus u izsvērtus lēmumus.

Attiecībā uz palīdzības nodrošināšanu personām ar invaliditāti vēlēšanu procesā, atbilstoši Konvencijas 29.pantam, dalībvalstis ir apņēmušās aizsargāt personu ar invaliditāti tiesības balsot aizklātās vēlēšanās, kā arī garantēt personu ar invaliditāti kā vēlētāju brīvas gribas izpausmi un ja nepieciešams, pēc personas ar invaliditāti pieprasījuma ļaut balsošanas procesā saņemt palīdzību no kādas citas personas, ko pati persona ar invaliditāti ir izvēlējusies. Līdz ar to ir jārespektē personas ar invaliditāti pieņemtais lēmums attiecībā uz atbalsta personas vēlēšanu balsošanas procesā izvēli. Savukārt atbalsta personai ir jāņem vērā personas ar invaliditāti izdarītā izvēle attiecībā uz lēmuma pieņemšanu, kuru vēlēšanu kandidātu atbalstīt.

Informācijas pieejamība.

Personām ar invaliditāti, bet, jo īpaši, cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem nav pietiekamā apjomā pieejamas grāmatas, vizuālie materiāli, piemēram DVD, CD grāmatas, interneta mājas lapas, kā arī, cita veida literatūra vieglajā vai zīmju valodā. Apgrūtināta ir vājredzīgo un neredzīgo personu pieejamība viņiem paredzētām grāmatām braila rakstā. Latvijas Nerēdzīgo bibliotēku katru gadu apmeklē ap četrdesmit tūkstošiem personu ar redzes traucējumiem. 2009.gadā tie bija 44447, bet 2010.gadā - 40548 cilvēki. Izniegto bibliotēkas materiālu skaits 2009.gadā bija 484207 vienības un 2010.gadā - 474781.³⁷

Lai personas ar invaliditāti, jo īpaši cilvēki ar intelektuālo invaliditāti, varētu sekmīgi līdzdarboties dažādās sabiedriskās aktivitātēs un pasākumos, kā arī saņemt sev

³⁶ <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40244943>

³⁷ LNerB galvenie darba rādītāji. Valsts aģentūra „Latvijas Nerēdzīgo bibliotēka” 2011 http://www.neredzigobiblioteka.lv/?page_id=112

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

interesējošo aktuālo informāciju un dažādus pakalpojumus, pieejamā informācija ir jānodrošina saprotamā un vieglā valodā. Projekta „Mūžizglītības pieejamība pieaugušajiem ar intelektuālo invaliditāti” ietvaros 2012.gadā latviešu valodā tika iztulkoti vieglās valodas standarti, kuri paredzēti vieglas un saprotamas informācijas sagatavošanai priekš cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem, kā arī priekš cilvēkiem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda vai kuriem ir grūtības lasīt vai uztvert informāciju³⁸.

Ministru kabineta noteikumos par kārtību, kādā iestādes ievieto informāciju internetā, lai nodrošinātu tās pieejamību, ir noteikts, ka bez ziņām par iestādi, nozares politikas aktualitātēm un citas informācijas, ir jānodrošina arī informācijas pieejamība vieglajā valodā (“viegli lasīt”),³⁹ viegli uztveramā valodā iekļaujot īsu aprakstošu informāciju par iestādi un citu informāciju, ko iestāde uzskata par nepieciešamu. Minētais nosacījums ne vienmēr nozīmē, ka ievietotā informācija atbilst vieglās valodas standartiem, tāpēc tās atbilstību vieglās valodas standartiem un līdz ar to pieejamību cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem ir iespējams pārbaudīt Inclusion Europe mājas lapā⁴⁰.

Ēku un būvju pieejamība.

Konvencija nosaka, ka, lai personas ar invaliditāti varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visās dzīves jomās, dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu personām ar invaliditāti pieeju fiziskajai videi, transportam, informācijai un sakariem, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģijām un sistēmām, un citiem objektiem un pakalpojumiem.

Latvijas būvniecību regulējošie normatīvie akti paredz vides pieejamības nodrošināšanas prasības, taču praksē tās bieži vien tiek ievērotas formāli vai arī netiek ievērotas. Līdz ar to vides pieejamības jomā konstatētās problēmas, kas norāda gan uz nepilnībām normatīvo aktu sistēmā, gan būvniecības procesu uzraudzības sistēmā. Pieejamības aspekti vairāk tiek īstenoti tajās jomās, kur vides pieejamības prasības tiek noteiktas ES līmeņa reglamentējošajos dokumentos – tas ir starptautiskais sabiedriskais transports, pasažieru aviopārvadājumi, telekomunikāciju un interneta informācijas telpa:

Būvniecības likums nosaka pieejamas vides nepieciešamību jaunbūvēs, bet nepietiekami nodrošināta pieejamība fiziskajai videi agrākajos gados būvētajām celtnēm (nav liftu, uzbrauktuvju, šauras durvis, augsti sliekšņi, kāpnes). Pārvietošanos apgrūtina stāvi celiņi, ietvju apmales, uzbrauktuvju trūkums, arī pie izglītības iestādēm. Būvniecību reglamentējošie normatīvie akti ir attiecināmi pret visām būvēm, taču, kas attiecas uz kultūras pieminekļiem, to pārbūves un uzturēšanas iespējas ir noteiktas likumā „Par kultūras pieminekļiem”.

³⁸ Papildus informācija par projektu, kā arī vieglās valodas standarti, t.sk. latviešu valodā, ir pieejami mājas lapā <http://inclusion-europe.org> sadaļā „Pathways II”

³⁹ Atbilstoši Ministru kabineta 2007.gada 7.marta noteikumu Nr.171 “Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā” 10.punktam

⁴⁰ http://inclusion-europe.org/checklist_lv/

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Ministru kabinetā 2009.gada 28.aprīlī pieņemti grozījumi MK 2008.gada 21.jūlija noteikumos Nr.567 „Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 208-08 „Publiskas ēkas un būves””, precizējot vides pieejamības prasības personām ar redzes un dzirdes traucējumiem.

Saskaņā ar MK 2009.gada 20.janvāra noteikumu Nr.60 „Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām” (turpmāk – Noteikumi) 4. punktu, ir noteikts, ka, ja ārstniecības iestādi izvieto augstāk par ēkas pirmo stāvu, tajā paredz liftu vai slīdošās slīpnes visu stāvu līmeņos. Katrā ēkas stāvā ir pieejama vismaz viena tualetes telpa personām ar ierobežotām funkcionālām spējām. Šī norma saskaņā ar Noteikumu 184.punktu stājas spēkā 2014.gada 1.janvārī. Šobrīd, saskaņā ar Noteikumu 3.punktu ārstniecības iestādes vadītājs nodrošina ārstniecības iestādes vides pieejamību personām ar ierobežotām funkcionālām spējām. Tas tiek realizēts katras ārstniecības iestādes iespēju robežās.

Pašvaldību nozares normatīvajos aktos jau pašreiz ir noteikti normatīvie regulējumi, kas atbalsta personas ar kustību, redzes, dzirdes vai garīga rakstura traucējumiem. Saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 20.oktobra noteikumu Nr.1218 „Kārtība, kādā piešķir un izlieto vienreizēju dotāciju pašvaldību infrastruktūras attīstībai” 4.6.2. apakšpunktu infrastruktūras objekti, kuros paredzēts ieguldīt dotāciju, tiks pielāgoti personām ar kustību, redzes, dzirdes vai garīga rakstura traucējumiem un nodrošinās iespēju pārvietoties vidē, ja to prasa atbilstošā plānotā būves funkcija.

Labklājības ministrijas 2011.gadā veiktajā ERAF un KF līdzfinansēto projektu īstenošanas vietu apsekojumā tika konstatēts, ka 65% no 185 apsekotajiem objektiem tika novērtēti pieejami, kas nozīmē, ka šajos objektos ir nodrošināta vides pieejamība personām ar kustību, redzes, garīga rakstura traucējumiem un personām ar dzirdes traucējumiem. 29% vides pieejamība tika nodrošināta tika daļēji, galvenokārt tikai cilvēkiem ar kustību traucējumiem, savukārt 6% objektos vides pieejamība netika nodrošināta, tas nozīmē, ka projektu ietvaros netika paredzēti vides pieejamības nodrošināšanas pasākumi un šie objekti ir nepieejami personām ar funkcionāliem traucējumiem.

Transporta pieejamība.

2013.gada 1.martā stājās spēkā Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr.181/2011 par autobusu pasažieru tiesībām un par grozījumiem Regulā (EK) 2006/2004⁴¹, kuru piemēro tieši uzreiz pēc tās pieņemšanas. Šī regulas priekšmets ir nediskriminācija un obligāta palīdzība personām ar invaliditāti un personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām. Regula nosaka pienākumu nodrošināt autobusu pieejamību, palīdzību brauciena laikā, informāciju atbilstošos formātos, pārvadājumos iesaistīto darbinieku apmācības pienākumu, pārvadātāju atbildību par bagāžu, t.sk., riteņkrēslu utt. Saskaņā ar regulas nosacījumiem tās ieviešanā ir pieļaujamas atkāpes uz 4

⁴¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:055:0001:0012:LV:PDF>

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

gadiem, līdz ar to saistībā ar finanšu izmaksām liela daļa regulas nosacījumi tiks ieviesti tikai 2017.gadā.

Attiecībā uz sabiedriskā transportlīdzekļa pieejamības nodrošinājumu Ministru kabineta noteikumi paredz⁴², ka sabiedriskajam transportlīdzeklī jābūt pielāgotam normatīvajos aktos par transportlīdzekļu izgatavošanu noteiktajām tehniskajām prasībām, lai personām ar funkcionāliem traucējumiem, grūtniecēm un personām ar maziem bērniem (tai skaitā ar bērnu ratiņiem) atvieglotu iekļūšanu sabiedriskajā transportlīdzeklī un nodrošinātu šo personu pārvadāšanu (17.punkts). Taču Noslēgumu noteikumos noteikts, ka sabiedriskais transports jāpielāgo pakāpeniski.

Minēto prasību izpildi **reģionālajos vietējās nozīmes** maršrutos pārvadātājs nodrošina šādos termiņos: līdz 2016.gada 1.janvārim vismaz 10% apmērā; līdz 2022.gada 1.janvārim - pilnā apmērā. **Pilsētas nozīmes maršrutos** pārvadātājs nodrošina šādos termiņos: sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanā iesaistītajiem autobusiem jābūt pielāgotiem līdz 2016.gada 1.janvārim pilnā apmērā; **sabiedriskā transporta pakalpojumu** sniegšanā iesaistītajam elektrificētajam transportam jābūt pielāgotam: līdz 2015.gada 1.janvārim vismaz 10 % apmērā; līdz 2024.gada 1.janvārim pilnā apmērā. Pasažieru pārvadājumos **pa dzelzceļu** pārvadātājs nodrošina šādos termiņos: elektrovilcienos – līdz 2022.gada 1.janvārim; dīzeļvilcienos: līdz 2020.gada 1.janvārim vismaz 50 % apmērā; līdz 2023.gada 1.janvārim pilnā apmērā.

„Uzdevumi, kas ir saistīti ar transporta pakalpojumu pieejamību visām iedzīvotāju sociālajām grupām, ir noteikti izstrādātajā politikas plānošanas dokumenta projektā „Transporta attīstības pamatnostādnes 2014. - 2020.gadam”⁴³.

Konstatētās problēmas:

- personām ar invaliditāti nav iespējas dzīvot neatkarīgi un uzsākt patstāvīgu dzīvi;
- nav attiecīga mehānisma, kas nodrošinātu personas atgriešanos sabiedrībā, ja persona vēlas pamest ilgstošas aprūpes institūciju;
- netiek nodrošināti visi personām ar invaliditāti vajadzībām atbilstoši sociālie pakalpojumi;
- trūkst pakalpojumi dzīvesvietā;
- nav nodrošināta pakalpojumu pēctecība;
- nepietiekama pakalpojumu dažādība (īpaši tas attiecināms uz personām ar multipliem traucējumiem);

⁴² 2012.gada 28.augusta MK noteikumi Nr. 599 „Sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanas un izmantošanas kārtība”

⁴³ <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40282105>

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

- trūkst speciālistu izpratnes par neatkarīgu dzīvi cilvēkiem ar invaliditāti un to nodrošināšanas aspektiem;
- atsevišķu vēlēšanu iecirkņu nepieejamība personām ar invaliditāti;
- personām ar invaliditāti nav iespējams saņemt pietiekamā apjomā informāciju par politisko partiju aktivitātēm priekšvēlēšanu periodā (vieglajā valodā, Braila rakstā, audio formātā, ar surdotulkojumu u.c);
- vēlēti iespējams tikai klātienē (vēlēšanu iecirknī vai personas dzīvesvietā, ja ir apgrūtināta pārvietošanās);
- normatīvajos aktos nav noteikta kārtība, kādā tiek nodrošināta palīdzība personai ar invaliditāti vēlēšanu procesā;
- nepietiekama literatūras pieejamība personām ar redzes invaliditāti;
- nepietiekama literatūras izdošana vieglajā valodā;
- nepietiekama un neatbilstoša valsts un pašvaldību sniegtā informācija vieglajā valodā;
- termina „invalids” lietošana, kas rada izpratni par indivīda nevarību;
- izpratnes trūkums par personu ar invaliditāti vajadzībām un tiesībām;
- nepietiekošas transportlīdzekļu vadītāju prasmes komunicēt ar personām ar invaliditāti;
- nepilnīgi nodrošināta pieejamība ēkām, būvēm, informācijai un transportam;
- īstenojot pieejamības jautājumus, netiek ievērots universālā dizaina princips.

3. Invaliditātes politikas pamatprincipi un mērķi

Invaliditātes politikas virsmērķis ir atbilstošs Konvencijas noteiktajam mērķim, proti, veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai personas ar invaliditāti varētu pilnībā un vienlīdzīgi ar citiem izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, veicināt personas cieņas ievērošanu, kā arī veikt pasākumus invaliditātes izraisīto seku mazināšanai.

Invaliditātes politikas pamatprincipi izriet no Konvencijas galvenajiem principiem:

Personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju aspekts visu nozaru politikās – Konvencijā noteiktās tiesības un pamatprincipi ir īstenojami horizontāli, t.i., atbildīgās ministrijas un citas iesaistītās institūcijas katra ir atbildīga par Konvencijā noteikto saistību pakāpenisku ieviešanu savā nozarē.

Cilvēkam piemītošās cieņas, personīgās patstāvības, t.sk. personīgās izvēles brīvības un personas neatkarības ievērošanas princips – personai ar invaliditāti ir tiesības pašai

pieņemt lēmumus, kas attiecas uz viņa interešu ievērošanu un īstenošanu, tāpat personai ar invaliditāti ir tiesības uz neatkarību.

Diskriminācijas aizlieguma princips – viens no svarīgākajiem cilvēktiesību principiem. Jebkāda diskriminācija invaliditātes dēļ ir aizliegta un personām ar invaliditāti nepieciešams nodrošināt vienlīdzīgu tiesisko aizsardzību pret diskrimināciju jebkāda iemesla dēļ. Diskriminācija invaliditātes dēļ saprotama kā jebkāda atšķirība, atstumtība vai ierobežojums invaliditātes dēļ ar mērķi mazināt cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, baudīšanu vai izmantošanu politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai kādā citā jomā vienlīdzīgi ar citiem sabiedrības locekļiem.

Iespēju vienlīdzības princips – personām ar invaliditāti ir likumiskas tiesības tāpat kā citiem cilvēkiem visās dzīves jomās.

Pieejamības princips – mērķis novērst šķēršļus un barjeras, kas liedz personām ar invaliditāti izmantot savas tiesības. Tas attiecas ne tikai uz fizisko piekļuvi dažādām vietām, bet arī ar piekļuvi informācijai, tehnoloģijām, komunikācijām, iesaistīšanos ekonomiskajā un sociālajā dzīvē.

Līdzdalības princips – personas ar invaliditāti nepieciešams iesaistīt lēmumu, kas skar viņu intereses, pieņemšanā, iedrošināt viņiem būt aktīviem dzīvē un sabiedrībā - „neko par mums bez mums!”.

Iekļaušanas princips – iekļaušanās sabiedrībā ir divpusējs process, proti, sabiedrībai jāakceptē un jāatbalsta personu ar invaliditāti vēlme un centieni aktīvi iesaistīties sabiedriskajos procesos.

Izpratnes veicināšanas princips – atšķirību respektēšana un personu ar invaliditāti atšķirību pieņemšana.

Cieņas pret bērnu ar invaliditāti spēju attīstību un pret bērnu ar invaliditāti tiesībām saglabāt savu identitāti princips - bērniem ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem bērniem ir tiesības pilnībā izmanto visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

4. Rīcības virzieni un rezultāti.

Rīcības virziens	1.Izglītība
Mērķis	Nodrošināt bērniem ar invaliditāti kvalitatīvu un konkurētspējīgu pamatizglītību un vidējo izglītību, veicinot bērnu ar invaliditāti iekļaušanos visās izglītības pakāpēs un veidos, atbilstoši viņu spējām.
Uzdevumi mērķa sasniegšanai	Atbildīgā un iesaistītās institūcijas

Nodrošināta efektīva bērnu ar invaliditāti iekļaušana vispārīzglītojošās skolās		<i>Atbildīgā:</i> IZM <i>Iesaistītās:</i> pašvaldības		
Izvērtēt, cik efektīvi speciālās izglītības iestāžu tīkls pilda izglītojošo funkciju un nodrošina bērnu ar speciālām vajadzībām tiesības uz kvalitatīvu izglītību		<i>Atbildīgā:</i> IZM <i>Iesaistītās:</i> pašvaldības		
Nodrošināt atbalsta personāla speciālistu pieejamību izglītības iestādēs (pedagoga palīga nodrošināšana izglītojamiem atsevišķās speciālo vajadzību grupās – garīgās attīstības traucējumi, garīgās veselības traucējumi, t.sk. uzvedības traucējumi)		<i>Atbildīgā:</i> IZM <i>Iesaistītās:</i> pašvaldības		
Politikas rezultāts	Rezultatīvais rādītājs	2011.gads	2017.gads	2020.gads
Īstenots iekļaujošas izglītības princips	Personu ar invaliditāti skaits vispārīzglītojošās mācību iestādēs	4%	10%	Palielinās
Rīcības virziens	2.Darbs un nodarbinātība			
Mērķis	Veikt pasākumus personu ar invaliditāti iekļaušanai darba tirgū, sniedzot attiecīgu atbalstu, ņemot vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidu			
Uzdevumi mērķa sasniegšanai		Atbildīgā un iesaistītās institūcijas		
1.Pārskatīt personu ar invaliditāti subsidētās nodarbinātības kārtību un turpināt pilnveidotus subsidētās nodarbinātības pasākumus personām ar invaliditāti.		<i>Atbildīgā:</i> LM, <i>Iesaistītās:</i> darba devēji		
2.Izvērtēt sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējas Latvijā un piedāvāt optimālus risinājumus.		<i>Atbildīgā:</i> LM, <i>Iesaistītās:</i> EM, FM, TM, KM, VARAM, LDDK, LTRK, LPS, NVO		
3.Izvērtēt iespējas diferencēt personu ar invaliditāti iesaisti aktīvās darba tirgus politikas pasākumos atkarībā no invaliditātes grupām un veida.		<i>Atbildīgā:</i> LM, <i>Iesaistītās:</i> EM, VM, LDDK, LPS, NVO		
4.Palielināt iedzīvotāju ienākumu nodokļa atvieglojuma apmēru personām ar invaliditāti		<i>Atbildīgā:</i> FM, <i>Iesaistītās:</i> LM		

Politikas rezultāts	Rezultatīvais rādītājs	2011.gads	2017.gads	2020.gads
Mērķtiecīgāka subsidēto darba vietu izveide personām ar invaliditāti.	Subsidētajās darba vietās nodarbināto skaits	497 (2012.gadā)	600	Palielinās (nodarbinātu personu skaits ar smagāku invaliditāti)
Veikti pasākumi atbalstītā darba ieviešanai personām ar garīga rakstura traucējumiem.	Nodarbinātu personu ar garīga rakstura traucējumiem skaits	0	40	Palielinās
Sagatavots izvērtējums un priekšlikumi optimālai un uz iekļaujošu izaugsmi vērstai sociālās uzņēmējdarbības funkcionēšanai Latvijā	Nodarbināto personu ar invaliditāti īpatsvars (%)	20,7	30	Palielinās
Pieejamāki aktīvās darba tirgus politikas pasākumi atkarībā no invaliditātes grupām un veida.	Pakalpojumu skaits, kuros iesaistītas personas ar invaliditāti	13 051	17 000	Palielinās
Rīcības virziens	3.Sociālā aizsardzība			
Mērķis	Veikt pasākumus personu ar invaliditāti labklājības līmeņa paaugstināšanai, samazinot nabadzības riskam pakļauto personu skaitu un nodrošināt, ka ikviena persona ar invaliditāti saņem mērķtiecīgu un efektīvu valsts atbalstu, atbilstoši personas funkcionālā traucējuma veidam.			
Uzdevumi mērķa sasniegšanai			Atbildīgā un iesaistītās institūcijas	
Ieviest jaunu invaliditātes noteikšanas sistēmu, atbilstošu SFK kritērijiem			Atbildīgā: LM Iesaistītās: VM, pašvaldības	

Atbilstoši jaunās invaliditātes noteikšanas sistēmai, kas balstīta uz darbspēju, funkcionālo traucējumu un individuālo vajadzību novērtēšanu, izvērtēt valsts atbalstu personām ar invaliditāti (t.sk., pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, pabalsts asistenta izmantošanai personām ar I grupas redzes invaliditāti, izvērtēt nepieciešamību ieviest valsts materiālu atbalstu personām ar invaliditāti darbaspējīgā vecumā, kuru apgādībā ir bērni).		<i>Atbildīgā:</i> LM <i>Iesaistītās:</i> FM, VM, IZM, EM, SM, LPS		
Pilnveidot Invaliditātes likumā noteiktos pakalpojumus invaliditātes izraisīto seku mazināšanai (t.sk., asistenta pakalpojumu pašvaldībā, asistenta pakalpojumu izglītības programmu apguvei, psihologa pakalpojumu bērniem, kuriem pirmreizēji noteikta invaliditāte, un to likumiskajiem pārstāvjiem, mājokļa pielāgošanas pakalpojumu personām ar I invaliditātes grupu, personām ar II grupas redzes vai dzirdes invaliditāti un personām līdz 18 gadu vecumam, kurām noteiktas medicīniskās indikācijas bērna invalīda īpašas kopšanas nepieciešamībai		<i>Atbildīgā:</i> LM <i>Iesaistītās:</i> FM, EM, IZM, LPS		
Pilnveidot prognozējamās invaliditātes noteikšanas sistēmu (t.sk., pārskatīt individuālā rehabilitācija plāna izstrādes sistēmu personām ar prognozējamu invaliditāti un personām ar invaliditāti)		<i>Atbildīgā:</i> LM <i>Iesaistītās:</i> VM, LM, ģimenes ārstu asociācijas, Latvijas Ārstu rehabilitologu asociācija, LPS		
Pilnveidot normatīvo regulējumu, nodrošinot efektīvāku invaliditātes noteikšanas procesa organizēšanu		<i>Atbildīgā:</i> LM <i>Iesaistītās:</i> VM		
Izvērtēt un nepieciešamības gadījumā pārskatīt kritērijus atzinuma izsniegšanai par īpašas kopšanas nepieciešamību personām līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai un personām pēc 18 gadu vecuma.		<i>Atbildīgā:</i> LM <i>Iesaistītās:</i> VM		
Ieviest atbalstu bērniem ar invaliditāti līdz piecu gadu vecumam un viņu ģimenēm		<i>Atbildīgā:</i> LM, <i>Iesaistītās:</i> pašvaldības		
Politikas rezultāts	Rezultatīvais rādītājs	2011.gads	2017.gads	2020.gads
Efektivizēts valsts atbalsts personām ar invaliditāti	Personu ar invaliditāti īpatsvars (%), kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšņa līmeni	19.4 (no iedzīvotāju kopskaita)	15%	Samazinās

Attīstīti jauni un pilnveidoti pakalpojumi un valsts atbalsts personām ar invaliditāti	Personas ar I grupas redzes invaliditāti, kas saņem asistenta pakalpojumu /atbalstu	1185	1900	Palielinās
	Personu ar invaliditāti skaits, kas saņem asistenta pakalpojumu pašvaldībā	0	6647	Palielinās
	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem asistenta pakalpojumus augstākās izglītības apguvei	0	10	Palielinās
	Personu skaits, kuras saņem psihologa pakalpojums personai līdz 18 gadiem, kura dzīvo ģimenē, kā arī tās likumiskajam pārstāvim	7	100	Palielinās
Pilnveidots atbalsts mājokļa pielāgošanai	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem atbalstu mājokļa pielāgošanai	1	100	Palielinās
Palielināts iedzīvotāju ienākumu nodokļa atvieglojuma apmērs personām ar invaliditāti	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem ienākumu nodokļa atvieglojumus	22%	35%	Palielinās
Samazinās to personu skaits, kurām pirmreizēji noteikta invaliditāte	Personu skaits, kurām pirmreizēji noteikta invaliditāte (uz 1000 iedzīvotājiem)	106	95	Samazinās
Kvalitatīvāks un saprotamāks invaliditātes ekspertīzes process	Apstrīdēto administratīvo aktu skaits	717	640	Samazinās
	Invaliditātes ekspertīzes procesa ilgums	45 min	60 - 80 min	Palielinās

Īstenots vienlīdzības princips, nosakot medicīniskās indikācijas par īpašas kopšanas nepieciešamību personām ar invaliditāti	Personu ar invaliditāti skaits, kurām, sasniedzot 18 gadu vecumu, īpašas kopšanas nepieciešamība turpinās	253 ⁴⁴	380	Palielinās
Ieviests atbalsts bērniem ar invaliditāti līdz piecu gadu vecumam un viņu ģimenēm	Asistenta pakalpojumu saņēmēju skaits	0	100	Palielinās
	Izveidotas rehabilitācijas nodaļas pašvaldībā (sociālajos dienestos)	0	30	Palielinās
Rīcības virziens	Sabiedrības izpratne			
Mērķis	Veicināt personu ar invaliditāti iespējas īstenot cilvēktiesības un brīvības un dzīvot pilnvērtīgu, cieņpilnu dzīvi, nodrošinot kvalitatīvu informatīvu un demokrātisko telpu, tādējādi stiprinot sabiedrības savstarpējo komunikāciju un izpratni.			
Uzdevumi mērķa sasniegšanai		Atbildīgā un iesaistītās institūcijas		
Veidot efektīvu, kvalitatīvu un ilgtspēju sociālo pakalpojumu sistēmu ar sabiedrībā balstītiem iekļaujošiem pakalpojumiem, atbilstoši personas ar invaliditāti vajadzībām		<i>Atbildīgā:</i> LM <i>Iesaistītās:</i> pašvaldības, NVO		
Atbalsta personas pakalpojuma ieviešana personām ar garīga rakstura traucējumiem		<i>Atbildīgā:</i> LM, <i>Iesaistītās:</i> TM, NVO		
Informēt un izglītēt sabiedrību par personām ar invaliditāti, veicinot toleranci un informēt par labās prakses piemēriem plašsaziņas līdzekļos		<i>Atbildīgā:</i> LM, <i>Iesaistītās:</i> nozaru ministrijas, NEPLP		
Informēt sabiedrību par preventīvajiem pasākumiem, kas saistīti ar novēršamu un slēptu invaliditāti		<i>Atbildīgā:</i> VM <i>Iesaistītās:</i> LM, NEPLP, SM (CSDD)		

⁴⁴ Saskaņā ar Valsts komisijas datiem aptuveni 1/3 personu ar invaliditāti pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas īpašas kopšanas nepieciešamība neturpinās.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Veidot valsts finansētus raidījumus (t.sk. dokumentālus raidījumus) ar personu ar invaliditāti piedalīšanos.		<i>Atbildīgā:</i> NEPLP, <i>Iesaistītās:</i> NVO		
Veicināt izpratnes veidošanos: - sabiedriskā transporta pakalpojuma sniedzējus; - izglītības procesā iesaistītās personas; - valsts un pašvaldību sniegto pakalpojumu nodrošināšanā iesaistītās amatpersonas un darbiniekus		<i>Atbildīgā:</i> LM <i>Iesaistītās:</i> nozaru ministrijas, pašvaldības, CVK, NVO		
Veicināt vēlēšanu pieejamību, t.sk. nodrošinot informāciju par politisko partiju aktivitātēm priekšvēlēšanu periodā.		<i>Atbildīgā:</i> CVK		
Veicināt vides pieejamību personām ar invaliditāti		<i>Atbildīgā:</i> LM, <i>Iesaistītās:</i> nozaru ministrijas, valsts un pašvaldību iestādes		
Politikas rezultāts	Rezultatīvais rādītājs	2011.gads	2017.gads	2020.gads
Nodrošinātas iespējas dzīvot patstāvīgu un neatkarīgu dzīvi	Personu skaits, kuras atrodas aprūpes institūcijās (uz 10 000 iedzīvotāju)	51	46	35
Izstrādāts un īstenots atbalsta personas pakalpojums	Personu skaits, kuras saņem atbalsta personu pakalpojumu	0	200	Palielinās
Nodrošināta pieejamība personām ar invaliditāti, atbilstoši funkcionālo traucējumu veidam	Subtitrēto un surdotulkoto raidījumu apjoms (%)	10%	30%	Palielinās
	Pieejamas ēkas un būves (%)	55%	80%	Palielinās
	Pieejams sabiedriskais transports (%)	5%	50%	Palielinās

5. Piedāvāto risinājumu ex-ante izvērtējums.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Pēdējā desmitgadē Eiropā ir notikušas kvalitatīvas izmaiņas personu ar invaliditāti atbalsta ideoloģijā, proti, persona ar invaliditāti vairs netiek uzskatīta tikai par pacientu, kuram vajadzīga aprūpe, bet gan par pilntiesīgu sabiedrības locekli, kas var aktīvi līdzdarboties visos sabiedrībā notiekošajos procesos, ja vien tiek nodrošināta pieejamība un attiecīgs atbalsts.

ANO Konvencija „Par personu ar invaliditāti tiesībām”, kuru Latvija ratificējusi 2010.gada 1.martā (spēkā kopš 2010.gada 31.marta) akcentē personu ar invaliditāti tiesības un nosaka sfēras, kurās ir nepieciešams veikt attiecīgus pielāgojumus, lai personas ar invaliditāti varētu īstenot savas tiesības, kā arī jomas, kur jāstiprina viņu tiesību aizsardzība. Personu ar invaliditāti tiesību īstenošanai ir nepieciešama ne tikai Labklājības ministrijas, bet arī citu nozares ministriju saskaņota un koordinēta darbība un izpratne par personu ar invaliditāti tiesībām un vajadzībām.

Personas ar invaliditāti un jo īpaši personas ar I un II invaliditātes grupu, ir vienas no mazaizsargātākajām sabiedrības grupām, kuras atrodas sociālās atstumtības riskam pakļauto personu grupā. Personu ar invaliditāti dzīves kvalitāte ir atkarīga no tā, vai viņi saņem attiecīgu atbalstu un, vai viņām pieejami kvalitatīvi pakalpojumi, kas ir pielāgoti un atbilstoši viņu individuālajām vajadzībām.

Pamatnostādnēs noteikti četri rīcības virzieni: izglītība, nodarbinātība, sociālā aizsardzība un sabiedrības izpratne, kas vērsti uz to, lai pakāpeniski īstenotu Konvencijā noteiktos principus un nodrošinātu iespēju personām ar invaliditāti izmantot savas tiesības, lai varētu līdzvērtīgi ar citiem cilvēkiem iesaistīties sabiedrībā.

Attiecībā uz izglītību izvirzītais mērķis ir nodrošināt bērniem ar invaliditāti kvalitatīvu un konkurētspējīgu pamatizglītību un vidējo izglītību, veicinot bērnu ar invaliditāti iekļaušanos visās izglītības pakāpēs un veidos, atbilstoši viņu spējām, tādējādi palielinot dzīves kvalitāti un iespējas nākotnē pašai personai ar invaliditāti sevi nodrošināt. Iegūtā izglītība, kā arī citas dzīvei nepieciešamās prasmes un iemaņas ir būtiski priekšnoteikumi personu ar invaliditāti iekļaušanas sabiedrībā veicināšanai un viņu neatkarības lielākai nodrošināšanai.

Attiecībā uz darbu un nodarbinātību ir paredzēts veikt pasākumus personu ar invaliditāti iekļaušanai darba tirgū, sniedzot attiecīgu atbalstu, ņemot vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidu. Tā kā personām ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidi ir dažādi (kustību, garīga rakstura, redzes un dzirdes), arī atbalsta pasākumus nodarbinātības veicināšanai personu ar invaliditāti vidū ir jāievieš, atbilstoši katras personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidam.

Pilnveidojot subsidētās nodarbinātības sistēmu, kā arī izvērtējot sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanu, personām ar invaliditāti tiks palielinātas nodarbinātības iespējas un līdz ar to arī šo personu neatkarība sevis uzturēšanā. Savukārt plānotā iedzīvotāju ienākumu nodokļa atvieglojuma palielināšana personām ar invaliditāti tiešā veidā pozitīvi ietekmēs nodarbināto personu ar invaliditāti materiālo situāciju. Tādējādi arī valsts budžeta izdevumi tiktu izlietoti efektīvāk, primāri atbalstu sniedzot tiem, kuriem invaliditātes dēļ darbības spēju zaudējums ir noteikts augstākā pakāpē un līdz ar to sevis materiālai nodrošināšanai objektīvi iespējas ir ierobežotas.

Attiecībā uz sociālās aizsardzības sistēmas pilnveidi paredzēts veikt pasākumus personu ar invaliditāti labklājības līmeņa paaugstināšanai, samazinot nabadzības riskam pakļauto personu skaitu un nodrošināt, ka ikviena persona ar invaliditāti saņem mērķtiecīgu un efektīvu valsts atbalstu, atbilstoši personas funkcionālā traucējuma veidam.

Valsts atbalsta sistēmas pilnveidošana personām ar invaliditāti, t.sk., ieviešot pilnveidoto invaliditātes noteikšanas sistēmu, sakārtojot normatīvo regulējumu, attīstot un pilnveidojot dažādus pakalpojumus (psihologa, asistenta, mājokļa pielāgošanas u.c.), ieviešot jaunus pakalpojumus (atbalsta pasākums bērniem ar invaliditāti līdz piecu gadu vecumam), kā arī izvērtējot valsts sociālo pabalstu sistēmu (pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās u.c.), lielā mērā nodrošinās to, ka personām ar invaliditāti sniedzamais atbalsts būs mērķtiecīgāks, tas tiks sniegts, ņemot vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidu, kā arī apmēru, kā dēļ personai ar invaliditāti iekļaušanās sabiedrībā, t.sk., izglītības iegūšana, sociālo prasmju apgūšana, nodarbinātības u.c., iespējas ir ierobežotas, nereti stipri apgrūtinātas vai pat neiespējam.

Attiecībā uz sabiedrības izpratnes uzlabošanu nepieciešams veicināt personu ar invaliditāti iespējas īstenot cilvēktiesības un brīvības vienlīdzīgi ar citiem un dzīvot pilnvērtīgu, cieņpilnu dzīvi, nodrošinot kvalitatīvu informatīvo un demokrātisko telpu, tādējādi stiprinot sabiedrības savstarpējo komunikāciju un izpratni.

Uzlabojot sabiedrības izpratni par invaliditātes jautājumiem, kā arī pašām personām ar invaliditāti kļūstot informētākām par savām tiesībām, mazināsies joprojām valdošie aizspriedumi, neiecietīga attieksme kā no līdzcilvēku, tā arī no pakalpojumu sniedzēju (t.sk., valsts, pašvaldību iestādes) un darba devēju puses. Tādējādi uzlabosies personu ar invaliditāti iespējas dzīvot brīvu un no citu atbalsta neatkarīgu dzīvi, pašiem sevi nodrošinot un par sevi parūpējoties.

Pamatnostādņu īstenošanas rezultātā palielināsies vienlīdzīga attieksme pret personām ar invaliditāti, uzlabosies sabiedrības izpratne par personu ar invaliditāti tiesībām un viņu vajadzībām, tiks veicinātas personu ar invaliditāti tiesības uz izglītību, darbu, tiks veicināta līdzdalība sabiedriskajos procesos un iespēja saņemt pieejamus pakalpojumus, kā arī tiks pilnveidota invaliditātes noteikšanas sistēma un sociālās drošības sistēma, pilnveidojot un attīstot jaunus pakalpojumus.

Jāatzīmē, ka Pamatnostādņēs ir aktualizēta nepieciešamība arī pašai personai ar invaliditāti apzināties savas tiesības, sekmēt to, lai personas ar invaliditāti būtu informētākas par savām tiesībām un par to, kā tās īstenot, īpašu uzmanību veltot informatīvu materiālu un plašsaziņas līdzekļu pieejamībai.

6. Ietekmes novērtējums uz valsts un pašvaldību budžetiem.

Pamatnostādņu īstenošanai nepieciešamais finansējums būs atkarīgs no attiecīgo nozaru ministriju plānotajiem izdevumiem, lai risinātu to kompetencē esošos uzdevumus un identificētās problēmas. Pamatnostādņu īstenošanā iesaistīto nozaru

ministriju kompetencē esošo pasākumu īstenošanai nepieciešamais papildus finanšu līdzekļu apjoms tiks ietverts attiecīgo tiesību aktu anotācijās, kas nosaka to ieviešanu. Pamatnostādņu īstenošana 2014.gadā tiks nodrošināta piešķirto valsts budžeta līdzekļu ietvaros.

7.Turpmākās rīcības plānojums, novērtēšana un pārskati.

LM ir atbildīgā institūcija par pamatnostādņu īstenošanu, koordināciju un kontroli. Pamatnostādņu īstenošanu uzrauga LM.

Lai sasniegtu pamatnostādņēs izvirzītos mērķus, LM sagatavo īstenošanas plānus konkrētiem plānošanas periodiem. Sagatavojot rīcības plānus, tiks izvērtēts, cik daudz var ietvert pasākumus, kas prasa papildus budžeta līdzekļus. Tiks apgūti ne tikai esošie starptautiskie finanšu instrumenti, bet papildus identificētas jaunas iespējas.

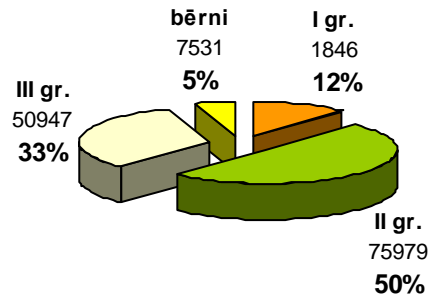
Nr. p.k.	Rīcības raksturojums	Izpildes termiņš
1.	Izstrādāts pamatnostādņu īstenošanas plāns 2014.gadam	2014.gada 1.jūlijs
2.	Izstrādāts pamatnostādņu īstenošanas plāns 2015.–2017.gadam	2014.gada 1.novembris
3.	Sagatavots pamatnostādņu vidusposma novērtējums	2018.gada 1.novembris
4.	Izstrādāts pamatnostādņu īstenošanas plāns 2018.-2020.gadam	2017.gada 1.novembris
5.	Sagatavots pamatnostādņu īstenošanas gala ietekmes novērtējums	2021.gada 1.novembris
6.	Pamatnostādņu ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanai 2021.-2027.gadam iesniegšana apstiprināšanai MK.	2021.gada 1.jūnijs

Nepieciešamības gadījumā LM var sagatavot grozījumus pamatnostādņēs un iesniegt tos izskatīšanai MK.

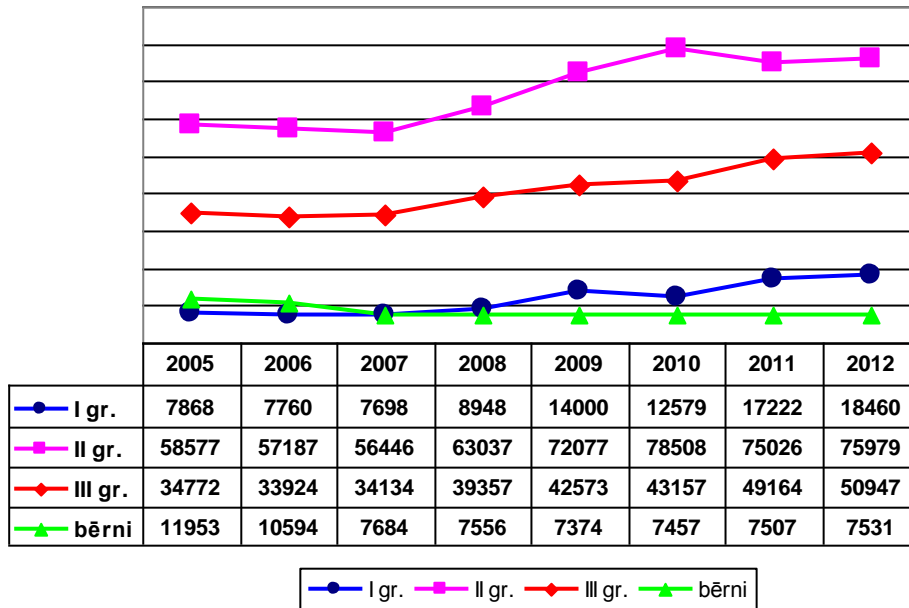
Pielikums Nr.1.

1.attēls⁴⁵

VSAA uzskaitē esošo personu ar invaliditāti skaits

2.attēls⁴⁶

Personu ar invaliditāti skaita dinamika

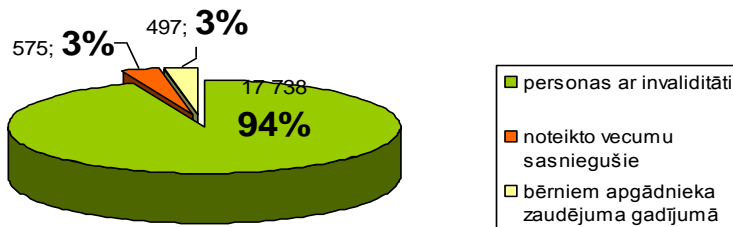
⁴⁵ VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti.

⁴⁶ VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti.

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

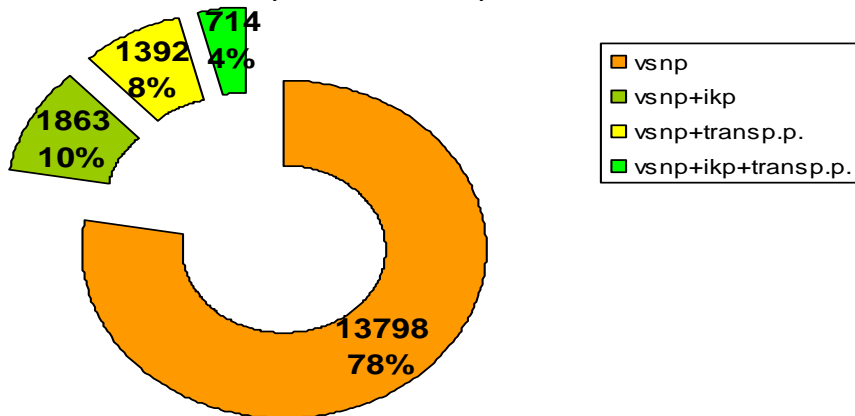
3.attēls

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēji

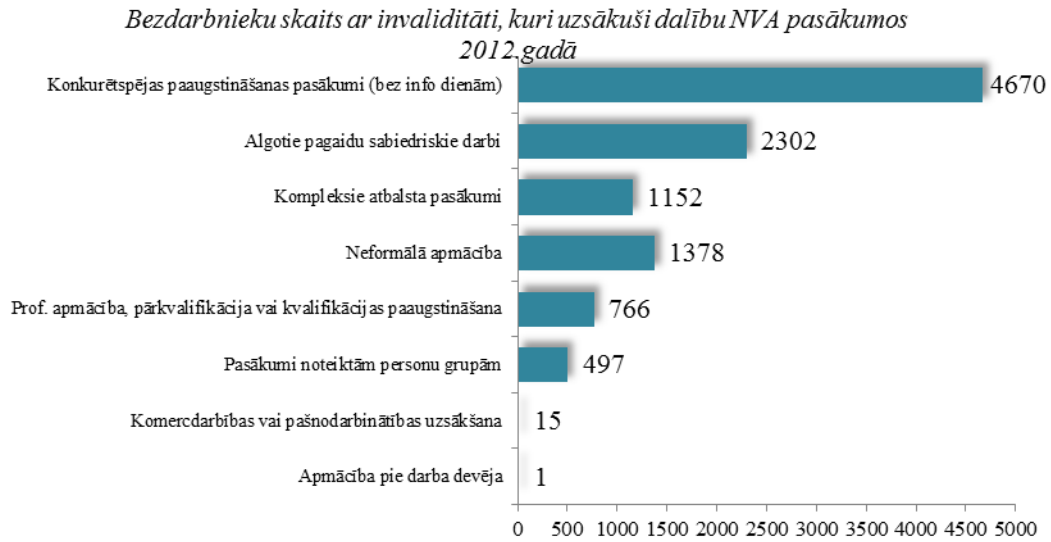

4.attēls

Personas ar invaliditāti - valsts sociālo pabalstu saņēmējas (vid.mēn.2012.)

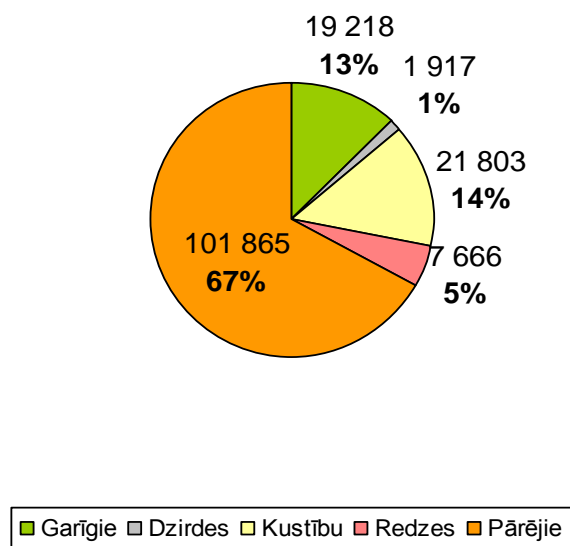

5.attēls

6.attēls

**Personas ar invaliditāti pēc funkcionālo traucējumu veida
(Valsts komisijas dati uz 01.05.2013.)**

Piezīme – Minētie dati jāaplūko, pieļaujot zināmu kļūdas iespējamību. Personas ar invaliditāti, kurām ir multiplā invaliditāte (piemēram, ja invaliditāte noteikta gan redzes, gan dzirdes traucējumu dēļ, tad persona tiks atlasīta tikai pēc redzes traucējumu veida). Savukārt personām, kurām invaliditāte noteikta pirms 2006.gada, diagnozēs nav lietoti SSK10 kodi, tāpēc šīs personas nav klasificētas pēc funkcionālo traucējumu veida, bet tiek ieskaitītas grupā „pārējie”.

Pirmreizējās un atkārtotās invaliditātes ekspertīzes struktūra.

Kopējā pirmreizējās invaliditātes struktūra pēc slimībām 2011.gadā (abs.sk. %): 1.vietā - asinsrites sistēmas slimības 3146 - 21,6%; 2.vietā - ļaundabīgie audzēji 3087 - 21,2%; 3.vietā - muskuļu, skeleta un saistaudu sistēmas slimības 2279 - 15,6%; 4.vietā - psihiski un uzvedības traucējumi 1161 - 8,0%. 2011.gadā pirmreizēji invaliditāte asinsrites sistēmas slimību dēļ noteikta 3146 invalīdiem, pie tam, invalīdiem ar asinsrites sistēmas slimībām I invaliditātes grupa noteikta 42,6% - 1340 invalīdiem. Asinsrites sistēmas slimību grupā invaliditāte visvairāk noteikta personām cerebrovaskulāro slimību dēļ - 1670 invalīdiem jeb 53,1% no kopējo pirmreizējo invalīdu skaita asinsrites sistēmas slimību dēļ. Tāpat kā iepriekšējā gadā, cerebrovaskulāro slimību dēļ pirmreizēji invaliditāte ievērojamā pārsvarā noteikta 60 gadu un vecākām personām-74,8%. Cerebrovaskulāro slimību dēļ I invaliditātes grupa noteikta 1151 invalīdam jeb 68,9%, II invaliditātes grupa - 381 invalīdam - 22,8% un III invaliditātes grupa tikai 138 invalīdiem - 8,3%.

Attiecībā uz atkārtotu invaliditātes struktūru pēc slimībām kopējā atkārtotās invaliditātes struktūra pēc slimībām 2011.gadā (abs.sk. %): 1.vietā - asinsrites sistēmas slimības 5050 - 17,3%; 2.vietā - muskuļu, skeleta un saistaudu slimības 4864 - 16,6%; 3.vietā - ļaundabīgie audzēji 4546 - 15,5%; 4.vietā - psihiski un uzvedības traucējumi 4009 - 13,7%. Atkārtotās invaliditātes struktūra pēc slimībām ir atšķirīga strādājošiem un nestrādājošiem: strādājošiem 1.vietā invaliditāte ir muskuļu, skeleta un saistaudu slimību dēļ, bet nestrādājošiem - invaliditāte asinsrites sistēmas slimību dēļ.

Saskaņā ar Valsts komisijas apkopotajiem datiem⁴⁷ 2011.gadā pirmreizēji invaliditātes noteikšanai ekspertīze veikta: 1074 bērniem līdz 18 gadu vecumam; 15570 personām no 18 gadu vecuma. Savukārt 2011.gadā pirmreizēji invaliditāte noteikta 15 594 personām, tai skaitā: bērna invalīda statuss pirmreizēji noteikts 1005 bērniem - 93,6% no kopējā pirmreizēji invaliditātes ekspertīzei nosūtīto bērnu skaita bērna invalīda statusa noteikšanai (1074).

Pirmreizējās un atkārtotās invaliditātes ekspertīze bērniem.

Saskaņā ar Valsts komisijas datiem uz 2012.gada decembri no kopējo pirmreizējo bērnu invalīdu skaita bērna invalīda statuss noteikts 540 zēniem un 398 meitenēm. Vecumā no: 0-6 gadiem – 517 bērniem (55,1%) un vecumā no 7-18 gadiem – 421 bērnam (44,9%). Pirmreizējās invaliditātes struktūrā pēc slimībām 1.vietā ir

⁴⁷ Valsts komisijas 2011.gada publiskais pārskats

(<http://www.vdeavk.gov.lv/downloads/file/Parskats%202011.pdf>)

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

psihiski un uzvedības traucējumi (21,4%), 2.vietā -0 iedzimtās kroplības, deformācijas un hromosomu anomālijas (19,1%), 3.vietā – nervu sistēmas slimības (14,5%) un 4.vietā – muskuļu, skeleta un saistaudu slimības (13,0%).

Atkārtoti invaliditātes ekspertīzē bērna invalīda statuss noteikts 2210 bērniem, 1332 zēniem (60,3%) un 878 meitenēm (39,7%). Vecumā no 0-6 gadiem – 633 bērniem (28,6%) un vecumā no 7-18 gadiem – 1577 bērniem (71,4%). Kopējā atkārtotās invaliditātes struktūra pēc slimībām: 1.vietā psihiski un uzvedības traucējumi (31,5%), 2.vietā – iedzimtās kroplības, deformācijas un hromosomu anomālijas (16,2%), 3.vietā – nervu sistēmas slimības (12,3%), 4.vietā elpošanas sistēmas slimības (8,2%).

Invaliditātes rašanās cēloņi var būt dažādi – tie ir gan iedzimti, gan arī dzīves laikā iemantoti, tādi, kuru rašanās cēlonis ir saistīts ar vecāku dzīvesveidu un kaitīgajiem ieradumiem pirms bērna piedzimšanas, kā arī tādi, kuri saistīti ar bērna drošību un aizsardzību no traumatisma.

Kopējā pirmreizējās invaliditātes struktūra pēc slimībām:

- 1.vietā – psihiski un uzvedības traucējumi (21,4%)
- 2.vietā – iedzimtās kroplības, deformācijas, hromosomu anomālijas (19,1%)
- 3.vietā – nervu sistēmas slimības (14,5%)
- 4.vietā – muskuļu, skeleta un saistaudu slimības (13,0%).

Pielikums Nr.2.

Valsts sniegtais atbalsts personām ar invaliditāti

1. Sociālā apdrošināšana

Sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē valsts, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumu sakarā ar sociāli apdrošinātas personas slimību, invaliditāti, maternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, bērna kopšanu, kā arī papildu izdevumiem sakarā ar sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošas personas nāvi.

Saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu” ir vairāki sociālās apdrošināšanas veidi: valsts pensiju apdrošināšana, apdrošināšana pret bezdarbu, darba negadījumu apdrošināšana, invaliditātes apdrošināšana, maternitātes un slimības apdrošināšana un vecāku apdrošināšana. Savukārt sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek veiktas un sociālās apdrošināšanas pakalpojumi tiek finansēti no šādiem speciālajiem budžetiem: valsts pensiju speciālā budžeta, nodarbinātības speciālā budžeta, darba negadījumu speciālā budžeta un invaliditātes, maternitātes un slimības speciālā budžeta.

Speciālā budžeta līdzekļus var izlietot tikai tam paredzēto sociālās apdrošināšanas pakalpojumu finansēšanai, kas noteikti attiecīgajos likumos. No valsts pensiju speciālā budžeta var finansēt sociālās apdrošināšanas pakalpojumus tikai saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām”, izņemot invaliditātes pensijas. Invaliditātes pensijas tiek finansētas no invaliditātes, maternitātes un slimības speciālā budžeta līdzekļiem.

Saskaņā ar likuma „Par valsts pensijām” 14.pantu tiesības saņemt invaliditātes pensiju ir apdrošinātai personai, ja:

- tai nav piešķirta vecuma pensija (t.sk., priekšlaicīgi vai citas valsts vecuma pensija),
- atzīta par invalīdu (izņemot, ja invaliditātes cēlonis ir nelaimes gadījums darbā vai arodslimība pēc 1997.gada 1.janvāra), un
- apdrošināšanas stāžs nav mazāks par trim gadiem.

Likuma „Par valsts pensijām” 17.pantā noteikts, ka invalīdiem, sasniedzot vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu, tiek piešķirta vecuma pensija, bet atbilstoši minētā likuma pārejas noteikumu 19.punktam - ar nosacījumu, ka invaliditātes laikā tā nedrīkst būt mazāka par invaliditātes pensiju, kas saņemta līdz vecuma pensijas piešķiršanas brīdim.

Invaliditātes pensijas apmērs, atbilstoši likuma „Par valsts pensijām” 16.pantam, ir atkarīgs no personai noteiktās invaliditātes grupas. III invaliditātes grupas gadījumā invaliditātes pensiju piešķir valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērā, t.i., pašreiz 45 lati, bet invalīdam kopš bērnības - 75 lati.

I un II invaliditātes pensijas apmērs ir atkarīgs no:

- apdrošinātās personas vidējās apdrošināšanas iemaksu algas, ko nosaka par jebkuriem 36 mēnešiem pēc kārtas pēdējo 5 gadu laikā pirms invaliditātes pensijas piešķiršanas;
- apdrošinātās personas individuālā apdrošināšanas stāža;
- no maksimāli iespējamā apdrošināšanas stāža, kuru nosaka no 15 gadu vecuma līdz likumā noteiktā pensijas vecuma sasniegšanai.

Ja persona 5 gadus pirms invaliditātes pensijas piešķiršanas nav bijusi pakļauta invaliditātes apdrošināšanai, tad invaliditātes pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuram piemērots šāds koeficients: I grupas invaliditātes gadījumā 1,6 (72 lati, invalīdam kopš bērnības - 120 lati); II invaliditātes grupas gadījumā 1,4 (63 lati, invalīdam kopš bērnības - 105 lati).

Saskaņā ar likuma „Par valsts pensijām” 24.pantu, ja par periodu pēc invaliditātes pensijas (I vai II grupas invaliditātes gadījumā) piešķiršanas (pārrēķināšanas) ir veiktas vai bija jāveic apdrošināšanas iemaksas, piešķirtā

(pārrēķinātā) pensija, pamatojoties uz tās saņēmēja pieprasījumu, pārrēķināma, bet ne biežāk kā reizi gadā.

Atbilstoši minētā likuma pārejas noteikumu 41.punktam invaliditātes pensijas saņēmējiem par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995.gada 31.decembrim un ņemts vērā, piešķirot (pārrēķinot) pensiju, līdz 2011.gada 31.decembrim piešķirā piemaksu par katru apdrošināšanas stāža gadu.

Likuma „Par valsts pensijām” 9.pants nosaka, ka apdrošināšanas stāžu veido apdrošināšanas iemaksu periods, kura laikā apdrošinātā persona atzīta par invalīdu, nestrādā un par šo personu no invaliditātes, maternitātes un slimības speciālā budžeta izdarītas apdrošināšanas iemaksas. Aprēķinot vecuma pensiju, minētās apdrošinātās personas invaliditātes laiks ņemams vērā tikai līdz vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamā vecuma sasniegšanai.

Valsts pensijas, t.sk. invaliditātes pensijas, apmērs pārskatāms reizi gadā 1.oktobrī, ņemot vērā faktisko patēriņa cenu indeksu. Pensiju indeksācijas kārtību nosaka Ministru kabinets (26.pants). Likuma pārejas noteikumu 15.punkts nosaka, ka no 2009.gada 1.janvāra līdz 2013.gada 31.decembrim valsts pensijas pārskatītas netiek. Līdz ar to paredzēts, ka valsts pensiju apmēra pārskatīšana tiks atsākta no 2014.gada 1.janvāra.

2. Valsts sociālie pabalsti

Lai sniegtu finansiālu atbalstu ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti, cilvēkiem pensijas vecumā u.c. mazaizsargātām iedzīvotāju grupām, valstī ir ieviesta valsts sociālo pabalstu sistēma. Valsts sociālie pabalsti ir universāls valsts atbalsts naudas izmaksu veidā, kuru saņem pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgas personas situācijās, kad ir nepieciešami papildus izdevumi vai, kad šīs personas nespēj gūt ienākumus un kad nav paredzēta kompensācija no valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas. Tiesības saņemt valsts sociālos pabalstus nav atkarīgas no personas ienākumiem vai materiālās situācijas pabalsta saņemšanas periodā.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir gadījumos, kad persona nespēj gūt ienākumus un kad nav paredzēta kompensācija no valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas. Līdz ar to valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta mērķis ir nodrošināt materiāla atbalsta sniegšanu ar iztiku saistīto izdevumu segšanai tām personām, kuras nesaņem kompensāciju no valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas.

Kā to paredz Valsts sociālo pabalstu likuma 4.pants, tiesības saņemt valsts sociālos pabalstus, t.sk. valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, ir Latvijā dzīvojošiem Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuriem piešķirts personas kods. Pabalstu nepiešķir tiem, kuri saņēmuši termiņuzturēšanās atļauju. Minētā panta piektā daļa nosaka, ka tiesības uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu

invaliditātes vai vecuma gadījumā ir tām personām, kuras Latvijā nodzīvojušas kopumā ne mazāk kā 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti.

Saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likuma 13.panta pirmo daļu valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir personai, kurai nav tiesību saņemt valsts pensiju (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju invalīdam) vai apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību, ja persona:

- nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) un par pieciem gadiem ir pārsniegusi vecumu, kāds saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” noteikts personai, lai tā iegūtu tiesības uz vecuma pensiju. Šīm personām valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir uz mūžu;
- atzīta par invalīdu un pārsniegusi 18 gadu vecumu. Šīm personām valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir uz noteikto invaliditātes laiku;
- nav sasniegusi pilngadību, ir zaudējusi vienu vai abus apgādniekus.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 „Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.punktu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs ir:

- Valsts sociālo pabalstu likuma 13.panta pirmajā daļā minētajām personām, izņemot invalīdus kopš bērnības, - 45 lati mēnesī;
- invalīdiem kopš bērnības ir 75 lati mēnesī.

Saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likuma 14.pantu iepriekšminēto valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju nāves gadījumā personai, kura uzņēmusies apbedīšanu, piešķir apbedīšanas pabalstu, kura apmērs ir noteikts mirušās personas saņemtā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta divkārtšā apmērā (t.i., 90 Ls vispārējā gadījumā, 150 Ls – invalīda kopš bērnības nāves gadījumā).

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējus var iedalīt 3 grupās – nenodarbinātas personas, kuras par 5 gadiem ir pārsniegušas vecumu, kas dod tiesības uz vecuma pensijas saņemšanu; personas ar invaliditāti, kuras pārsniegušas 18 gadu vecumu; kā arī nepilngadīgas personas, kuras zaudējušas vienu vai abus apgādniekus. Personas ar invaliditāti papildus iedala vēl divās apakšgrupās - personas, kuras invaliditāti ieguvušas līdz 18 gadu vecumam (līdz 31.12.2010. līdz 16 gadu vecumam), t.i., kopš bērnības, un personas, kurām invaliditāte noteikta pēc 18 gadu vecuma (vai 16 gadu) sasniegšanas.

Pārliecinoši lielākā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju daļa ir personas ar invaliditāti – 94%, un tikai 6% veido atlikušās 2 grupas – apgādnieku zaudējušās personas un noteiktu vecumu sasniegušās nenodarbinātas personas 3% katra. Kopējais valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu saņēmēju skaits 2012.gada

novembrī bija 18 660 personas, no kurām 17 738 ir personas ar invaliditāti, 575 – noteikto vecumu sasniegušās personas un 497 – apgādniekus zaudējušie bērni.

Kopumā aptuveni katrs desmitais cilvēks, kuram ir noteikta invaliditāte, izņemot bērnus ar invaliditāti, jeb 12,2% saņem valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kuru piešķir gadījumos, kad personai nav nepieciešamā apdrošināšanas stāža, lai viņiem piešķirtu valsts vecuma vai invaliditātes pensiju. 87,8% pieaugušās personas ar invaliditāti saņem invaliditātes pensiju vai vecuma pensiju.

Palielinoties personu ar invaliditāti skaitam valstī, palielinājās arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju skaits personu ar invaliditāti vidū. Kopumā šā pabalsta saņēmēju skaits astoņu gadu laikā ir pieaudzis par 1/5 daļu (21,5%) jeb par 3 818 personām, t.i., no 13 920 saņēmējiem 2005.gadā līdz 17 738 – 2012.gadā. Pieaugums šā pabalsta saņēmēju skaita vidū ir vērojams ar katru gadu, atšķirībā no personu ar invaliditāti skaita un valsts pensiju saņēmēju skaita (no 2005.-2008.gadam – samazinās, no 2008.gada - pieaug). Personu ar invaliditāti – valsts pensiju saņēmēju kopējais skaits 2012.gada novembrī salīdzinot ar 2008.gadu bija pieaudzis par 24,5 %, bet valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju skaits minētajā periodā pieaudzis par 15,8%, līdz ar to valsts pensiju saņēmēju skaits ir pieaudzis straujāk. Tas liecina par to, ka sociāli apdrošināto cilvēku ar invaliditāti skaits ir palielinājies.

Tradicionāli vislielākā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju grupa personu ar invaliditāti vidū ir personas ar II invaliditātes grupu jeb 51% (9068), personas ar I un III invaliditātes grupu attiecīgi - 16% (2881) un 33% (5789).

Analizējot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju statusu, ņemot vērā nodarbinātības aspektu, 84% no visiem valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem ir nenodarbinātas personas, kurām nav cita ienākuma avota, izņemot gadījumus, kad šīs personas saņem tādus valsts sociālos pabalstus kā pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem nepieciešama kopšana vai citus valsts nodrošinātos atbalsta veidus pakalpojumu un pasākumu veidā.

Savukārt nodarbināti (t.i., persona uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”) ir 16% valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju, no kuriem 93% ir personas ar invaliditāti, kurām nav nepieciešamā apdrošināšanas stāža, kas dod tiesības saņemt valsts pensiju – t.i., ne mazāk kā 3 gadi invaliditātes pensijas gadījumā un ne mazāk kā 10 gadi vecuma pensijas gadījumā. Atlikušos 7% veido apgādnieku zaudējušie bērni, kuriem valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu turpina izmaksāt līdz 20 gadu vecumam, ja bērns pēc 18 gadu sasniegšanas turpina mācības vispārējās izglītības vai profesionālā izglītības iestādē, vai līdz 24 gadiem, ja bērns studē augstskolā pilna laika klātienes modeļā un abos gadījumos nav stājies laulībā.

Likumsakarīgi, ka 2/3 valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju jeb 69,7% (12 366) ir invalīdi kopš bērnības, kuriem invaliditāte noteikta līdz 18 gadu (vai 16 gadu) vecuma sasniegšanai, jo iespējas strādāt un gūt ienākumus noteiktās invaliditātes dēļ viņiem ir bijušas ierobežotas un līdz ar to arī nepieciešamais apdrošināšanas stāžs nav uzkrāts, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju vai

invaliditātes pensiju. Trešā daļa jeb 30,3% (5 372) valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēji ir personas ar invaliditāti, kurām invaliditāte noteikta pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas, vienu vai abus apgādniekus zaudējušie bērni, kā arī noteiktu vecumu sasniegušās personas.

Attiecībā uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra pārskatīšanu saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 „Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 3.punktu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru pārskata Ministru kabinets pēc labklājības ministra ierosinājuma atbilstoši valsts budžeta iespējām, kā arī izvērtējot ekonomisko situāciju valstī un ņemot vērā CSP noteikto vidējo faktisko patēriņa cenu indeksu.

Sākot ar 2008.gada 1.janvāri cilvēkiem ar invaliditāti tika ieviests jauns valsts atbalsta veids naudas izmaksu veidā – **pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana**, ar mērķi sniegt atbalstu cilvēkiem ar ļoti smagu invaliditāti, kuriem nepieciešama pastāvīga kopšana.

Valsts sociālo pabalstu likuma 12.¹ pantā noteikto pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, piešķir personai, kura atzīta par invalīdu, pārsniegusi 18 gadu vecumu un kurai sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem Valsts komisija ir noteikusi īpašas kopšanas nepieciešamību. Tiesības uz minēto pabalstu rodas no dienas, kad izsniegts Valsts komisijas atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību, savukārt šā pabalsta izmaksu izbeidz, kad beidzas noteiktais invaliditātes termiņš un īpašas kopšanas nepieciešamība.

Valsts komisija atzinumu sniedz, pamatojoties uz Ministru kabineta 2010.gada 28.decembra noteikumu Nr.1209 „Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbaspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību” 6.pielikumā noteiktajiem kritērijiem, kuri nosaka, ka indikācijas īpašas kopšanas nepieciešamībai personai ar invaliditāti no 18 gadu vecuma nosaka personai ar I invaliditātes grupu, kurai nepieciešama īpaša 24 stundu palīdzība, uzraudzība vai kopšana un kurai pašaprūpes, mobilitātes un mājas dzīves aktivitātes novērtējums jeb Bartela indekss atbilstoši Ministru kabineta 2009.gada 31.marta noteikumu Nr.279 „Noteikumi par kārtību, kādā personas saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus sociālās rehabilitācijas institūcijās, un prasībām sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem, ir zemāks par 7 punktiem.

Šā pabalsta mērķis ir sniegt valsts atbalstu naudas izmaksu veidā personai ar invaliditāti ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, kurai ir nepieciešama īpaša kopšana. Vienlaikus pabalsts ir materiāls atbalsts personām, kas kopj cilvēku ar invaliditāti, jo nereti invalīdu kopjošā personas - vecāki vai citas viņu kopjošās

personas - ir spiestas atteikties no algota darba vai arī ir nepieciešams izmantot maksas kvalificētu slimnieku kopēju pakalpojumus, kas prasa papildus izdevumus.

Pabalsta invalīdam, kuram ir nepieciešama kopšana, apmērs saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumiem Nr.1608 „Noteikumi par pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, pabalsta apmēru, kā arī pabalsta apmēra pārskatīšanas kārtību” kopš ieviešanas ir 100 Ls mēnesī. Pabalsta apmēru pārskata Ministru kabineta pēc labklājības ministra ierosinājuma, atbilstoši valsts budžeta iespējām, kā arī izvērtējot ekonomisko situāciju valstī.

Saskaņā ar VSAA sniegtajiem datiem 2012.gada decembrī pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, saņēma 11 480 personas. Kopš šā pabalsta ieviešanas 2008.gadā tā saņēmēju skaits ir palielinājies par 39,2% (no 6 970 personām 2008.gada decembrī līdz 11 480 personām 2012.gada decembrī). Šā pabalsta ieviešana zināmā mērā veicināja invalīdu skaita pieaugumu valstī, kas nozīmē, ka šāds valsts atbalsts minētajām personām ir svarīgs un nozīmīgs atspajds.

Lai palielinātu valsts sniegto materiālo atbalstu personām ar invaliditāti, Labklājības ministrija ir izstrādājusi informatīvo ziņojumu „Par valsts atbalsta palielināšanu personām ar invaliditāti”, kurš paredz, ka, sākot ar 2014.gada 1.janvāri, pabalsta apmērs invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, tiek palielināts no 100 Ls uz 150 Ls. Informatīvais ziņojums 2013.gada 11.aprīlī tika uzsaukts Valsts sekretāru sanāksmē.

Valsts sniegtais atbalsts naudas izmaksu veidā personām ar invaliditāti atsevišķos gadījumos ir lielāks nekā tikai piešķirtais valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts.

Saskaņā ar VSAA sniegtajiem datiem 2012.gadā vidēji mēnesī VSAA uzskaitē bija 17 767 personas ar invaliditāti (vsnp), kurām piešķirts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts. No tām:

- 1 863 personām jeb 9% no visiem valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem papildus valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam ir piešķirts arī pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana;
- 1 392 personām jeb 6% no visiem valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem papildus valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam ir piešķirts arī pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai;
- 714 personām jeb 3% no visiem valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem papildus valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam ir piešķirts gan pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, gan pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdam, kuram ir aprūtināta pārvietošanās.

Ar 2006.gada 1.janvāri, t.i., divus gadus ātrāk par pabalsta invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, ieviešanas, tika ieviests jauns valsts sociālais pabalsts - **bērna invalīda kopšanas pabalsts**, kura mērķis ir sniegt materiālu atbalstu ģimenēm, kurās ir bērni ar invaliditāti un kuriem nepieciešama nepārtraukta īpaša kopšana.

Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹ pantā noteikto bērna invalīda kopšanas pabalstu piešķir un izmaksā personai, kas kopj bērnu līdz 18 gadu vecumam, kuram Valsts komisija ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem. Tiesības saņemt bērna invalīda kopšanas pabalstu rodas no dienas, kad bērnam invalīdam izsniegts Valsts komisijas atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību. Šā pabalsta izmaksu izbeidz, kad beidzas termiņš, uz kuru noteikta invaliditāte un īpašas kopšanas nepieciešamība, vai kad bērns sasniedz 18 gadu vecumu.

Valsts komisija atzinumu sniedz, pamatojoties uz Ministru kabineta 2010.gada 28.decembra noteikumu Nr.1209 „Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību” 2.pielikuma II sadaļā noteiktajiem kritērijiem.

Bērna invalīda kopšanas pabalsta mērķis ir sniegt papildu valsts atbalstu ģimenēm, kurās ir bērns ar invaliditāti ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, tādējādi nodrošinot šo bērnu pilnvērtīgāku attīstību un drošāku aprūpi mājās. Visbiežāk gadījumos, kad ģimenē ir bērns ar invaliditāti, vecāki ir spiesti kopt bērnu mājās, atsakoties no algota darba, vai izmantot maksas kvalificētu slimnieku kopēju pakalpojumus, kā rezultātā viņiem rodas lieli papildus izdevumi. Vienlaikus jāatzīmē, ka saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu bērnam kā fiziski un intelektuāli nenobriedušai personai vajadzīga īpaša aizsardzība un gādība. Un bērnam šī kopšana bieži vien ir saistīta, piemēram, ar izglītības vai citu dzīvei nepieciešamo iemaņu apguvi.

Bērna invalīda kopšanas pabalsta apmērs sākotnēji tika noteikts 50 Ls apmērā mēnesī. Ar 2008.gada 1.janvāri, valsts budžeta iespējām palielinoties, pēc labklājības ministra ierosinājuma bērna invalīda kopšanas pabalsta apmērs tika palielināts līdz tā pašreizējam apmēram - 150 Ls mēnesī, ņemot vērā, ka 50 Ls mēnesī nebija pietiekams atbalsts, lai varētu nodrošināt bērna ar invaliditāti pilnvērtīgu aprūpi ģimenē. Vienlaikus, kā jau iepriekš minēts, ar 2008.gada 1.janvāri tika ieviests kopšanas pabalsts personām ar invaliditāti, kuras sasniegušas 18 gadu vecumu, tā apmēru nosakot 100 Ls mēnesī. Līdz ar to jau sākotnēji bērna invalīda kopšanas pabalsts un pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, tika noteikti atšķirīgā apmērā.

Attiecībā uz līdz šim atšķirīgo bērna invalīda kopšanas pabalsta apmēru jāatzīmē, ka Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. Civillikuma 177.pants noteic, ka līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses utt.). Bērnu tiesību aizsardzības likuma 2.pants paredz, ka bērnam kā fiziski un intelektuāli nenobriedušai personai vajadzīga īpaša aizsardzība un gādība. Bērna tiesību aizsardzības likuma 10.panta otrā daļa noteic, ka bērnam ar fiziskiem un garīgiem traucējumiem ir tiesības arī uz visu, kas nepieciešams viņa speciālo vajadzību apmierināšanai.

No iepriekšminētā var secināt, ka normatīvajos aktos bērnam ir noteikts īpašs statuss kā nenobriedušai personai un ka bērnam ir nepieciešama īpaša gādība un aprūpe, ko īsteno viņa vecāki vai citi likumiskie aizbildņi.

Latvijas Republikas Tiesībsargs savā atzinumā pārbaudes lietā Nr.2012-269-26K ir paudis viedokli, ka tā kā normatīvajos aktos bērnam ir noteikts īpašs statuss kā nenobriedušai personai, tad bērni ar invaliditāti un pieaugušas personas ar invaliditāti neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos (Satversmes tiesas 2001.gada 3.aprīļa sprieduma lietas Nr.2000-07-0409 secinājumu daļas 1.punkts).

Saskaņā ar VSAA sniegtajiem datiem 2012.gada novembrī bērnu ar invaliditāti skaits, par kuriem piešķirts bērna invalīda kopšanas pabalsts, bija 1 839 bērni, kas nozīmē, ka īpaša kopšana ir nepieciešamam apmēram ¼ daļai no visu bērnu ar invaliditāti kopskaita.

No valsts sociālo pabalstu sistēmas ģimenēm, kurās ir bērni, kā arī bērni ar invaliditāti, tiek piešķirts universāls valsts sociālais pabalsts - **ģimenes valsts pabalsts, kā arī piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti**. Pabalstu piešķir personai, kura audzina bērnu no viena līdz 15 gadu vecumam. Ja bērns turpina mācības vispārējās izglītības vai profesionālās izglītības iestādē un nav stājies laulībā, pabalstu turpina izmaksāt līdz bērna 19 gadu vecumam vai līdz laikam, kad bērns stājas laulībā. Savukārt tiesības uz piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar

invaliditāti personai, kura audzina bērnu ar invaliditāti, ir no bērna invalīda statusa noteikšanas dienas līdz dienai, kad bērns invalīds sasniedz 18 gadu vecumu, neatkarīgi no ģimenes valsts pabalsta izmaksas.

Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumi Nr.1517 „Noteikumi par ģimenes valsts pabalsta un piemaksas par ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” nosaka, ka ģimenes valsts pabalsta apmērs par pirmo bērnu ģimenē ir astoņi lati mēnesī. Piemaksas apmērs ir 75 Ls mēnesī.

Saskaņā ar likuma „Par valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2014.gadam” 4.pantu no 2009.gada 1.jūlija līdz 2014.gada 31.decembrim ģimenes valsts pabalsta apmērs par katru bērnu ir astoņi lati mēnesī. Sākot ar 2015.gada 1.janvāri, paredzēts, ka pabalsta apmērs tiks diferencēts un noteikts atkarībā no bērnu skaita ģimenē, t.i., saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likuma 15.panta trešajā daļā noteikto – par otro bērnu ģimenē ģimenes valsts pabalsts ir 2 reizes, bet par trešo bērnu un nākamajiem bērniem – 3 reizes lielāks nekā par pirmo bērnu ģimenē.

Saskaņā ar VSAA sniegtajiem datiem 2012.gada novembrī bērnu ar invaliditāti skaits, par kuriem piešķirta piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta, bija 7 531 bērns. Minētais skaits vienlaikus atspoguļo arī kopējo bērnu skaitu valstī, kuriem noteikta invaliditāte.

3.Citi atbalsta pasākumi.

Invaliditātes likumā ir noteikti vairāki pasākumi invaliditātes izraisīto seku mazināšanai:

Surdotulka pakalpojums izglītības programmu ieguvei līdz 480 akadēmiskajām stundām mācību gada laikā. Surdotulka pakalpojumu izglītības programmu apguvei ir tiesības saņemt personai, kura apgūst izglītības programmu profesionālās pamatizglītības, profesionālās vidējās izglītības vai augstākās izglītības iestādē, kurai dzirdes traucējumus nevar kompensēt ar tehniskajiem palīgīdzekļiem un kurai, pamatojoties uz ārstējošā ārsta izziņu, Latvijas Nedzirdīgo savienība, kura nodrošina pakalpojumu, ir noteikusi pakalpojuma nepieciešamību (no 2011.gada 1.septembra). Saskaņā ar Labklājības ministrijas datiem uz 28.02.2013. surdotulka pakalpojumu vidēji mēnesī saņem 40 klienti, pakalpojumu nodrošina 19 surdotulki.

Surdotulka pakalpojums līdz 120 stundām gadā saskarsmes nodrošināšanai ar citām fiziskajām un juridiskajām personām. Šo pakalpojumu ir tiesības saņemt personai, kurai dzirdes traucējumus nevar kompensēt ar dzirdes traucējumus nevar kompensēt ar tehniskajiem palīgīdzekļiem un kurai, pamatojoties

uz ārstējošā ārsta izziņu, Latvijas Nedzirdīgo savienība, kura nodrošina pakalpojumu, ir noteikusi pakalpojuma nepieciešamību (no 2013.gada 1.janvāra). Saskaņā ar Labklājības ministrijas datiem uz 28.02.2013. surdotulka pakalpojumu saskarsmes nodrošināšanai saņēmu 525 klienti, pakalpojumu nodrošina 28 surdotulki.

Tāpat personām ar invaliditāti atkarībā no tām noteiktās invaliditātes grupas ir pieejami dažādi **atvieglājumi** – piemēram, atbrīvošana no transporta ekspluatācijas nodokļa, atbrīvošana no pacientu iemaksas veikšanas, papildu iedzīvotāju ienākumu nodokļa atvieglājumi u.c. Pilns atvieglājumu saraksts pieejams Labklājības ministrijas mājas lapas sadaļā Personām ar invaliditāti – Atvieglājumi personām ar invaliditāti - <http://www.lm.gov.lv/text/918>.

Pielikums Nr.3.

Pamatnostādņu sasaiste ar citiem attīstības plānošanas dokumentiem un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem tiesību aktiem.

1.Pamatnostādnes saskaņotas ar šādiem ANO dokumentiem:

- *Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām* (pieņemta ANO Ģenerālajā asamblejā 2006.gada 13.decembrī, Latvijā stājās spēkā 2010.gada 31.martā). Konvencijas mērķis ir veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai persona ar invaliditāti varētu pilnībā un vienlīdzīgi ar citām personām izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības un veicināt tām piemītošās cieņas ievērošanu. Konvencija sastāv no 50.pantiem, kas paredz vienlīdzības ievērošanu, diskriminācijas novēršanu, sieviešu un bērnu ar invaliditāti aizsardzību, pieejamības nodrošināšanu, izpratnes veidošanu, tiesas pieejamību, personas brīvību un neaizskaramību u.c.
- *ANO Konvencija par bērna tiesībām* (pieņemta ANO Ģenerālajā asamblejā 1989.gada 20.novembrī, Latvijā stājās spēkā 1992.gada 14.maijā. Konvencija aptver bērnu pilsoniskās, politiskās, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības no dzimšanas līdz pilngadības sasniegšanai. Konvencija atzīst bērnu par patstāvīgu tiesību subjektu, ieviešot arī bērna interešu prioritātes principu.

2.Pamatnostādnes saskaņotas ar šādiem ES un EP dokumentiem:

- *Eiropas Savienības Padomes un Padomē sanākušo dalībvalstu valdību pārstāvju Rezolūcija par jaunu Eiropas sistēmu invaliditātes jomā* (apstiprināts ES Oficiālajā Vēstnesī, 2010/C 316/01);
- *Eiropas Stratēģijā invaliditātes jomā (2010 – 2020): atjaunināta apņemšanās Eiropai bez šķēršļiem* (pieņemti EK 2010.gada 15.novembrī, COM (2010)636);

- *Eiropas Sociālā Harta* (stājās spēkā 1965.gada 26.februārī, Latvijā spēkā no 2002.gada 2.marta).
- *Ministru komitejas Ieteikums Rec(2006)5 dalībvalstīm par Eiropas Padomes rīcības plānu personu ar invaliditāti tiesību un pilnīgas līdzdalības sabiedrībā veicināšanai: personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes uzlabošana Eiropā 2006.–2015. gadā* (pieņemts Ministru komitejā 2006. gada 5. aprīlī);
- *Eiropas Padomes Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija* (pieņemta 1950.gada 4.novembrī, Latvijā stājās spēkā 1997.gada 27.jūnijā).
- *Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 181/2011 (2011. gada 16. februāris) par autobusu pasažieru tiesībām* un par grozījumiem Regulā (EK) Nr. 2006/2004; 2) Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 1371/2007 (2007. gada 23. oktobris) par dzelzceļa pasažieru tiesībām un pienākumiem; 3) Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 181/2011 (2011. gada 16. februāris) par autobusu pasažieru tiesībām un par grozījumiem Regulā (EK) Nr. 2006/2004.

3.Pamatnostādnes izstrādātas saskaņā ar šādiem nacionāla līmeņa politikas plānošanas dokumentiem:

Ilgtermiņa konceptuālais dokuments „Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā” (apstiprināta Saeimā 2005.gada 26.oktobrī). Šis konceptuālais dokuments nosaka uz cilvēku centrētu Latvijas izaugsmes modeli. Par izaugsmes mērķi ir izvirzīta ikviena cilvēka dažādu dzīves kvalitātes aspektu paaugstināšana, un tas sasniedzams, aktīvi izmantojot valsts iedzīvotāju uzkrāto zināšanu potenciālu. Mērķa sasniegšanai koordinēti un līdzsvaroti jāattīsta visi dzīves kvalitātes aspekti, ievērojot gan veicamo darbību vienotību un izvēršanu pāri savas nozares, institūcijas, valsts formālajiem ietvariem un robežām, gan arī Latvijas sasaisti ar procesiem partnervalstīs.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam (apstiprināta Saeimā 2010.gada 10.jūnijā). Stratēģijas uzdevums ir atrast veidu, kā pārdomāti lietot Latvijas kapitālu jeb nacionālo bagātību, lai nākamajām paaudzēm to nodotu nenoplicinātu un pavairotu. Latvijas ilgtspējīgas stratēģija sniedz vērtējumu par mūsu kapitālu pašreizējo stāvokli un redzējumu, kā to likt lietā, atbildot uz globalizācijas izaicinājumiem. Tādējādi Latvijas ilgtspējīgas stratēģijas kodols ir cilvēka, ekonomiskā, sociālā un dabas kapitālu, tostarp vietas un telpas, produktivitātes kāpināšana, atbildot uz globālo tendenču izaicinājumiem.

Nacionālās attīstības plāns 2014.-2020.gadam (apstiprināts Saeimā 2012.gada 20.decembrī). Nacionālās attīstības plāns ir galvenais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments Latvijā. Tas ir Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam rīcības plāns vidējam termiņam.

4. Pamatprincipi izglītības, nodarbinātības, veselības jomā, vienlīdzīgas pieejas nodrošināšanai un personu ar invaliditātes integrēšanai ir noteikti šādos nacionālajos nozaru plānošanas dokumentos:

- *Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005. – 2015.gadam* (apstiprinātas ar MK 2005.gada 10.augusta rīkojumu nr. 544);
- *Rīcības plāns Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005.-2015. gadam* (apstiprināts ar MK 2006.gada 19.jūlija rīkojumu nr. 541);
- *Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plāns 2010.-2012.gadam* (apstiprināts ar MK 2009.gada 12.oktobra rīkojumu nr. 693);
- *Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011.-2017.gadam* (apstiprinātas ar MK 2011.gada 5.oktobra rīkojumu nr. 504);
- *Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2009. – 2018.gadam* (apstiprinātas ar MK 2009.gada 20.aprīļa rīkojumu nr. 246);
- *Pamatnostādnes "Bērniem piemērota Latvija"* (apstiprinātas ar MK 2004.gada 31.marta rīkojumu nr. 185; precizētas ar MK 2007.gada 21.februāra rīkojumu nr. 97).
- *Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011-2017.gadam* (apstiprinātas ar MK 2011.gada 18. februāra rīkojumu nr. 65; precizētas ar MK 2012.gada 28.februāra rīkojumu nr. 106);
- *Elektronisko prasmju attīstības plāns 2011.-2013.gadam* (apstiprināts ar MK 2011.gada 18. maija rīkojumu nr. 207);
- *Programma sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai 2009.- 2013.gadam personām ar garīga rakstura traucējumiem”* (apstiprināta ar MK 2009.gada 5.marta rīkojumu nr. 157).

Pielikums Nr.4.

Pamatnostādņu politikas rezultātu un to rezultatīvo rādītāju pase

Politikas rezultāts	Īstenots iekļaujošas izglītības princips
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs	Personu ar invaliditāti skaits vispārizglītojošās mācību iestādēs
Rādītāja iegūšanas	IZM apkopotā informācija

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

metodoloģija	
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāts	Mērķtiecīgāka subsidēto darba vietu izveide personām ar invaliditāti.
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs	Subsidētajās darba vietās nodarbināto skaits
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”. Labklājības ministrijas pamatnostādņu projekts „Nodarbinātības un iekļaujošas izaugsmes pamatnostādnes 2014. – 2020.gadam”.
Cita informācija	Nav.

Politikas rezultāts	Veikti pasākumi atbalstītā darba ieviešanai personām ar garīga rakstura traucējumiem.
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Nodarbinātu personu ar garīga rakstura traucējumiem skaits
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”.

	Labklājības ministrijas pamatnostādņu projekts „Nodarbinātības un iekļaujošas izaugsmes pamatnostādnes 2014. – 2020.gadam”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Sagatavots izvērtējums un priekšlikumi optimālai un uz iekļaujošu izaugsmi vērstai sociālās uzņēmējdarbības funkcionēšanai Latvijā
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs	Nodarbināto personu ar invaliditāti skaits
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”. Labklājības ministrijas pamatnostādņu projekts „Nodarbinātības un iekļaujošas izaugsmes pamatnostādnes 2014. – 2020.gadam”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Pieejamāki aktīvās darba tirgus politikas pasākumi atkarībā no invaliditātes grupām un veida.
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs	Personu ar invaliditāti skaits, kas iesaistīti aktīvās darba tirgus politikas pasākumos
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	NVA apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas

	pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”. Labklājības ministrijas pamatnostādņu projekts „Nodarbinātības un iekļaujošas izaugsmes pamatnostādnes 2014. – 2020.gadam”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Efektivizēts valsts atbalsts personām ar invaliditāti
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Personu ar invaliditāti skaits (%), kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšņa līmeni
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Samazinās
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”. Ministru kabineta informatīvais ziņojums „Par valsts atbalsta palielināšanu personām ar invaliditāti” 04.06.2013., prot.Nr.33 33.§).
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Attīstīti jauni pakalpojumi un pilnveidoti esošie pakalpojumi un valsts atbalsts personām ar invaliditāti
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Personas ar I grupas redzes invaliditāti, kas saņem asistenta pakalpojumu /atbalstu
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	NVA apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.2	Personu ar invaliditāti skaits, kas saņem asistenta pakalpojumu pašvaldībā
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija par valsts budžeta programmas izpildi
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.3	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem asistenta pakalpojumus augstākās izglītības apguvei
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	IZM apkopotā informācija par valsts budžeta programmas izpildi
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.4	Personu skaits, kuras saņem psihologa pakalpojums personai līdz 18 gadiem, kura dzīvo ģimenē, kā arī tās likumiskajam pārstāvim
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija par valsts budžeta programmas izpildi
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Pilnveidots atbalsts mājokļa pielāgošanai
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem atbalstu mājokļa pielāgošanai
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija par valsts budžeta programmas izpildi
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Palielināts iedzīvotāju ienākumu nodokļa atvieglojuma apmērs personām ar invaliditāti
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs	Personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem ienākumu nodokļa atvieglojumus
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	VSAA apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544 „Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Samazinās to personu skaits, kurām pirmreizēji noteikta invaliditāte
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Pirmreizēji noteiktais invaliditātes skaits (uz 1000 iedzīvotājiem)
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	Valsts komisijas apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās	Samazinās

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

vērtības prognoze	
Saistītie darbības rezultāti	Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011.-2017.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Kvalitatīvāks un saprotamāks invaliditātes ekspertīzes process
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1.	Apstrīdēto administratīvo aktu skaits
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	Valsts komisijas apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Samazinās
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.2.	Invaliditātes ekspertīzes procesa ilgums
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	Valsts komisijas apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāts	Īstenots vienlīdzības princips, nosakot medicīniskās indikācijas par īpašas kopšanas nepieciešamību personām ar invaliditāti
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs	Personu ar invaliditāti skaits, kurām, sasniedzot 18 gadu vecumu, īpašas kopšanas nepieciešamība turpinās
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	Valsts komisijas apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās	Rādītājs pieaug

vērtības prognoze	
Saistītie darbības rezultāti	Ministru kabineta informatīvais ziņojums „Par valsts atbalsta palielināšanu personām ar invaliditāti” 04.06.2013., prot.Nr.33 33.§). Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Ieviests atbalsts bērniem ar invaliditāti līdz piecu gadu vecumam un viņu ģimenēm
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Asistenta pakalpojumu saņēmēju skaits
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.2	Izveidotas rehabilitācijas nodaļas pašvaldībā (sociālajos dienestos)
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Nodrošinātas iespējas dzīvot patstāvīgu un neatkarīgu dzīvi
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Personu skaits institucionālajā aprūpē

LMPam_151013_inv; Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (TA-3107)

Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Ik gadu
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs samazinās
Saistītie darbības rezultāti	Politikas plānošanas dokumenta projekts „Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.-2020.gadam”
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Izstrādāts un īstenots atbalsta personas pakalpojums
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1	Personu skaits, kuras saņem atbalsta personu pakalpojumu
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	Pakalpojuma sniedzēja informācija par aktivitātes izpildi
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Informatīvais ziņojums „Par priekšlikumiem tiesiskajam regulējumam par atbalsta mehānismu personām ar invaliditāti” (Izskatīts Valsts sekretāru sanāksmē 2013.gada 20.jūnijā (prot.Nr.24.,95.§) (VSS-1028)).
Cita informācija	Nav

Politikas rezultāts	Nodrošināta pieejamība personām ar invaliditāti, atbilstoši funkcionālo traucējumu veidam
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.1.	Pieejama informācija
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.

rezultāti	
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.2.	Pieejamas ēkas un būves
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Skatīt 4.sadaļu „Rīcības virzieni un rezultāti”.
Cita informācija	Nav
Politikas rezultāta rezultatīvais rādītājs Nr.3.	Pieejams transports
Rādītāja iegūšanas metodoloģija	LM apkopotā informācija
Mērīšanas biežums	Informatīvo ziņojumu ietvaros – 2018.gadā un 2021.gadā.
Rādītāja vēlamās vērtības prognoze	Rādītājs pieaug
Saistītie darbības rezultāti	Politikas plānošanas dokumenta projekts „Transporta attīstības pamatnostādnes 2014. - 2020.gadam”
Cita informācija	Nav

Labklājības ministre

Ilze Viņķele

(Ministru kabineta

2013.gada 22.novembra
rīkojums Nr. 564)

**Apvienoto Nāciju Organizācijas
Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām
īstenošanas pamatnostādņu 2014.–2020.gadam
kopsavilkums**

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.–2020.gadam (turpmāk – pamatnostādnes) ir vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments. Tajā ietverti pasākumi, kuru mērķis ir veicināt personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju un tiesību īstenošanu.

Pamatnostādnes izstrādātas saskaņā ar Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (turpmāk – konvencija) un konvencijas īstenošanas plānu, kas Ministru kabinetā apstiprināts 2009.gada 12.oktobrī ar rīkojumu Nr.693 "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plānu 2010.–2012.gadam".

Latvija konvenciju ratificējusi 2010.gada 1.martā (spēkā ar 2010.gada 31.martu), un konvencijas mērķis ir nodrošināt, lai visas personas ar invaliditāti likuma priekšā tiktu atzītas par vienlīdzīgām ar citām personām un varētu izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības. Konvencija skar gan pilsoniskās un politiskās tiesības, gan ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības.

Pamatnostādņu mērķi un veicamie uzdevumi ir virzīti uz to, lai veicinātu personu ar invaliditāti pamattiesību un pamatbrīvību nodrošināšanu saskaņā ar konvencijā noteiktajiem principiem. Konvencija ir plašs cilvēktiesību dokuments, kas skar gan pilsoniskās un politiskās, gan arī ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, līdz ar to pilnīga konvencijā noteikto tiesību īstenošana ir iespējama tikai pakāpeniski, vairāku gadu perspektīvā. Par turpmāko septiņu gadu prioritārajiem rīcības virzieniem invaliditātes politikas jomā ir noteikti izglītība, nodarbinātība, sociālā aizsardzība un sabiedrības izpratne.

Personu ar invaliditāti tiesību īstenošanai ir nepieciešama ne tikai Labklājības ministrijas, bet arī citu nozaru ministriju saskaņota un koordinēta izpratne un rīcība saistībā ar personu ar invaliditāti tiesībām un vajadzībām. Saskaņā ar likumu "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām" konvencijā paredzēto saistību izpildi koordinē Labklājības ministrija, bet konvencijas īstenošanas pārraudzību nodrošina Latvijas Republikas tiesībsargs.

Pamatnostādņu izstrādei ar Labklājības ministrijas 2010.gada 1.marta rīkojumu Nr.22 tika izveidota darba grupa. Tās sastāvā iekļauti Ekonomikas ministrijas, Izglītības un zinātnes ministrijas, Satiksmes ministrijas, Iekšlietu ministrijas, Ārlietu ministrijas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Aizsardzības ministrijas, Zemkopības ministrijas, Veselības ministrijas, Kultūras ministrijas, Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroja, Tiesībsarga biroja, Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, Rīgas domes Labklājības departamenta, Resursu centra cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem "Zelda", Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas "Sustento", Invalīdu un viņu draugu apvienības "Apeiron", Latvijas Nedzirdīgo savienības, Latvijas Neredzīgo biedrības, biedrības "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi", biedrības "Rīgas pilsētas

"Rūpju bērns", Latvijas Sieviešu invalīdu asociācijas "Aspazija", biedrības "Izglītības iniciatīvu centrs", sabiedriskās organizācijas cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem "Saule" un Latvijas Invalīdu biedrības pārstāvji.

Pamatnostādnēs noteikti četri rīcības virzieni: izglītība, nodarbinātība, sociālā aizsardzība un sabiedrības izpratne, kas vērsti uz to, lai pakāpeniski īstenotu konvencijā noteiktos principus un nodrošinātu iespēju personām ar invaliditāti izmantot savas tiesības, kas ļautu līdzvērtīgi citiem cilvēkiem iesaistīties sabiedrībā.

Attiecībā uz izglītību izvirzītais mērķis ir nodrošināt bērniem ar invaliditāti kvalitatīvu un konkurētspējīgu pamatizglītību un vidējo izglītību, veicinot bērnu ar invaliditāti iekļaušanos visu pakāpju un veidu izglītības apgūvē atbilstoši viņu spējām, tādējādi paaugstinot dzīves kvalitāti un iespēju pašai personai ar invaliditāti sevi nodrošināt nākotnē. Iegūtā izglītība, kā arī citas dzīvei nepieciešamās prasmes un iemaņas ir būtisks priekšnoteikums, lai veicinātu personu ar invaliditāti iekļaušanu sabiedrībā un nodrošinātu šīm personām lielāku neatkarību.

Attiecībā uz darbu un nodarbinātību ir paredzēts veikt pasākumus personu ar invaliditāti iekļaušanai darba tirgū, sniedzot attiecīgu atbalstu (ņemot vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidu). Tā kā personām ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidi ir dažādi (kustību, garīga rakstura, redzes un dzirdes), arī atbalsta pasākumi nodarbinātības veicināšanai personām ar invaliditāti būs atšķirīgi – atbilstoši katras personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidam.

Attiecībā uz sociālās aizsardzības sistēmas pilnveidi paredzēts veikt pasākumus personu ar invaliditāti labklājības līmeņa paaugstināšanai, samazinot nabadzības riskam pakļauto personu skaitu, un nodrošināt, ka ikviena persona ar invaliditāti saņem mērķtiecīgu un efektīvu valsts atbalstu atbilstoši personas funkcionālā traucējuma veidam.

Attiecībā uz sabiedrības izpratnes uzlabošanu nepieciešams veicināt personu ar invaliditāti iespējas īstenot cilvēktiesības un brīvības vienlīdzīgi ar citiem un dzīvot pilnvērtīgu, cieņpilnu dzīvi, nodrošinot kvalitatīvu informatīvo un demokrātisko telpu, tādējādi stiprinot sabiedrības savstarpējo komunikāciju un izpratni.

Īstenojot pamatnostādnes, sabiedrībā pieaug vienlīdzīga attieksme pret personām ar invaliditāti, uzlabosies sabiedrības izpratne par personu ar invaliditāti tiesībām un viņu vajadzībām, tiks veicinātas personu ar invaliditāti tiesības uz izglītību, darbu, līdzdalību sabiedriskajos procesos un iespēja saņemt pieejamus pakalpojumus, kā arī pilnveidota invaliditātes noteikšanas sistēma un sociālās drošības sistēma, uzlabojot esošos un attīstot jaunus pakalpojumus.

Pamatnostādņu īstenošana 2014.gadā tiks nodrošināta no piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem. Jautājums par papildu valsts budžeta līdzekļu

piešķiršanu 2015.gadā un turpmākajos gados pamatnostādņēs noteikto uzdevumu īstenošanai izskatāms Ministru kabinetā, sagatavojot un izskatot likumprojektu par valsts budžetu kārtējam gadam.

Informāciju par pamatnostādņu īstenošanu Labklājības ministrija pamatnostādņu darbības periodā Ministru kabinetam sniedz divas reizes: informatīvo ziņojumu par pamatnostādņu vidusposma izvērtējumu – 2018.gadā un gala ziņojumu par pamatnostādņu īstenošanu – 2021.gadā.

Labklājības ministre

Ilze Viņķele